

Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

ARQUITECTURA TÈCNICA
PROJECTE FINAL DE CARRERA

ESTUDI HISTÒRIC I AIXECAMENT ARQUITECTÒNIC D'UNA ZONA DEL CASC ANTIC DE SABADELL

BLOC A

Projectista/es: Beatriz Heredia Losilla
Laia Garriga Solé
Director/s: Julio Ángel Iglesias Prieto
Jordi Xiqués Triquell
Convocatòria: Març 2010

SUMARI

Resum	01
BLOC A	
1. Introducció	03
1.1. Objectius	05
1.2. Estructura del projecte	05
1.3. Situació i emplaçament	05
▪ Geografia	05
▪ Clima	06
▪ Evolució demogràfica	06
2. Evolució històrica de Sabadell	07
2.1. Història i evolució del nucli històric.....	09
2.1.1. Prehistòria	09
2.1.2. Edat Antiga	11
2.1.3. Edat Mitjana	13
2.1.4. Edat Moderna	19
2.1.5. Edat Contemporània	25
2.2. Sabadell abans i ara. Reportatge fotogràfic	35
2.3. Cartografia històrica	47
3. Zona Objecte d'estudi	57
3.1. Àmbit de l'estudi	59
3.2. Orígens dels carrers	59
3.3. Edificis del Patrimoni històric	63
4. Metodologia del treball	65
4.1. Recopilació i cerca d'informació	67
4.2. Representació fotogràfica i presa de mides	67
4.3. Presa de fotografies per a l'aixecament de façanes	67
4.4. Rectificació de les imatges	67
4.5. Interpretació fotogràfica i representació gràfica de cada carrer	68
4.6. Catalogació d'edificis	68
5. Conclusions	71

6. Bibliografia	73
7. Agraïments	75
8. Contingut del DVD	79

BLOC B**9. Annex I i II**

9.1. Annex I. Muntatge fotogràfic i representació gràfica de les façanes
9.2. Annex II. Fitxes de catalogació

RESUM

La finalitat d'aquest projecte, tal i com indica el seu nom, és fer un aixecament arquitectònic de les façanes del nucli antic de Sabadell. Aquest objectiu comporta un estudi de la història de Sabadell, així com l'evolució que ha seguit en el transcurs dels anys. Aprofitant, s'han catalogat tots els edificis que hem treballat pertanyents a la zona estudiada, siguin o no del Patrimoni Històric de la ciutat. D'aquesta manera es deixa constància de totes les dades disponibles trobades de cada un dels edificis en una fitxa.

Per a poder realitzar la història de la vila l'únic camí possible a seguir ha sigut la investigació documental històrica a la que hem pogut tenir accés, sigui de l'Arxiu Històric, del Museu d'Història o de les biblioteques municipals.

Per dur a terme l'aixecament arquitectònic han estat necessàries moltes hores de treball de camp, en el que hem recopilat les dades necessàries per poder portar a terme l'anomenat aixecament de les façanes ubicades als carrers de la zona tractada.

Per últim, el darrer punt dels objectius, és a dir, la catalogació dels edificis, s'ha realitzat a la vegada que s'anaven fent els punts anteriors. S'han anat recopilant dades de cada un dels edificis de la zona, reunint-les en una fitxa final de característiques.

En definitiva, hem complert els objectius plantejats en el punt inicial amb èxits. S'ha realitzat un detallat aixecament arquitectònic de les façanes junt amb un estudi de l'evolució que ha patit la ciutat.

1. INTRODUCCIÓ

1. INTRODUCCIÓ

El projecte davant el qual ens trobem ha estat desenvolupat per a l'aixecament arquitectònic i estudi històric del casc antic de la ciutat de Sabadell.

En un primer moment, les dues autores d'aquest projecte ens vàrem preguntar quin seria el municipi objecte del nostre estudi. Per una banda volíem que aquest fós un nucli amb història, amb un patrimoni conservat, un centre d'observació d'on poguéssim veure una evolució i uns canvis, però sense que aquests fossin molt radicals. La nostra intenció no era realitzar l'estudi d'un poble nou, d'on no es veiés diferència entre la creació d'aquest nucli poblat i l'actualitat. Per altra banda, però, ens feia il·lusió poder descobrir el desenvolupament i evolució que havia patit el nostre municipi, el lloc on havíem nascut i crescut, és a dir, Santa Maria de Montcada i Sabadell.

Així doncs, com que erem conscient dels antecedents de cada un dels nostres orígens, vam decidir portar a terme una investigació prèvia de cada un dels dos possibles objectes d'aquest projecte. D'aquesta manera vam poder descobrir fins on arribava la història de cada un d'ells, saber si eren aptes, segons història i informació disponible, o no per a poder portar a terme un projecte, i escollir en funció de tota la informació recopilada quin dels dos municipis era el més adient per a ser objecte d'aquest projecte.

D'aquesta manera vam poder contrastar que Santa Maria de Montcada i Sabadell tenen l'inici de la seva evolució històrica molt antiga, i les dues ben documentades. Aquest fet va fer difícil l'elecció d'un dels dos, però al final ens vam decantar per Sabadell, donada una petita diferència pel que fa a la informació, i la varietat d'edificis que consten dins el Pla de Protecció de Patrimoni de la ciutat. Tot i així, el fet d'haver realitzat aquesta elecció va fer que haguéssim de retallar la zona d'estudi, ja que tot el casc antic era massa ampli, i hi constaven masses edificis en patrimoni.

1.1. Objectius

Tal i com ja s'ha indicat, l'objectiu d'aquest projecte és *l'Estudi històric i aixecament arquitectònic d'una zona del casc antic de Sabadell*, englobant amb aquest títol i objecte un treball una mica més complexe del que realment mostra el nom que el titula.

Partint d'aquest punt i observació, podem dir que la realització d'aquest treball comporta una investigació històrica (tant pel que fa biblioteca, arxiu històric, visites guiades, etc.), reportatge fotogràfic de tota la zona d'estudi, presa de dades de la mateixa zona, representació gràfica assistida de tota la informació recopilada, etc., obtenint un aixecament final de façanes i una evolució urbanística de la zona.

Per tal de portar a terme totes aquestes tasques, s'ha dividit el projecte facilitant el seu desenvolupament pas per pas:

- Estudi històric de la ciutat i la seva evolució urbanística.
Investigació de la història del municipi per tal de veure com ha anat canviant durant el transcurs del temps i què s'ha conservat. Per tal de veure-ho amb més claretat mostrem un reportatge fotogràfic de l'abans i el després d'aquesta zona.
- Aixecament arquitectònic de la zona.
Veient l'evolució que ha patit el nucli històric d'aquest municipi es vol deixar una mostra de l'estat actual d'aquesta zona. Dels edificis importants que formen part de Pla de Protecció de Patrimoni i que es troben situats dins la nostra zona d'estudi s'ha realitzat una fitxa de característiques.

1.2. Estructura del projecte

El present projecte s'ha estructurat per poder seguir amb claretat l'evolució i els passos a seguir per al seu desenvolupament.

- En un primer pas s'ha portat a terme la investigació històrica de la ciutat, per tal de veure com ha anat canviant i la seva afectació segons l'època en la qual es trobava. Al final es fa un abans i ara veient i comparant els canvis patits durant el transcurs del temps.
- En un segon punt s'especifica la zona objecte d'estudi, de manera que podem veure les variacions dels carrers i dels edificis considerats importants i inclosos dins el Pla de Protecció de Patrimoni.
- En el tercer punt mostrem la metodologia seguida per tal de portar a terme aquest projecte, tant pel que fa referència al estudi històric, com pel que fa a l'aixecament arquitectònic.

Finalment, als annexes, mostrem el resultat final del present projecte, obtenint el muntatge fotogràfic dels carrers amb el reportatge realitzat, la representació gràfica de les façanes i les fitxes de catalogació dels edificis inclosos dins el Pla de Protecció de Patrimoni situats a la nostra zona d'estudi.

1.3. Situació i emplaçament

Geografia

Sabadell se situa al centre de la comarca del Vallès Occidental, a aproximadament vint quilòmetres de Barcelona. Començant pel nord i en la direcció de les agulles del rellotge, limita amb els municipis de Castellar del Vallès, Sentmenat, Polinyà, Santa Perpètua de Mogoda, Barberà del Vallès, Badia del Vallès, Cerdanyola del Vallès, Sant Quirze del Vallès i Terrassa.

La ciutat ocupa 37,79 km² i té una densitat de població de 5.337,57 hab/km². L'altitud de la ciutat és d'uns 190 metres.

El riu Ripoll passa per l'est de la ciutat al llarg de 7 quilòmetres, separant el nucli principal de Sabadell d'alguns barris com ara Torreromeu o Poblenou. La disposició del riu sobre terrenys al·luvials ha provocat una erosió accidentada al llarg del seu recorregut, sobretot a la part central, que té com a resultat un paisatge característic i fàcil de reconèixer de talussos, cornises i terrasses.

Plànols situació

Clima

Sabadell té un clima mediterrani. Dins la situació de Catalunya, forma part del subgrup de clima mediterrani Prelitoral Central. Els estius són força calurosos (mitjanes del juliol i l'agost de 23 °C aprox.) i els hiverns suaus (gener, entre 7 i 8 °C). La situació de Sabadell en la Depressió Prelitoral provoca que se succeeixin forces dies de boira a l'hivern. La precipitació mitjana és d'uns 605 mm l'any, sent l'estació més plujosa la tardor i amb l'octubre com a mes més plujós. El mar escalfat per les temperatures de l'estiu combinades amb els vents de llevant provoquen pluges intenses des de finals de setembre fins a principis de novembre. Aquest és un tret característic de tota la zona est de la Península Ibèrica. Les estacions en què menys plou són l'hivern i l'estiu. Tot i així, no hi ha mesos extremadament secs. La temperatura més baixa mai enregistrada són els -10.6 °C l'any 1956. Les més altes s'han arribat a acostar als 38 o 39 °C en diverses ocasions.

Evolució demogràfica

La immigració, potenciada sobretot per l'expansió industrial de Sabadell, ha provocat augments notables de població les darreres dècades. La més notable va començar els anys 50 i va durar fins a finals dels anys 70 del segle XX, i es va triplicar el nombre d'habitants de la ciutat. La majoria de nous habitants provenien de diferents zones de l'Estat Espanyol, sobretot d'Andalusia, d'Extremadura i de Múrcia. La població de la ciutat ha augmentat també en diversos milers els darrers anys, amb l'augment d'immigració extracomunitària a Catalunya.

2. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE SABADELL

2. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE SABADELL

2.1. Història i evolució del nucli antic

2.1.1. La prehistòria

Els primers humans a la comarca

Els primers rastres de presència humana la zona de Vallès corresponen a les societats de caçadors recol·lectors. Aquest grups de depredadors basaven la seva subsistència en la cacera, la pesca, la recol·lecció d'arrels i fruits i també la carronyaire. Fabricaven estris de pedra i d'os i potser de fusta, per matar animals, cavar a terra per aconseguir arrels i matxucar aliments.

No es possible establir una hipòtesis d'ocupació humana del corredor del Vallès perquè la manca de registre, tenen un marc geològic i geomorfològic poc estudiat, però podem dir que hi havia bandes nòmades a les zones fluvials que, de forma esporàdica, utilitzaven aquets territoris com a zona de pas o per fer-hi curtes estades ara farà 600. 000 anys.

Aquestes comunitats de caçadors recol·lectors van persistir, amb petits canvis tecnològics, fins al gran canvi en la forma de vida que va significar la pràctica de l'agricultura i la domesticació dels animals, ara fa uns 7. 000 anys.

Les comunitats agrícola-ramaderes

Les societats pageses i ramaderes han deixat importants testimonis de la seva estada a la plana del Vallès. Això és degut a les favorables condicions que la zona oferia per al conreu, la pastura i la comunicació. El paisatge el componien espessos boscos de roures, avellaners i boix i el nombrosos cursos d'aigua. Aquests boscos eren alternats de clarianes originades per l'acció humana, per tal de guanyar terreny de conreu i pastura.

Aquest grups basaven la seva economia en l'agricultura dels cereals i en la domesticació d'animals, com a la fabricació dels seus estris.

Si bé en els moments més reculats d'aquest període, anomenats tradicionalment neolític, hi ha grups que utilitzen les coves com a lloc

d'habitació, cada vegada és menys freqüent trobar jaciments. La població es va assentant a la fèrtil plana, damunt de petits turons o als marges dels corrents d'aigua –com a Ripoll o el Tenes- i utilitzen les coves temporalment, quan puguen a les muntanyes a la recerca de pastures, de llenya o a caçar.

Les excavacions arqueològiques posen al descobert els testimonis que han quedat d'aquestes comunitats. És gràcies a l'estudi d'aquests elements i de la important cultura material que ha arribat fins als nostres dies que podem dir que des de fa uns 5. 500 anys a la plana de Vallès hi havia nombrosos assentaments de pagesos. Les sitges d'emmagatzematge de gra, els molins i les llavors carbonitzades testimonien la pràctica intensiva del conreu. Els ossos d'animals analitzats ens parlen de ramats d'ovelles, cabres, bòvids i porcs i també d'espècies caçades com ara conills, cérvols o porcs senglars.

Un aspecte que coneixem força bé d'aquest període és la forma, s'han documentat veritables necròpolis d'enterraments en "sepulcre de fossa", és a dir enterraments d'un o dos individus en fosses excavades a terra i de vegades recobertes de lloses, que ocupen bàsicament els terrenys de les conques fluvials del Ripoll, la riera de Caldes, la riera de les Arenes, el Tenes i el Congost Besòs. Les més importants són la Bòbila Madurell (Sant Quirze de Vallès) i el camí de Can Grau (la Roca del Vallès).

Els enterraments eren normalment individuals, hi ha des de fosses simples excavades i cobertes amb terra, a fosses amb banquetes cobertes amb pedres, tancaments amb lloses, i son de planta circular o rectangular.

Juntament amb les restes humanes s'han recuperat conjunt d'ofrenes que s'oferia als difunts, que es componien de: recipients ceràmics, eines de sílex, destrals, aixes i cisells, molins de mà i una sèrie molt completa d'indústria òssia.

Al final del període, ara fa uns 4. 000 anys, canvia el ritual d'enterrament i apareixen el enterraments col·lectius, acompanyats també de conjunt d'ofrenes.

L'ocupació intensiva de la plana i una innovació tecnològica: la metal·lúrgica del Bronze

Ara fa uns 4. 000 anys es detecta un canvi en les condicions ambientals que es caracteritza per un descens de les temperatures respecte als moments anteriors i una menor humitat. Això comporta canvis en la vegetació, es passa del bosc de roure al d'alzina i més tard al pi blanc.

La població que ocupà la plana del Vallès es situa dalt dels petits turons, per qüestions pràctiques com aïllar-se de la humitat de les zones baixes o bé tenir un bon punt d'observació per vigilar els remats.

La ramaderia continua sent la base de la subsistència junt amb l'agricultura. S'aprofita els productes dels animals com ara la llet i la llana i es recorria a la cacera per al consum de carn, el bestiar només es sacrificava quan ja no era productiu. En quant a l'agricultura, el blat i la civada són el conreu fonamental, però es detecten també conreus secundaris per tal d'assegurar la producció, en cas de mala collita.

Al final d'aquesta etapa, ara fa uns 3. 100 anys, apareixen les lleguminoses, plantes molt útils que permeten hidrogenar el sòl i són una alternativa a la dieta, això ens indica una tècnica de guaret "*Terra de conreu llaurada i encara no sembrada; especialment la que es deixa sense sembrar durant un o més anys perquè reposti*", molt depurada que consisteix a alternar els cereals, les lleguminoses i el descans del sòl per tal de treure'n més rendiment.

Aquesta agricultura eficient permet la fixació de la població al terreny i per això trobem recurrència d'assentaments (és a dir jaciments amb moltes etapes d'ocupació).

La metal·lúrgia del bronze, el canvi tecnològic més destacat d'aquest moment, permet la fabricació de ganivets, destrals, puntes de fletxes.

Les darreres excavacions a Can Roqueta han posat al descobert múltiples fosses de diferents tipus amb enterraments: fosses tipus sitja, fosses amb un petit nínxol practicat a la paret i fosses amb cambres tipus hipogeus que contenien un, dos, tres o múltiples difunts disposats de manera molt diverses el que denotaria uns complexos costums funeraris.

Els pobles del ferro

El darrer període de la prehistòria, el que ara se anomena protohistòria i tradicionalment es coneix per 1^aedat del ferro, comença ara fa uns 3. 000 anys.

L'economia d'aquest pobladors de la plana era molt semblant a la d'èpoques anteriors, estava basada en l'agricultura i la ramaderia.

La caracterització d'aquest moment era l'arribada progressiva de nous pobles, del centre d'Europa, primer i més tard el fenicis i el grecs. La penetració d'aquestes noves poblacions centreeuropees no presentà el caràcter d'una invasió sobtada o de tipus militar, sinó que es produí una arribada progressiva en diferents onades de grups de nòmades o seminòmades.

El que més caracteritza aquesta cultura es el ritual de enterrament que consistia a cremar els morts per introduir les cendres en una urna, moltes vegades acompanyada d'aixovar, s'enterrava en una petita fossa. Com que els enterraments es feien agrupats es van generar importants necròpolis que es coneixen amb el no de "camps d'urnes".

Ara fa 2. 600 anys, les influències foranes es veuran incrementades pels contactes amb grups procedents del Mediterrani, que comencen a mostrar un clar interès pel nord-est de la península ibèrica. Primer els fenicis i més tard els grecs, s'instal·laran en petits assentaments a la costa des del quals establiran relacions comercials, però que també seran la porta d'entrada d'un seguit de novetats culturals, socials i ideològiques.

El Vallès participà de forma activa en tots aquests processos històrics, gràcies a les seves privilegiades condicions de situació i ecològiques. Aproximadament ara fa 2. 650 anys en aquesta zona podem trobar un gran nombre d'assentaments, petites aldees i campaments, es caracteritzen per ésser assentaments sense excessives pretensions defensives, situats als cims o vessant de turons suaus i assolellats i al costat de zones molt aptes per al conreu.

En relació a les pràctiques funeràries dels grups que visqueren i explotaren la zona del Vallès durant aquest període se'n han trobat objectes metàl·lics, en bronze o en ferro. Es tracta d'objectes d'ornamentació (braçalets, arracades) o complements de vestir, estris d'ús quotidià.

Els Laietans: Una tribu ibèrica (segle VI aC –segle II aC)

Els grecs van anomenar Iberie les costes occidentals de la Mediterrània i iberes als seus habitants, d'aquí el nom amb què s'ha designat a la cultura que es desenvolupa entre l'Andalus oriental i el Llenguadoc occidental ara fa entre 2. 600 i 2. 100 anys.

La cultura ibèrica, si bé amb trets comuns, es va desenvolupar de forma desigual en tot el territori que ocupava depenent de la situació geogràfica, la riquesa del seu entorn, les característiques de les cultures que la precedien. Per això les tribus iberes del sud de la península, ben comunicades per mar amb els comerciants de la Mediterrània (fenicis, grecs i púnics) i riques en mines de metalls preciosos, van esdevenir societats poderoses i d'estructures complexes. En canvi, els ibers del nord (des del delta de l'Ebre fins al Llenguadoc)

I sobretot els de l'interior, van basar la seva economia en l'agricultura, això sí, enfocada al comerç amb els fenicis i el grecs primer i els púnics i els romans després.

Gràcies a les fonts escrites, mines, i a les monedes encunyades pels mateixos ibers, bàsicament a partir del segle III aC, coneixem els noms de les diferents tribus ibèriques del nord i la seva repartició dins del territori de l'actual Catalunya.

Quan descrivim la forma de vida de les tribus ibèriques del nord-est de la península hem de parlar d'una activitat agrícola important, ja que l'organització econòmica i per tant la territorial i la social depenien de les relacions d'aquest pobladors amb la resta de pobles de la costa mediterrània tant occidental com oriental i en menys mesura, dels contactes que podien tenir amb les terres de l'interior.

L'amplia utilització del ferro, la diversitat d'eines, la introducció de millores tècniques com el molí rotatori, molt més eficaç que el molí de mà d'èpoques anteriors, i la grandària de les sitges d'emmagatzematge són signes d'una practica agrícola a gran escala i és que aquestes tribus exportaven civada, ordi i blat a tota la conca mediterrània. La ramaderia es basava en la cria de ramats d'ovelles i cabres, de porcs i, en menys mesura de bovins. Altres espècies presents, en petita proporció, són el cavall, l'ase, el gos i la gallina.

La cacera no devia ser una activitat gaire important a la costa, ja que s'aprofitava dels recursos marins, peixos i petxines.

A mesura que es va consolidant el paper dels ibers del nord en l'entramat de relacions comercials mediterrànies s'organitza el territori i la població que l'ocupa i es passa d'una continuïtat respecte al període anterior, el que s'ha anomenat de la cultura dels camps d'urnes a una distribució de la població més especialitzada segons sigui la seva dedicació econòmica

Així trobem els petits llogarets a la plana que s'ocupen de l'explotació directa del camp i que compten amb sitges per a l'emmagatzematge dels productes. Els poblats mitjans, que són els vertebradors de l'espai agrari, recullen l'excedent per comercialitzar dels diversos nuclis productors i exerceixen el control de l'accés de la plana des de la costa. En aquests poblats té lloc l'activitat artesanal ja especialitzada que proveirà tant els petits llogarets rurals com les ciutats més grans de productes manufacturats, sobretot d'atuals ceràmics realitzats ja a torn, una altra innovació d'aquest període.

Per últim trobem els poblats més grans, alguns es anomenen ciutats, amb la més important concentració de població, es situaven en els llocs clau per al comerç. Eren nuclis dedicats als serveis i al comerç i per tant estaven en contacte directe amb els mercaders fenicis púnics, grecs i romans. Segurament és en aquest llocs on es trobava el poder polític.

Per a l'establiment dels assentaments es buscaven els llocs més idonis, és a dir, en el cas dels poblats, turons elevats que permetessin un control del territori i una fàcil defensa. Per això els poblats ibers es troben encerclats amb sistemes de muralles més o menys complexos, que tenien la doble funció de prestigi i defensar, sobretot a partir de la Segona Guerra Púnica al segle III aC.

Els ibers practicaven la incineració dels morts i enterraven les urnes amb els ossos cremats i l'aixovar en un espai delimitat com a necròpolis, algunes de les quals tenen monuments funeraris molt elaborats. Sembla que només eren enterrats segons aquest rituals els membres de les famílies dels grups dirigents, ja que s'han trobat poques tombes en relació al població total existent.

La tribu que ocupa el Vallès era dels laietans, però el seu territori era més gran ja que s'estenia des del Llobregat fins a Tordera i cap a l'interior fins a la serralada Prelitoral, s'establiren en petits assentaments dedicats a l'explotació agrícola directa.

2. 1. 2. Edat Antiga

El procés de romanització (218 aC -segle I aC)

La romanització va ser un lent procés que significa la desaparició d'una cultura, la ibèrica, i la seva substitució per una altra, la romana en gairebé 150 anys.

L'any 218 aC. vingueren els romans a Catalunya per combatre els cartaginesos, la victòria de l'exèrcit romà ho fou per partida doble: derrotaren els púnics i s'instal·laren en un nou territori.

Es difícil resumir un procés tan complex com la romanització però simplificant direm que es poden distingir dos moments diferenciats. El primer fou, pràcticament una invasió militar, es saqueja la zona i se'n van extreure les riqueses, ja fos plata o blat, de forma gairebé vandàlica. El segon fou un colonització i ocupació del territori de forma més programada i pacífica, però sotmetent la població indígena i explotant els seus territoris en benefici propi. En general la relació entre romans i ibers no va ser gens fluida, a causa sobretot de la forma particular dels romans d'entendre l'organització política i social indígena sempre sota l'òptica de la pròpia, i això va fer que la romanització es desenvolupés amb alts i baixos i tingues moments de greus crisis i revoltes, com les que va haver de sufocar l'implacable Cató entre 195 i el 193 aC. És a partir d'aquest moment que es divideix el territori en províncies, cosa que demostra un domini administratiu dels romans. Després vingueren les guerres civils entre romans que tingueren lloc en terres hispàniques fins a la pacificació de Pompeu l'any aC.

Una de les conseqüències més immediates de la invasió va ser la imposició de tributs a la població ibèrica i per això es van començar a encunyar monedes primer imitant els dracmes grecs i després amb tipologia pròpia encara que inspirades en els models romans, la qual cosa ens ha deixat el nom en ibèric de nombroses seques i poblacions.

Però la població ibèrica i per tant la laietana, anava veient com canviava el seu entorn, alguns (els aristòcrates i guerrers) participant directament en les guerres i revoltes, altres (pagesos i artesans) sotmetent-se al nou ordre romà, abandonant els poblats fortificats i baixant a les fèrtils planes per treballar per als colons romans.

Al Vallès a partir del segle I aC. Comencen a aparèixer els primers assentaments organitzats segons del model romà :La Salut, Castellarnau i Sant Pau de Riu-sec a Sabadell, Can Feu a Sant Quirze del Vallès i Sant Pere a Terrassa.

Alguns estaven sobre establiments ibèrics ja existents. Es tracta de centres d'explotació de vi, per això entre les estructures que es documenten en els jaciments destaquen els grans camps de dolia per a la fermentació del most i forns per a la cocció d'àmfores per al transport. Aquest vi de la Laietana, Roma i altres punts dels dominis romans.

El Vallès, terra de vi i d'oli (segle I aC – segle III)

Segons els historiadors, el procés de romanització es dona per acabat quan apareixen les primeres ciutats (Barcino, Tarraco, Lluro, Baetulo. . . ,) cap els anys 80 i 70 aC. La majoria eren situades a la costa, en llocs de control del comerç i van ser ciutats florents, con ho demostren les restes arqueològiques que ens n'han quedat.

Una vegada més les terres fèrtils del Vallès van condicionar el seu paper a la història. La comarca es va anar poblant d'assentaments de diversos tipus i categories que tenien com a objectiu l'explotació agrària, seguint la tradició ibèrica i incorporant tecnologies romanes.

Les necessitats administratives romanes van cercar indrets, assentaments des d'on controlar un determinat territori i malgrat tractar-se de nucli de població petits i de caràcter clarament rural, els van atorgar la categoria de " ciutat". Aquest és al cas d'Ègara al Vallès, d'Ausa a Osona, de Iulia Libica a la Cerdanya.

El període de l'emperador august (segle I) va ser un moment de prosperitat econòmica i és quan parlem de la desaparició definitiva dels assentaments residuals indígenes i la fundació de *villae*, conjunts industrials i residencials

indígenes i la producció de vi. Aquestes *villae* estaven vinculades a les xarxes de distribució que estaven centralitzades a Barcino, destaca entre les *villae* del Vallès, per la seva riquesa, la de la Salut, a la zona residencial del la qual es trobà un mosaic amb la figura de Neptú. Tradicionalment s'ha associat aquesta vil·la amb l'Arragom citada al vas apol·linar, però cap evidència arqueològica. Quan a finals del segle I disminueix la demanda de vi laietà, aquestes *villae*, lluny d'entrar en crisi, reorienten les seves produccions.

El nom d'Arraona (Sabadell)

L'any 218 a. C vingueren els romans a Catalunya per combatre els cartaginesos i a partir del 206 van instaurar aquí llur domini, domini que ens ha traspassat a nosaltres el nom que els ibers donaven aquest terme, el nom d'Arraona. Aquest nom el trobem en una inscripció romana però això no vol dir que fos posat pels romans, que aleshores seria llatí i sabríem la significació que tenia. Això vol dir que els romans el van trobar ja posat i per tant devia ser el que usaven els ibers. Cert que hi ha una dificultat per a conèixer el que vol dir aquest nom, perquè no sabem amb certitud quina era la llengua dels ibers.

El nom d'Arraona el trobem per primera vegada a un "vaso Apol·linars " que portaven a la banda de fora partida en varies carrers la llista de mansions o pobles de parada del camí de la via romana que unia Cadis amb la capital del Imperi, entre Adfnes (probablement l'actual Martorell) i Semproniana (que se suposa entre Granollers o Hostalric) trobem Arragonem.

Epíleg:L'antiguitat tardana

La baixa antiguitat, o antiguitat tardana, abraça des de segle IV fins als segle V-VI i es caracteritza per al continuïtat de l'explotació rural en detriment de la vida urbana, per això la vida i l'activitat d'algunes vil·les continua.

Un dels grans canvis d'aquest moment és la cristianització de l'imperi Romà. El cristianisme va ser acceptat oficialment a partir de l'any 313 i a poc a poc va passar a ser la religió de totes les capes socials i no solament de gent modesta i esclaus.

La fi de l'imperi Romà es relaciona amb les grans invasions germàniques i la posterior instal·lació dels visigots a finals del segle V. El regne visigòtic, en alguns aspectes, és una continuïtat de l'Imperi Romà. A partir d'aquest moment, les seues episcopals amb els bisbe al capdavant passen a ser nous centres administratius, substituint els centres de poder romans. Els límits territorials de les ciutats baix imperials continuen amb els límits dels bisbats. Alguns bisbat, com el de Barcelona, reunirà els territoris d'alguns nuclis

administratius romans entre els quals Ègara, que ben aviat, cap a l'any 450 assoleixen un bisbat autònom.

El domini gòtic (414 -711)

D'ençà que els gods prengueren la senyoria de Catalunya als romans fins que els francs la prengueren als sarraïns, que l'havien llevada dels gods, res no sabem d'Arraona. El nom, però, va continuar viu, i al segle X ja torna a sortir i com que els noms es mantenen per tradició, passant de pares a fills, és conduent suposar que no es va interrompre la població en el nostre terme. Arraona devia quedar com a districte rural o pagus que en deien, d'on ha vingut el nom de pagès, i havia d'ésser terra conreada i estimada, tant més quan Barcelona i Terrassa conservaven, si no havien augmentat, llur importància. Terrassa era aleshores Seu de bisbat amb el nos d'Ègara i encara avui l'honren i li donen gran fama les esglésies que d'aquell temps li han restat.

La població era modesta, i els antics arraonesos devien de dedicar-se al conreu, espargits per masades, sota un diversos senyors. I continuaven passant els camins, com és natural, i també els passatgers i el comerç. Poca cosa, doncs, devia canviar-se del temps dels romans. Mes la propietat de la Seu de bisbat de Terrassa fa semblar que devia haver-hi, encara que fos només per reflex, una vida espiritual mantinguda per culte religiós. Si és veritat que en els temps romans ja hi havia pietat per sant Fèlix, qui sap si aleshores ja va formar-se parròquia sota l'advocació d'aquell sant. Ho suggereixen les dimensions i la forma que tenia l'antiga església de sant Feliu d'Arraona de la qual avui en resta la capella de sant Nicolau, que era una de les seves ales. Sembla que la planta d'aquesta església tenia la figura d'una creu igual de braços.

La seva grandària també era notable si es compara amb el petita que era la població pagesa d'Arraona. D'aquesta església se Sant Feliu d'Arraona ja en tenim noves del segle XI. És difícil que fos d'aquell temps perquè aleshores, per la gran pobresa, les esglésies de poble eren molt petites i senzilles i no gaire usada la forma de plantes en creu.

I així si aquesta església tenia aquella planta i figura potser era perquè va ser reformada després de la invasió dels sarraïns, que ho van enderrocar tot.

2. 1. 3. Edat Mitjana. Segles VIII, IX I X

Primeres centúries de la reconquesta

L'any 711 els sarraïns entraren a Espanya, i en poc temps s'empararen de tota ella, passaren els Pirineus i envairen la França, però com que les empreses

fetes lleugerament es desfan no passar mot de temps sense que els francs els traguessin de llur país, i, amb ajuda dels gods que s'havien recollit a les valls amagades del Pirineu, emprenguessin la reconquesta de Catalunya. Vers l'any 752 el rei Pepí de França va arribar a la ratlla del Pirineu, i en el mateix segle, el seu nét, Lluís el Piadós, va entrar vàries vegades a Catalunya fins a prop de Barcelona. Aleshores va ésser rescatada la part alta de Catalunya que no es veié segura dels atacs sarraïns fins que, en l'any 801, Barcelona fou presa, i amb la possessió d'ella va assegurar se definitivament la de totes les terres que van del Llobregat al Pirineu i porten el nom de Catalunya Vella. D'aquest temps ençà, l'obra de la reconquesta fou una mica més lenta i es trigà molt a avançar passat el riu Llobregat, i fins a la meitat del segle X no solidava la possessió del Penedès. Però les terres veïnes a la frontera no oferien massa seguretat per tal com, amb una batzegada, els sarraïns podien ficar-se a l'interior del país, i així fou quan l'any 985 el general alarb Al-Mansur va prendre Barcelona i desfèu les hosts catalanes del comte Ramon Borrell al pla de Matabous, entre Cerdanyola i Montcada. Borell, segons es conta, va acollir-se amb els cavallers sobrevivents al castell de Guanta, sobre Sentmenat.

El feudalisme: Origen i evolució

És en aquest temps que va iniciant-se i prenent forma aquell espacial regim de la societat que s'anomena feudalisme. D'ell en cal tenir alguna idea, perquè se'n parla molt a la nostra historia i totes les altres. La força d'aquest règim va durar una pila de segles i la seva decadència fou prou llarga perquè a Espanya, per exemple veié la llum del segle XIX, el segle de les llibertats, abans de rebre la sentència de les Corts de Cadis. Cosa de tanta generalitat i durada havia de venir de molt temps abans i tenir rels mot fonses, i certament que ja es covava d'ençà de les acaballes de l'imperi Romà. D'aquell temps en avall, Europa, la posada entre els grans senyors i el servents i esclaus, va passar una temporada trista i miserable. Ja l'imperi a les seves darreries, ennavetat, d'una banda, amb les depeses de les guerres contra els bàrbars, les dels mots serveis públics i les de mantenir el poble de roma i empobrit, d'altra banda, pel treball escàs dels esclaus en les terres que els poderosos havien anat prenent als ciutadans lliures, necessitava molts diners i aixafava els petits propietaris sota el pes dels grans tributs que els demanava. I aquests es veien en el punt d'escollir entre morir-se de gana o abandonar la terra que de sempre havien conreat. Donaven dons, als forts propietaris les terres, amb la condició de poder-les conrear, i així esdevenien colons, és a dir passaven de senyors a masovers, però una llei de masovers que no podien deixar la terra, abans pròpia.

Mes ençà, en els temps desgovernats de les noves races barberes que van venir després de l'imperi, fou més gran l'afany de protecció que en temps dels romans, protecció que havia d'exercir-se adés contra els senyors poderosos, adés contra grans funcionaris públics que eren rapaços sense temor, per tal

com el poder dels reis era escàs. Aleshores l'home desvalgut s'encomanava al poderós, l'escollia per senyor, li prometia ésser-li fidel i estar sempre aparellat a servir-lo. El senyor aleshores el protegiria o mantenia. Aquest ús de cercar protecció no era, doncs, diferent del que havia en temps dels romans.

Però era diferent un altre costum que es practicava entre el bàrbar, i era que els reis o cabdills guerres donessin a llurs companys patrimonis, per tal que se'n mantinguessin. Aquests companys tenien l'obligació de fer costat i ajudar en les seves empreses, i d'aquesta manera el donador s'estalviava el mantenir-los a casa i els tenia al seu permanent servei. D'aquesta donació, així compensada, se'n deia **benefici**. L'Església ha conservat aquest nom i veiem els beneficiats, que són els clergues, que es mantenen d'un patrimoni que va donar un home un dia, per tal que el qui d'aquell patrimoni gaudissin, servissin el culte i ajudessin amb pregàries l'ànima del fundador.

El feu, doncs, era una mena de tracte però qual un Home (senyor) donava per sempre un patrimoni a un altre (vassall) amb la condició que aquest li fos fidel, que era una submissió que obligava a varis serveis, com l'ajuda d'armes i consell i la paga de sumes en certes necessitats del senyor. La fidelitat s'establí o jurant (cosa que rebia el nom de sacrament) o per cerimònia (que es deia homenatge). El jurament i homenatge solien fer-se plegats, però quan el vassall era més noble que el senyor, no hi havia homenatge, aquestes cerimònies es feien quan s'instituïa el feu i quan es canviava de senyor.

El patrimoni que el senyor donava al vassall s'anomena també **feu**, per distingir-lo del que ho tenia sense deure'l a ningú prenia el nom d'**alou**.

Qui rebia una terra en feu la podia donar a un altre que li prestés vassallatge, i d'aquesta manera es feia una cadena, a semblança del que veiem en els establiments de la terra, en els quals, si hom no ho veda, qui primer la rep a cens pot acensar-la a un altre i aquest a un altre.

D'aquí que Catalunya de bell antuvi es regís per oficials o funcionaris: els comtes, posats i trets pels reis francs. Però més enllà, al segle IX, quan va introduir-se el costum que els càrrecs fossin hereditaris aleshores el poder va fixar-se en la família del qui en aquell temps governava el comte Guifré el Pilós, que va ésser la rel de la casa de prínceps que va portar Catalunya alts destins per diverses centúries.

Amb tot el que va sumàriament explicat, es pot comprendre el que es diu que el feudalisme era el repartiment de la sobirania o de l'autoritat pública entres sèries de mitgers, i que era també la confusió de la sobirania i de la propietat. Un senyor era vassall del rei o d'una altre més poderós i aquest d'un altre i, al capdavall del rei, però cadascú exercia autoritat sobre els seus propis súbdits: disposava sobre ells, els imposava tributs, en feia host o exèrcits i guerrear li calia.

I per altra banda, el senyor posseïa la terra dels seus vassalls, vist que l'havia donada a canvi del vassallatge, o que ells li havien donada a canvi de protecció.

Arraona en els segles IX i X

A l'any 801 els francs guanyaren definitivament Barcelona, que després d'aquell temps es pausaren els avanços cristians i fins a la meitat del segle X no assegurava la possessió del Penedès novellament conquerit amb la construcció dels castells d'Olèrdola i de la Granada. Durant aquesta època el castell d'Arraona devia prendre importància, per tal com era bastant proper a la ratlla. Aleshores devia concentrar-se al seu voltant la nova gent que venia a poblar, i la vella dispersa, perquè els sarrains no danyaven que no els contrastava. És en aquest segle X que tornem a veure escrit el no d'Arraona, el 21 de Març de l'any 7 del regne del rei de França, Lotari o sigui el 961, Luisande va donar a la casa religiosa de Sant Miquel Arcàngel, de Barcelona una propietat situada en el terme d'Arraona, al indret de Cannabaris o Canyameres.

Passats alguns anys, en el 987 el mateix rei de França confirmava a Ot, abat del monestir de Sant Cugat, els alous que aquest monestir posseïa, i entre ells el d'Arraona.

Luisande i Nunterd foren dos dels primer senyors de la terra de Sabadell, els quals devien posseir en Alou, per tal com en alou la donaven i no es troba referència que llurs donacions aprovades fossin per senyors a ells superiors.

Del Donatiu de Nunterd en sortí la major part de les terres que el monestir de Sant Cugat tenia a Sabadell, que eren grans extensions de l'horta Major del Taulí i del mas Deganet del terme de Jonqueres, el qual mas tenia per límits tocant a Sabadell, el que són ara carrer del Valls i la Via Massaguer. Altra gran partida de terres de Sant Cugat era situada al Trullars prop del camí de Sant Pau de Riusec Sembla que el monestir de Sant Cugat va passar aquestes terres de Sant Llorenç de Munt, que depenia d'ell i era de la mateixa orde de Sant Benet. Algunes vegades administrava aquestes terres el monestir de Sant Llorenç, altres el de Sant Cugat i per això rebien el nom o d'alou de Sant Llorenç o d'alou de la Camareria de Sant Cugat.

I així foren el monjos de Sant Llorenç, com recorda la tradició, els que primer van establir les terres hortives de Sabadell, els qui van aixecar els primers molins al Ripoll i els qui feren la sèquia Monar o molinera que rega les hortes del riu.

El naixement d'una vila segle XI - XV

El nucli urbà de Sabadell es comença a formar a mitjan segle XI, dins el terme del castell d'Arraona, a l'entorn d'un mercat setmanal i d'una església. Aquests són els tres elements fundacionals a partir dels qual es configurarà, al llarg dels segles, la fesomia de la ciutat i el seu rodal.

Pel que fa a l'època alt medieval (segles IX -X), la historiografia tradicional ha considerat que l'arribada dels contingents araboberbers a la Península Iberica a partir del 71 va motivar la fugida de la població establerta a les zones de plana per buscar refugi a les muntanyes.

Així haurien quedat extenses zones despoblades que només s'haurien tornat a ocupar a partir de l'anomenada "obra repobladora" engegada per Guifré el Pelós. És cert que es produïen episodis de violència i que en els segles IX i X, estan documentades ràtzies diverses en les quals foren saquejades Terrassa i Barcelona, entre altres. Però cada cop més es tenen testimonis de l'existència d'assentaments humans en aquells espais suposadament deserts que indiquen una certa estabilitat de la població a territori.

Els segles X i XI alguns assentaments ja apareixen als documents com a *locum o vialle tot* i que ja no tenen res a veure amb l'organització de les vil·les romanes. A Arraona els primers documentats foren "*ipso villare*", tot i que ja no tenien res a veure amb l'organització de la producció de les vil·les romanes. A Arraona els primers documentats foren "ipso Villare" i els llocs de "Ruuinis" i de "ipsem Garrigam". Aquest darrer, al segle XII, apareix esmentat com un "mansum". El mot designava una realitat diferent al que actualment es consideren masos o masies. Un "mansum" del segle XII podia correspondre a unes terres conreades sense cap edificació destinada a habitatge i es creu que es definien per ser unes unitats territorials amb valor d'unitat fiscal.

Per la mateixa època, el treball agrícola als marges del riu Ripoll estava ben consolidat. Ja al segle X, es documenten molins fariners i hortes nodrits per l'aigua del riu. Aquests molins eren mecanismes senzills que transformaven la força de l'aigua en moviment rotatori de les moles de pedra, amb les quals es trinxaven cereals i llegums per obtenir-ne la farina. Sovint, una mateixa presa d'aigua servia alhora per regar i per moure els mecanismes de mòlta. Eren sistemes hidràulics en què devien treballar els habitants de vilatges o masos

més propers. En el moment que apareixen documentats, aquests instruments i espais de treball pagès ja estaven sota el domini dels senyors feudals, que en cobraven rendes. També obligaven la població a anar a moldre als molins, que així esdevenien instrument de control de la producció pagesa.

El castrum d'Arraona i la parròquia de Sant Feliu

A la mort de Guifré el Pelós, al final del segle IX s'inicia una successió hereditària que fou el primer pas vers la desvinculació efectiva dels comtats catalans respecte de l'autoritat carolíngia. Aleshores s'imposà una nova organització del territori a partir dels castells termenats i parròquies, al capdavant dels quals hi havia senyors feudals, laics i eclesiàstics, que es repartien el control del territori i de la població que hi vivia. A partir del segle X, doncs, s'instauren unes noves formes de domini sobre la població fonamentades en el control dels processos de treball i en la imposició del pagament de rendes. El que s'ha anomenat "reconquesta i repoblació" fou, en definitiva la imposició d'un nou ordre polític i social: el feudalisme.

Amb la consolidació del feudalisme, tot el territori quedà dividit en termes jurisdiccionals que depenien del domini de diferents senyors, fossin laics o eclesiàstics. No hi havia esclertes en el control sobre terres i persones.

Ben aviat, el Vallès es documenta com un territori integrat al comtat de Barcelona i, per tant, sota la jurisdicció dels comtes barcelonins. Proliferaren els castells, les esglésies i els documents escrits, tots instruments de poder i de control.

El castrum (plural castra) és el mot llatí amb el qual es designen als documents els castells que encapçalaven les noves entitats territorials. Generalment, els senyors delegaven la cura dels castells i el control directe de la població a uns castlans que eren ajudats per diversos cavallers o soldats, els milites. Aquests castells podien arribar a ser grans construccions de pedra, però sembla que molt sovint podien ser simples torres de pedra i fusta, com seria possiblement el cas d'Arraona.

Un d'aquests castells feudals fou el d'Arraona, que tenia una parròquia escrita, la de Sant Feliu. Castell i parròquia configuraren els primers límits administratius coneguts en aquesta zona, els que donaran lloc al terme de Sabadell.

El terme d'Arraona "termino Arraona" es documentada des de l'any 949 en diverses vendes i donacions de terres. Limitava amb els castells de Castellar, de Santiga, de Barberà i de Terrassa, i amb les terres de Togores i de la quadra de Sant Pau de Riu sec. Els territoris d'algunes esglésies parroquials situades dins d'aquests termes castrals veïns, amb el temps, han estat

agregats al municipi de Sabadell. El terme original d'Arraona, doncs era més reduït que l'actual terme municipal.

El castell d'Arraona, com a edifici ja construït, es documenta per primera vegada l'any 1049. Es trobava al turó que hi ha entre el Ripoll i el riu Tort i tot sembla indicar que hauria estat una construcció senzilla que ha deixat molt poques restes arqueològiques. Sant Feliu, la Parròquia vinculada al castell, es trobava on ara hi ha l'ermita de Sant Nicolau, a la riba esquerra del riu Ripoll, dalt del pla. Es documenta per primera vegada l'any 1007.

Bernat Amat de Claramunt, el primer senyor documentat d'Arraona, sembla que havia rebut del comte de Barcelona el castell d'Arraona i el de Terrassa, entre altres. Els seus successors foren els senyors d'Òdena, que tenien castells també a la zona d'Igualada i del Penedès com a magnats del comte de Barcelona.

El terme Castral d'Arraona, però, no representava un domini senyorial en un territori continu sinó que, dins els seus límits, es trobaven altres senyories: els alous de Sant Llorenç de Munt, de Sant Cugat del Vallès i de Santa Eulàlia de Barcelona.

El naixement de la Vila: el mercat i l'església de Sant Salvador

A mitjans segle XI, al pla de la riba dreta del Ripoll, neix un nucli poblat a redós d'un mercat i d'una església. És l'origen de la vila de Sabadell.

El seu nom documenta per primera vegada l'any 1050, quan s'esmenta la via que anava de Sabadell a Sant Cugat i que passava prop de l'església de Sant Quirze: "*ad semitam que vadit de Sabadello usque ad Sactum Cucuphatum*".

El topònim de Sabadell prové, molt probablement, del llatí *sabbatum-i*, el setè dia de la setmana, quan se celebrava el mercat. Són freqüents arreu les localitats amb nom d'un dia. Martorell, que també va néixer entorn d'un mercat el segle XI, provindria de *martoris*, dimarts.

La imatge de la ceba com a representació de la vila no apareix fins el segle XV, als primers segells de la cúria de Barcelona a Sabadell. Segurament ja s'havia perdut la noció del veritable significat del nom i li van donar explicació en una cosa ben propera: la ceba.

L'any 1064 es documenta el "**mercato de Sancto Salvatore**". És la primera referència escrita al mercat i a l'església de Sant Salvador tot i que ambdós ja existien d'almenys uns anys abans. En aquest document, el mercat apareix com un domini del senyor d'Arraona, el qual en cobrava les lleudes, rendes que es pagaven pel trànsit i la venda de productes.

Mercats feudals. A partir del segle XI es fixen molts d'aquests mercats medievals com a llocs d'intercanvi local que s'arriben a estructurar en xarxes d'abast regional. Eren llocs on els senyors feudals exercien el control sobre els productes del treball pagès mitjançant el control sobre els sistemes de mesures i la moneda que s'hi utilitzaven.

L'església de Sant Salvador també depenia del domini dels senyors d'Arraona, els quals la van fer construir, la van dotar i van impulsar-ne la consagració, l'any 1076. La presència del temple ajudà a la consolidació del nucli de mercat. Al final del segle XII, els Òdena la donaren al monestir de Santa Maria de l'Estany, que hi fundà una pabordia. Al llarg de tota l'edat mitjana l'abat d'aquest monestir i, en no seu el paborde de Sabadell foren senyors de la major part dels alous on es construïen el mercat i la vila de Sabadell.

Les pabordies. Els monestir o les catedrals tenien soviet béns dispersos en zones molt diverses, adquirits per donacions, compres o permutes. Per administrar aquests béns podien instituir una pabordia, dirigida per un paborde, que tenia rang dependent de l'abadia o casa mare. A Sabadell, el paborde, administrava, però les decisions d'importància les prenia l'abat de l'Estany, senyor principal del béns del monestir.

L'any 1101 es documenten per primer com cases edificades prop de l'església de Sant Salvador. Es comença a construir la primera trama urbana entorn de la sagrera de Sant Salvador i a la plaça on es feia el mercat. A partir d'aleshores, el nucli poblat creix en habitants i en importància respecte d'altres poblacions del seu entorn.

Les sagreres. Eren un espai circumdant de les esglésies, normalment de 30 passes de radi, que quedava protegit per la Pau i Treva de Déu com a espai on ningú no podia cometre cap delictes. En alguns casos, les sagreres o els seus entorns van esdevenir lloc d'habitació i, per tant, el primer estadi de la construcció d'algunes poblacions.

Tot sembla indicar, doncs que la fixació del lloc d'intercanvi i la posterior concentració de la població al seu entorn va ser iniciativa dels senyors d'Arraona, que així aconseguien controlar més les persones i imposar el pagament d rendes sobre l'activitat del mercat.

A l'entorn de la vial masos al pla i molins al Ripoll

La implantació de nucli del mercat de Sabadell va tenir un impacte importat en el seu entorn rural. El creixement del nombre de vilatans va suposar l'augment de les terres conreades a la zona. Dins de la vila i entorn de les muralles es crearen terres de conreu, els camps i les anomenats "horts de secà", que no disposaven d'altra aigua que la dels pous.

Els masos del terme devien veure afectada la seva producció per portar productes al mercat. Camps de cereals, camps de farratge, vinya i oliveres, arbres fruiters i horts, així com algunes ovelles o cabres, algun porc i en el millor dels casos un parell de bous : aquestes eren les principals dedicacions dels pagesos. Les famílies que els habitaven van donar-los nom al llarg dels segles. Alguns d'aquests masos han arribat fins a l'actualitat.

Nous espais regats al Ripoll. L' "Orta Maiori villa Sabadelli", l'actual Horta vella, que es troba a la riba dreta del riu Ripoll, sota el barri de la Cobertera, es documenta per primer cop el segle XIII. Hi havia dos molins, els actuals Xic i d'en Fontanet.

Un altre espai irrigat estretament vinculat a la vial fou el Pedregar, nom que rebia en els segles XIV i XV l'Horta del Romau, situada sota l'actual barri de Torre-romeu. El nom del camí que duia a aquesta horta encara es conserva ara el carrer de Pedregar.

Eren senyors d'aquestes hortes els mateixos feudals que dominaven tot el terme: el senyor d'Arraona, els monestirs de Sant Llorenç del Munt i de Sant Cugat i els anomenats " Senyors de Sabadell " la pabordia de Sant Salvador, els Togores i els Sentmenat, i hi tenien horts pagesos, paraires, fusters, traguers, hostalers, etc, habitants de la vila, que hi cultivaven hortalisses i arbres fruiters, lli i cànem per a la producció de peces de roba, i arbres de ribera per aprofitar-ne la fusta.

Els molins fariners del Ripoll, a partir del finals de segle XV, foren transformats per ser molins drapers, destinats a rentar els draps de llana. Aquests nou ús de la força hidràulica fou motivat per la creixent producció tèxtil de la vila i es va introduir, primerament, als molins de l'Horta Major, l'horta urbana.

La senyoria de la vila: de domini senyorial a vila reial

Des del seu origen i fins al segle XIV, la senyoria de la vial i el mercat de Sabadell va anar lligada al domini del castell d'Arraona. Els successors dels Òdena foren els Montcada. Uns i altres cediren part dels seus dominis en alou o en feu a altres senyors menors: el monestir l'Estany, representat per la pabordia de Sant Salvador, els Cardona, succeït pels Togores, i els Sentmenat. Feien establiment de cases, terres i taules al mercat, però també establien el dret de controlar el forn públic, les mesures del mercat o els drets d'escrivania. Tot això els donava importants ingressos que eren anomenat aquests domini menors l'**Alou dels tres senyors**.

Els batlles actuaven com a representants dels senyors feudals o del mateix comte-rei a la localitat. Presidien el Consell de la vila, i en supervisaven

l'actuació. Feien aplicar els acords presos i tenien competència en justícia civil i criminal.

A Sabadell, des de el 1310, el dret a exercir la batllia va ser donat per un Montcada a Pere de Clasquerí a perpetuïtat, tot i que més tard passà a la família Meca. Aquests " batalles naturals" van compartir el govern de la vila amb els procuradors reials.

La senyoria dels Montcada acabà el 1366, quan Roger Bernat II de Foix, baró de Montcada, va vendre el castell d'Arraona i la vila de Sabadell a la reina Elionor de Sicília, muller de Pere III. La reina fou ajudada en la compra pels mateixos habitants de la vila, que pagaren part del preu. La compra per part de la reina Elionor no suposar canvis en l'organització municipal. De fet, les reines i els reis actuaven com un senyor feudal més: cobraven els seus dominis com a patrimoni particular.

Reis i reines donaren *privilegis* diversos a les poblacions que formaven part del seu domini directe moltes vegades a canvi d'una contraprestació en diners. Aquestes disposicions reials, a manca d'altra legislació eren la base de la llei local per la qual es regien els habitants de les viles i sovint foren recopilades en còdex. A Sabadell, molts dels privilegis reials contenien disposicions relatives a la justícia, a l'organització del govern de la comunitat i al mercat. Foren copiats en un llibre de Privilegis per decisió del consell de la vila presa l'any 1605.

Sabadell i Arraona passaren de la reina Elionor al rei Pere III i aquest les vengué a l'infant Martí que l'any 1391, les va vendre a la Ciutat de Barcelona. Fou una venda a carta de gràcia per cobrir les urgents necessitats financeres que tenia la Corona però amb dret a adquirir de nou aquelles viles quan es tornés a disposar de fons suficients. Els consellers barcelonins hi regiren prop d'uns 80 anys, intervenint en la vida de vila per mitjà de procuradors i batlles, fins el 1473 quan el Consell de Cent deliberà " *se fermàs la revenda i restitucio al Rey*". A partir d'aquest moment, la vila de Sabadell quedà ja englobada definitivament en el patrimoni reial, concretament de les reines per donació expressa dels monarques en cada casament.

El creixement de la vial: habitants i infraestructures

En el segle XIV, la vila ja tenia una estructura urbana plenament consolidat. Edificis, carreres i àmbits de treball ordenaven l'espai. S'edificà al llarg dels principals camins que conduïen al " *fòrum Sabatell*", que ha quedat fixats en el traçat urbà actual. A parit del segle XIII es documenten els carrers de Manresa, de Granollers, de Caldes i de Barcelona, el carrer Nou i carrers amb noms propis : d'en Rossa, d'en Botet, d'en Soler, d'en Ferraró, d'en Muntada, etc.

Per un fogatge de l'any 1359 se sap que a la vila i terme de Sabadell hi havia una població corresponent a 162 focs. Això vol dir unes 162 cases o famílies, però no se sap quantes eren dins el nucli urbà i quantes eren masos del seu rodal. L'any 1455, a les determinacions del Consell de la Vila, els habitants eren recomptats i classificats en quatre ordres o condicions:

*"deu homes los majors e pus rics qui sien en la vila. . .
Los mitjans. . . 20 homes o cases de la dita vila de sabadell
Los tercets 40 castes de ldita vila los quarts. . . lo romanents casats"*

Els fogatges eren impostos directes percebuts per la Corona a tot Catalunya. S'aplicaven a partir d'uns llistats on es comptaven els focs, corresponents a llars, però els estudiosos creuen que podria tractar-se de grups familiars d'entre 3 i 5 persones. Això donaria, pel cas de Sabadell i el seu terme, un total d'entre 450 i 750 habitants.

Els oficis, en els documents s'esmenten fusters, ferrers, torners, sabaters o basters, sastres, paraires, drapers, mestres de cases, traginers, hostalers, carnisers, flequers i mercaders. Altres dedicacions professionals eren les de l'escrivent, el jurista, el menescal o el metge. Totes eren activitats relatives al mercat o derivades de les necessitats de la comunitat de veïns. També es documenten pagesos o agricultors. Molts vilatans tenien una dedicació important al treball pagès, sovint com a complement als oficis artesanals.

Edificis per viure i treballar. Dins la vila, els edificis destinats a habitatge eren cases, albergs o hospicis que confrontaven els uns amb els altres, amb patis i corrals enmig on podia haver-hi horts, basses, pallers i colomars. També hi havia obradors destinats als treballs d'oficis, botigues situades als porxos de la plaça del mercat. Les terres, les cases i el mercat de la vila, continuaven essent font de riquesa per als diferents senyors feudals.

La ceràmica. Els tipus ceràmics que es troben en intervencions arqueològiques són bàsicament estris per cuinar i manipular els aliments i recipients per servir la taula i menjar. Segons les èpoques, es poden observar canvis en aquests atuells, que van adquirint, progressivament, una major varietat decorativa i formal.

La portada d'aigua a la vila i una nova horta urbana. El creixement de la vila va comportar la necessitat de disposar d'aigua corrent. Ni a la vila ni al seu entorn proper no hi havia fonts que proporcionessin aigua suficient que es pogués conduir fins a les places i carrers. L'abastament es feia per mitja de pous: el de la Plaça Major, que donà nom a la plaça del Pou, el de l'Hospital, després conegut com el de Pedregar, i el pou del Cap Sa Vila. També hi havia un pou a la zona nord de l'actual plaça de Sant Roc.

L'any 1367, el rei Pere III va concedir als habitants de Sabadell el privilegi de fer portat a la vila les aigües de la font Rossella, però la construcció de la canalització tardà gairebé un segle a fer-se. Les quatre primeres fonts es situaren allà on hi havia hagut els pous. Foren construïdes per poder omplir càntrics i gerres i abeurar el bestiar.

Amb l'arribada de l'aigua a la vila també es va poder condicionar una nova horta urbana que es va anomenar **Horta Novella** i es trobava on ara hi ha el carrer que porta el seu nom. Des d'aquell moment, l'Horta Major del Ripoll fou progressivament coneguda com l'Horta vella.

Les muralles. L'any 1374 es documenta Sabadell com una vila "*murada é valleyada*". El recinte fortificat, que coneixem a través d'escrits, imatge i restes arqueològiques, es devia construir a meitat d'aquell mateix segle. Es tractava d'un mur dotat de torres que protegien els portals i d'avall o fossat que encerclava el mur pel costat exterior. Les portes de la ciutat permetien guardar els habitants de la vila dels conflictes armats i de les epidèmies, com la Pesta Negra 1348. En cas d'epidèmia, es tancaven els portals i no es deixava entrar ningú sospitós de poder ser un focus de contagi.

El canvi de parròquia. La vila, doncs, havia anat creixent en importància en detriment del castell d'Arraona. Un fet significatiu relacionat amb aquest canvi de pes es produí al final del segle XIV, quan el bisbe va autoritzar el canvi de seu de la parròquia cap al centre de la vila, a l'església de Sant Salvador, la qual va rebre l'advocació de Sant Feliu mentre que l'antiga església parroquial va quedar com una capella dedicada a Sant Nicolau.

Vila ciutadana i organització municipal: el funcionament d'una vila mercat

Els segles XIV i XV, el mercat era l'eix entorn del qual girava l'activitat de la vila. Atria mercaders i pagesos de tota la contrada, malgrat la importància d'altres mercats propers com els de Caldes o Granollers.

La seva activitat es concentrava entorn de la plaça Major. A la part central de la plaça hi havia una estructura porxada que cobria les taules de carnisseria, que representaven la principal dedicació del mercat. Els diferents racons de l'espai central rebien el nom de l'activitat que s'hi feia: es documenten les places del Pou, de l'Oli, de les Gallines i de la Sabateria, que eren els espais on es venien els diversos productes.

Entorn de la plaça hi havia també altres establiments destinats a cobrir els diferents serveis d'abastament a la comunitat: el pallol, el forn de pugues, l'hostal, la taverna i les botigues de queviures. El consell de la vila gestionava algun dels serveis, com era el cas del pallol o botiga del gra, on es venien els cereals al preu acordat pels jurats. Altres eren serveis que funcionaven en règim de monopoli i que donaven sucoses rendes als senyors. És el cas del

forn de puges que el paborde de Sant Salvador cedí en exclusivitat a Berenguer Roseta l'any 1236. Després dels Roseta, foren els Togores i els Terré els qui en tingueren el control.

Els productes que es podien trobar al mercat eren corrents a les terres catalanes de l'època. N'hi havia de consum ben freqüent i generalitzat i d'altres que es podrien qualificar de productes de luxe, com podria ser el safrà. Ja circulaven algunes de les espècies o plantes portades d'Orient fins a Al-Àndalus, com l'arròs, el sucre, els espinacs, d'albergínies i alguns cítrics. Encara no es coneixien els productes que arribaren d'Amèrica: tomàquets, patates, blat de moro, gall d'indi etc.

El sistema de mesures. Una de les formes de control dels intercanvis aplicades pels senyors era l'obligació d'utilitzar unes mesures de pes i capacitat determinades, que eren administrades pels procuradors dels senyors i per l'ús de les quals calia pagar uns drets. La mesura del mercat de Sabadell s'utilitzà durant un temps com a referència enllà de la vila fins que el sistema de mesures del mercat de Barcelona fou imposat per l'Infant Martí.

La fiscalitat reial. Sabadell, com a vila reial, havia de contribuir a les despeses de la Corona amb aportacions que sovint eren mol costoses. Per poder afrontar els pagaments, el monarca autoritzava els consells de les viles a fer talles, cobrant l'import entre els vilatans, i crear imposicions sobre els productes del mercat. Les viles mercat aportaven una part substancial dels ingressos de la Corona i la creixent demanda reial de diners en va provocar l'endeutament progressiu.

El govern de la vila. En els primers temps d'existència del nucli de Sabadell, les decisions que afectaven la comunitat i la gestió dels aspectes comuns devia fer-se a partir d'assemblees de tots els camps de casa de la vila. El progressiu augment del nombre d'habitants, la complexitat creixent de l'administració de l'activitat al mercat i de les infraestructures urbanes i la gestió de la fiscalitat local van fer necessària l'especialització de la incipient organització municipal. L'òrgan de govern es reduí al Consell de la Vila, presidit pels batlles natural i reial i format per tres jurats i dotze prohoms que canviaven cada any, per la festa de Sant Miquel. Després hi havia els càrrecs de clavari o tresorer, bander o guardià, etc. Les primeres actuacions del Consell de la Vila i dels seus carrers derivats es documenten el segle XIV en les Ordinacions o llibres d'Actes.

Els oficis, el nou govern. Vers una vila moderna

Aparentment, la vila de Sabadell del segle XV no devia ser gaire diferent de la del segle XVI: el mercat, el urbanisme, la gent i el seu treball. . . Però estaven en marxa uns processos que la transformarien definitivament en una vila moderna.

El mercat de Sabadell havia deixat de ser el més importat de la comarca davant els de Caldes, Granollers i Barcelona. Però altres dedicacions dels vilatans van començar a guanyar pes, els tints i els obradors de paraires, els molins drapers al Ripoll, Sabadell creixia en habitants, encara que lentament, i es construïen barris fora muralla, la Borromera, el Cap sa Vila. L'any 1471 s'havia agregat al seu terme la Quadra de Sant Pau de Riu-sec.

Un altre pas decisiu vers l'època moderna fou la progressiva consecució d'un govern municipal públic. Al llarg del segle XV s'havien anat consolidant els carrers del govern local, però el pes de les estructures feudals encara perdurava. No fou fins al segle XVI que la vila comença a redimir els drets feudals que pesaven sobre els càrrecs públics: la batllia natural que detenien els Meca, l'escrivania en mans dels Roseta i els Calders i el dret sobre el forn públic que tenien els hereus dels Roseta. Es comença a construir una nova forma de gestió municipal.

2. 1. 2. Edat Moderna

Segle XVI

L'època

Al 1504 mor Isabel de Castella, i més tard, al 1516 mor Ferran, la Corona passa a la seva filla Joana, i d'aquesta al seu fill Carles, Primer d'Espanya i Cinquè d'Alemanya. D'aquesta manera s'annexionen per primer cop Espanya i la Corona, amb Catalunya però només amb les figures reials. Es respecten les lleis pròpies de cada nació. Durant l'època de Carles I i Felip II política exterior molt activa. Lluites contra França i pobles musulmans (pirateria a la Mediterrània); s'enfronta al protestantisme Alemany. El seu fill també s'enfronta a anglesos, turcs i flamencs.

La unió entre els dos regnes de la península fa que arribin molts funcionaris de Castella que no entenen l'esperit de la Corona d'Aragó i Catalunya i comencen a menysprear costums i institucions. Per altra banda, els reis absolutistes Alemanys comencen a reduir llibertats i anivellar diferències entre Castella i Aragó.

Per culpes de guerres religioses franceses arriba el bandolerisme que dura fins al segle XVIII . El comerç a Catalunya va caure degut per una banda a la pirateria del Mediterrani i la prohibició d'Isabel la Catòlica de comerciar amb Amèrica.

Sabadell recupera la condició de Vila Reial i s'esforça a tenir un regim més democràtic; combat els règims heretats del feudalisme; s'accentuen els caràcters populars dels càrrecs governatius; s'organitzen els cossos

d'administració de manera que puguin obrar amb més facilitat i es multipliquen els càrrecs públics.

La parròquia prospera igual que el municipi degut al revifament del sentiment catòlic i a l'aparició de múltiples confraries que tenen l'església com a residència.

En economia l'activitat industrial tèxtil avança i pren davantera a l'agricultura i comerç. Es formen els gremis i es consolida l'activitat productora.

El cens creix degut a la incorporació de gent nova (famílies de la comarca i francesos). Es reprèn l'activitat de l'edificació, parada des de el segle passat, es comença a estendre la vila de manera notable.

Trobem dos esdeveniments molt importants, la guerra i la pesta. A Sabadell li deien morbo, a la pesta, i es van prendre mesures al 1507 fins a final del 1557 i entrada del 1561. A 1558 el temor a la pesta es tal que el Consell ordinari acorden fer una capella a sant Roc i a sant Sebastià. Només va entrar la pesta als anys 1560 i 1589. Es va prendre la mesura de tancar els portals d'entrada a la ciutat i posà guàrdia a l'entrada per vigilar i prohibir l'entrada de persones sospitoses. Es van adquirir provisions per mantindre la vila isolada i es cremava ginebró i romaní al portal de les cases. Al 1560 va haver-hi un contagi a l'ermita de Sant Iscle i els van tancar a tots a dins.

Un dels escuts que es situaven als portals de la vila que foren tancats per la pesta.

Al 1556 es van fer talles per ajudar a la guerra de reconquesta de Bugia i Alger, no va arribar a terme. Al 1562 es van enviar dos homes per reparar el castell de Perpinyà i al 1570 l'enviament de tres soldats per l'exèrcit de Rosselló, al 1571 van enviar nou homes més pel mateix problema.

Es va crear la Santa Unió, milícies populars duradores per lluitar contra el bandolerisme i malfactors. A Sabadell es va constituir l'any 1576 pel Consell i va nomenar els oficials.

La senyoria de Sabadell

El Batlle dels Meca passa a assumir l'autoritat governativa i judicial de Sabadell, degut a la falta d'un procurador reial permanent però al 1553 la població va obrir un plet contra el Batlle per evitar que revifés l'antiga institució feudal i li van negar el dret de jurisdicció que havia d'estar en mans d'un oficial del rei. El procurador reial es va posar a favor del Síndic de Sabadell. Va durar fins 1574 quan Ferran de Toledo va emetre una sentència favorable al procurador reial indicant que la jurisdicció pertanyia a aquest. Es van gastar 5000 ducats per obtenir aquesta sentència i es van pagar 550 més a Galceran de Meca per liquidar el seu dret. A partir d'aquest any el lloctinent del rei va posar un procurador diferent cada any. A l'any 1583 es demana al rei Felip II que el càrrec s'escollís en base a una llista de candidats; el rei va concedir aquest privilegi el 13 d'octubre de 1585.

Apareix també la figura del mustassaf, que exercia l'ofici de repassar pesos i mesures, imposar multes i vigilar la policia urbana de la vila i l'ordre públic. Abans ho feia el procurador i els jutjats però el municipi va demanar al 1585 que fos un càrrec independent. Es va obtenir al 13 de juny de 1599.

El municipi

Al Consell ordinari es substitueix l'elecció de jurats pel mètode del sorteig. El Consell general es redueix en nombre i s'aplica també el mètode del sorteig per designar els veïns que l'han de formar.

Degut al progrés econòmic, la vida ufana que es portava i un ambient més lliure per la democràcia es multipliquen els càrrecs municipals, escribes, càrrecs ateneients a la beneficència, metges pagats per atendre als pobres, pesadors i alguns càrrecs honorífics: clavari i corregidor de talles.

Apareix l'impost general a meitat del segle per a tots els establiments. L'impost de mesuratges canvia a quartera, sobretot al gra i oli. Anaven units als drets dels hostals. S'apliquen impostos als corrals del carnisser i a les tavernes pel comerç que feien els particulars amb el vi. Al 1599 el Consell demana al rei el privilegi de no donar compte de les imposicions ni pagar-ne el quint al Mestre racional.

Obra del municipi

El Consell crea normes per l'ús del forn de puges de la família Terré al 1571. Es crea el Segell de la vila. Es contracta el primer Mestre que ensenyava a llegir i escriure al 1554.

Al 1531 el Consell comença a comprar les taules de la carn de la plaça per tirar-les a terra. Al 1580 la plaça queda lliure de taules. Al 1554 es pren l'acord de fer un porxo que surt de la ratlla de ponent de la plaça. Es construeix una capella de Sant Roc a la placeta de l'Hospital al 1564 es va finalitzar. Al 1575 el Consell compra l'hort de Lluís Ubach al carrer de la Borriana per fer-hi els corrals dels carnissers. S'engrandeix el cementiri. S'aixeca una sagristia entre el carrer de l'església i el de la Rosa. La segona planta fa l'ús de casa del comú i primer local de Sabadell dedicat a les reunions del Consell. Al 1594 s'arriba a l'acord de fer un nou Hospital degut a les condicions malsanes de l'hospital del carrer Sa Muntada. Es comença a construir l'edifici al camí de la vila al safareig però s'abandona l'obra.

Vida a la vila

Predomina la indústria tèxtil que té dues confraries de gremi: Teixidors i Paraires. Els paraires es funden el 1559 i s'estableixen les regles de l'ofici per tal de protegir l'ofici. A l'any 1561 els paraires aprova que els teixidors no poden filar llana estrangera però a Canvi els hi donaven feina de teixidors amb la seva llana i si no tenien feina a pagar 6 diners diaris.

Es va fer la primera instal·lació industrial col·lectiva a Sabadell, la dels tiradors o estricadors, construïda pel gremi de paraires al 1565 entre el camí del Safareig i el que havia d'ésser el carrer de Sant Pau.

En l'àmbit comercial el mercat ha perdut poder vers la competència del mercat de Granollers. Al 1521 els sabadellencs demanen al capità i al virrei de Catalunya el guiatge o permís de concórrer al mercat de Granollers amb garantia de seguretat de persones i coses. Per revifar el mercat al 1553 el Consell fa un manament a tots els caps de família per treure coses sobreres i venedores els dissabtes de nou a dotze a la plaça. Al 1559 es demana al rei Felip III la confirmació del privilegi de guiatge del mercat i així va estar per força sota la protecció oficial.

A l'agricultura hi ha pocs canvis, es va ampliar el treball d'irrigació i el Consell al 1575 assenyala les hores de regatge. Es produeix cànem i l'oli cada any minva més

Pobladors i població

La població creix més a la segona meitat del segle, es passa de cinquanta caps de família a més de dos-cents. Una de les causes de la creixença és el ràpid creixement de la indústria tèxtil; la nouvinguda de francesos i els camperols que arribaven a la ciutat atemorits pel bandolerisme.

Crescuda important de la vila a la segona meitat del segle. Al 1554 el Consell estimula l'edificació donant trenta sous per qui fes una casa nova quan cobrien

l'edifici per tal de comprar teules i accessoris. S'ajuda als que renoven les cases. Es fan tres tongades d'establiments a terrenys de la vila: 1568, 1585 i 1597. On es va fer més evident l'expansió va ser a la banda del carrer Sant Quirze i l'actual plaça de l'Àngel. L'era d'en Salvany, entre el Raval Nou i la Sagrera de la vila, es converteix en la placeta de mossèn Pere Llobet. Es forma a finals de segle la placeta dels Estricadors, després anomenada Sant Roc. Al 1950 Isabel de Meca va cedir unes terres a Pere Llobet, pagès i germà del clergue i va bastir un gran edifici de tres Casals que mes tard fou el nou hospital de Sabadell i tancava la plaça de Sant Roc per la banda del migdia. Altres cases de la família Llobet constituïen el costat de ponent de la plaça. L'església i rectoria i part del cementiri per la part de tramuntana i l'hort dels Meca pel llevant. Es van formar dues placetes, de Manresa i del Raval per la seva posició en aquests carrers. Es completa el Raval de Dins edificant solars i refent cases deshabitades i derrocades, completant la via els establiments del carrer Nou, ara Fortuny. Es donen terrers a la banda de ponent pel Raval de Fora i els carrers de Sant Domènec i Sant Joan. A la banda del portal de Barcelona no es fa cap Canvi.

Segle XVII

L'època

Tres reis governen durant aquesta centúria: Felip III fins 1621, molt plàcid per a Catalunya; Felip IV fins 1665, època molt dolorosa per a Catalunya, esperonat per la gelosia del poder i el comte-duc d'Olivares van atacar les llibertats i privilegis de Catalunya. Es van enviar tropes per ocupar Catalunya amb el pretext de la posterior guerra amb França. Durant aquesta època Pau Claris va intentar proclamar la República Catalana sota la protecció de França i al 1641 es va lliurar la Batalla de Montjuïc on es va destruir l'exèrcit castellà però al final al 1652 la Diputació de Catalunya reunida a Manresa va tornar a acceptar a Felip IV degut a que es va tornar favorable als antics privilegis de Catalunya. La guerra amb França va provocar misèria, fam, pestes i bandolerisme. L'últim rei de la centúria va ser Carles II fins al 1700.

A Sabadell van patir els mateixos mals i sentiments d'animadversió vers Espanya i van revelar el seu coratge patriòtic de manera enèrgica, de forma molt diferent a la dels temps de Joan II. Es perfecciona l'organització del municipi durant la primera part de segle per satisfer tots els sabadellencs. S'elimina completament els residus feudals. La vida piadosa arriba al seu esplendor. La indústria tèxtil era l'activitat més notable de la població això va provocar que tot i la ruïna de l'època la vila augmentés de població i extensió.

Esdeveniments que feren època a Sabadell:

- Guerra

Degut a la guerra exterior d'Espanya durant el 1614, la població ha de carretejar fusta a les drassanes de Barcelona i mantenir soldats a casa seva,

molts veïns pagaven l'estatge dels soldats a l'hostal de la vila, qui no podia era ajudat pel consell això va provocar despeses extraordinàries per la hisenda de Sabadell. L'any 1630 empitjora degut a que arriben soldats en estat de misèria que s'han de mantenir i allotjar. Al 1637 es va haver de formar una companyia per tal d'ajudar a la guerra amb França (Guerra de Perpinyà). A 1638 es torna a repetir el problema de 1630. El 1639 es el pitjor any, a mes d'enviar soldats el consell va comprar munició per tal d'armar-los. Al set de setembre d'aquell any va haver-hi aldarulls entre els veïns de la vila i els soldats allotjats i es va cordar que si es tornava a repetir la gent obriria totes les portes o si era de nit treuria llums a les finestres.

Al 1640 el poble s'alçà en armes contra les tropes de l'exèrcit espanyol conduït per Joan de Arce, que va cometre els crims de Palautordera, Santa Coloma de Farners i Riudarenes. En la seva fugida de Blanes a Perpinyà van castigar tots els pobles que van trobar. A finals d'aquest any va entrar per Tarragona l'exèrcit del Marquès de los Velez, cinc trentenes de soldats de Sabadell van sortir per reforçar les tropes aplegades per aturar l'exèrcit espanyol. El 21 de gener va haver-hi la batalla i l'exèrcit català es va dispersar. L'exèrcit espanyol va anar a Barcelona i va ser derrotat en la Batalla de Montjuïc. Aquesta va ser l'anomenada Guerra de Separació. Durant aquest anys i els següents el consell va continuar aportant soldats i diners per acollir els soldats foranis.

Va haver-hi una nova guerra contra França, al 1665 fins 1668, durant el regnat del rei Carles II, però aquest no va imposar carregues d'allotjament a la vila. Al 1675 es van enviar soldats de Sabadell en defensa de l'Empordà. L'última guerra del segle va ser des de 1689 fins 1697, es van enviar dos cops soldats i també a Camprodon.

- Pesta

Es van prendre mesures sanitàries els anys 1607, 1624 i 1631, però el problema va esclatar al 1650 a Barcelona i els veïns es van abstenir d'anar a Barcelona. Al 1651 es tornen a obrir vies de comerç fins que torna a revifar la pesta; va causar tanta mortalitat que van quedar menys de 30.000 persones a la ciutat comtal. Això va provocar el tancament dels portals de la vila de Sabadell i es va posar vigilància als portals. Totes les mesures van ser vanes ja que al maig la pesta es va estendre per Sabadell i pel gener de 1652 no es va poder aixecar el sometent per ajudar Barcelona degut a la despoblació produïda per la mort i els fugits al camp. El dos de juny es va donar per acabada la pesta, es va fer un retaule per la Mare de Deu de la Concepció, a qui se li atribuïa que hagués acabat la pesta. Al 1677 la pesta va tornar la vila, aquest cop sense èxit.

- Bandolerisme

Es va donar durant tota la centúria, es va estendre la violència a gent particular, degut a l'abundància d'armes ningú dubtava d'aconseguir una per venjar ressentiments, passen a ser freqüents actes de robatori i assassinat. Es va restaurar la Santa unió al 1606 i 1616 per combatre aquest problema. Al 1640 es va d'organitzar novament. A 1647 i 1656 va rebrotar el bandolerisme però limitat a trenta homes. El procurador reial va fer de jutge i cap governatiu. Es van pronunciar diverses sentències a galeres i penes de mort. Durant molt de temps van haver-hi forques a la Plaça.

- Bruixes de Caldes

Al 1619 es van detenir a varies dones de Palau-Solità, Sabadell, Castellar i Caldes denunciades per bruixeria, acusació que van confirmar després de ser torturades. Les quals van confirmar tractes amb el dimoni al cim del Montbui. Al desembre es va formar una comissió per investigar la causa i al febre de 1620 van ser executades per aquest delictes.

Senyoria i jurisdicció

Es redueixen les senyories menors i al final del segle només queda la casa dels Sentmenat. Els bens de l'abadia de l'Estany passen a ser del Papa. A la segona meitat del segle els bens de la casa Terrés passen a la família Dalmases (Barcelona). A finals de segle els Rosanes van ser substituïts pels Pinós. Es creen figures noves com el procurador reial, el Corredor i el Mustassaf.

El municipi

Els consellers passen a dir-se jurats en emulació a Barcelona, el primer cop que va succeir això va ser el 4 de febrer de 1609. Van canviar d'indumentària i de gorra. De manera que el poble veia així representada la seva autoritat, que era estimada i molt popular.

Una de les reformes que es van fer va ser que la insaculació, 4 de febrer de 1609, es a dir, els consellers van deixar de ser prohoms per passar a ser gent triada a l'atzar i al 26 de febrer del 1609 s'exclouen els francesos i els seus fills d'aquest sorteig. La tercera reforma va ser al 27 de setembre de 1637 de manera que ningú no fos insaculat immediatament encara que pertanyés per ofici o riquesa. De manera que aquest no passessin directament a la primera mà i haguessin de pujar de la mà menor a la major.

Els càrrecs municipals continuen molt nombrosos, tant a l'aspecte honorífic com al professional. A partir de 1658 desapareixen els capitans de sagramental. Continua el càrrec dels dos baners el de palloler. Hi ha molt mes càrrecs a l'església ja que es va reprendre la confraria de Sant Antoni al 1606. Al 1699 s'estableixen dos administradors de la Mare de Deu de la Salut i s'eliminen els de Sant Iscle i Sant Nicolau. Hi han dos administradors de

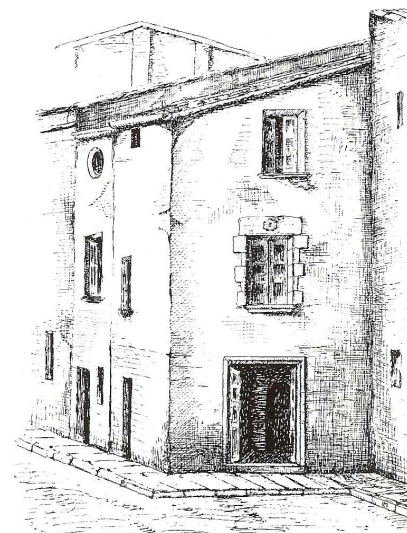
Beneficència. Quan convenia existien els morbers al ram de la sanitat per lluitar contra la pesta. Al 1603 es va fer una comissió de foment format per veïns. Hi havien càrrecs retribuïts com el secretari, notari, rellotger, els dos mestres i l'encarregat de l'hospital.

Al 1605 s'acorda per part del consell que hi hagin dues tavernes i dues fleques. La carnisseria també es va dividir, una per carn d'ovella i l'altre per la de moltó. Al 1637 va reaparèixer la revenedoria amb productes com la pesca salada i el porc. El dret de mesura anava aplegat amb el de la venda d'oli. Fins al 1677 era el consell qui arrendava posar un hostal. Van arribar nous productes, com la neu, aiguarent i tabac. Altres formes de recaptació eren les multes i els censos. Les imposicions de Sabadell donaven en 1625 aproximadament 813 lliures, al 1650 van pujar a 841 i al 1673 fins als 877. Les talles, sobretot de cànem, carrers, pagesos i mesades, van augmentar de gran manera de forma que en anys puntuals com al 1660 van pujar a les 2939 lliures.

Obra del municipi

Es van sol·licitar varis privilegis, al 1607 es va demanar el de no pagar el quint del producte dels seus impostos i el de gaudir els drets i privilegis de Barcelona, com a carrer d'aquesta. Això es va atorgar al 1641. Al 1608 es demana que s'unís al terme el de la parròquia de Jonqueres però no es va obtenir. Al 1605 el consell va acordar escriure tots els privilegis en un llibre, aquest va ésser el Llibre dels Privilegis de Sabadell, que va signar el notari Joan Marfà. Durant aquest segle es van fer plets contra les senyories sobre la llibertat de coure pa contra els Terrès i la llibertat de notaria contra la família Calders, totes dues coses van ser comprades pel consell per evitar aquestes servituds.

Al 1605 s'eregeix la font en el Raval de Manresa, al 1609 es fa una al principi del carrer de Gràcia. Al 1654 es van fer obres de neteja de canonades.

Aquesta modesta construcció del carrer de Gràcia cantonada de la Rosa fou casa del comú o de la vila fins l'any 1885.

En aquesta centúria es va acabar la casa comú a l'extrem del carrer de la Rosa. Es va fer un cos nou a l'església. Al 1698 es va traslladar l'hospital del carrer del Pedregar a la plaça Sant Roc. L'any següent el consell va vendre l'antic edifici de l'hospital.

Vida a la vila

A la indústria continuen els problemes entre teixidors i paraires, els últims tenen el favor del consell ja que tenen interessos comuns a la població. Al 1603 els teixidors ja tenien format gremi amb magistrats. Al 1605 van haver-hi disputes en els acords amb els paraires. L'any 1612 van sofrir l'efecte de la crisi i es va estancar la indústria en la venda de draps, el consell per evitar la crisi va donar diners als paraires. Al 1618 el consell de paraires crea la botiga de demanda. La prosperitat industrial va rebre un sotrac important degut a la guerra de separació que va culminar amb la crisi del 1651. Al 1634 el consell va prohibir filar, cardar i bregar cànem dins els murs de la vila, això va provocar que les rodes de filar formessin un camí fora de la vila, al segle XIX se li va donar el nom de carrer de la Roda. La indústria va adquirir certa abundància de manera que el consell va prohibir coure de dia des del 15 de maig fins al temps de la sega dels esplets degut al perill de crema.

L'agricultura va augmentar gràcies al cànem, al 1688 es va prohibir amarrar-lo a l'horta Novella per raons de salubritat. Més tard, al 1696 va tornar a permetre fer-ho pagant prèviament un impost especial. El comerç sabadellenc es va anar exterioritzant. Al 1604 es demana al príncep la vara de mustassaf degut a la concurrència del mercat de la Plaça.

Pobladors i població

En aquest segle no hi ha dades concretes de població però sí que degut a les guerres i la pesta el nombre d'habitants va minvar però la gran vitalitat va permetre que la diferència d'habitants respecte al segle anterior fos poca. Es calcula que al 1708 el cens era de 234 famílies, uns 1170 habitants.

Va patir un gran creixement i el consell al 1602 va decidir tancar la ciutat degut a que les ampliacions anteriors deixaven moltes parts noves fora de la muralla. Es van refer alguns portals de la població. La construcció al carrer Sant Quirze és on es va fer l'avenç més visible, va arribar a la seva llargada actual. Un altre carrer que es va edificar ràpidament és el carrer de la Borromera, després Verge de Gràcia. De manera que al 1610 moltes cases estaven fora del portal de l'Estudi, es va demanar al consell l'ampliació del portal per incloure aquestes cases a la Vila, cosa que es va fer més tard. Al 1603 es trasllada el portal del Raval. En aquest segle s'estableix el Raval de Fora, al carrer de la Salut i que es deia portal d'En Vidal. Ja entrat el segle es van construir les dues

bandes del Carrer de Sant Joan. De la mateixa manera es van construir les cases del carrer Domènec.

Segle XVIII

L'època

És el segle de les pèrdues de llibertat catalanes degut a la guerra civil espanyola de principis de segle. Successió de Carles II per Felip de Borbó degut a que va morir sense descendència. Catalunya, Aragó i València alcen armes a favor de Carles II d'Àustria, tot va acabar al 1714 amb l'assalt de Barcelona i la conseqüent pèrdua de la batalla. Felip V elimina tots els privilegis de Catalunya i n'imposa uns de nous al 1716. Al 1778 Carles III li retorna certs privilegis, com el de comerciar amb Amèrica. Al 1789 comença la revolució francesa i al 1793 esclata la guerra entre Espanya i la Convenció, coneguda com "la guerra gran". Sabadell va participar en totes les dues guerres, la de successió i la guerra gran. La indústria va prosperar molt i es van esborrar diferències entre paraires i teixidors, passen a diferenciar-se com a patrons i obrers. La població de Sabadell va tenir un ascens ràpid i va créixer l'edificació i la importància social de Sabadell. Es va aixecar el campanar i renovar l'església.

Esdeveniments que feren època a Sabadell:

La població va acatar a Felip V i van renovar la pretensió de participar a les corts de l'any 1701, al final no es va acordar res. Al 1703 es proclama a Viena a l'arxiduc Carles com nou rei d'Espanya i el 25 de juliol de 1705 Sabadell va enviar nou homes enviats pel procurador reial. Al novembre l'arxiduc va entrar a Barcelona i va convocar les corts. Sabadell va enviar-hi a Pau Bruguera que intentà que accedissin a incloure a la vila les parròquies de Sant Vicenç i Sant Julià. Mentrestant es seguien enviant homes a la guerra. Al 1713 es van quedar a estances dels filipistes degut a que el rei Carles va tornar a Alemanya degut a la mort del seu pare i l'única protectora de Catalunya era la seva dona, que també va acabar marxant. Durant el setge de Barcelona per part del rei Felip, Sabadell no va poder fer res per la causa catalana ja que per una part tenien els exèrcits filipistes per si s'alçaven contra ells i de l'altra banda els sometents catalans carlistes que instaven a alçar-se contra. La vila es va poder salvar dels uns i dels altres gràcies a l'astúcia política dels Amat i Duran, un filipí i l'altre carlí. Després de la caiguda de Barcelona va començar a repressió filipina, es van augmentar els tributs i les exigències reials. Al 1716 es va introduir el cadastre reial i personal. Al 1716 comencen a formar-se els quintos i al 1726 es va estendre per tot el país, de manera que el rei contava amb un exèrcit regular i format per poder defensar la terra.

Durant el final de segle la gent de Sabadell es va commoure amb la revolució francesa. Van arribar diversos personatges de la antiga noblesa francesa i hi van viure fins l'execució de Lluís XVI, aquesta execució va causar la guerra entre Espanya i França. Això va provocar que es formessin soldats, el primer

format va ser gracies als metges, cirurgians i apotecaris de la vila, al 13 de març, en dies posteriors els altres gremis es van reunir per pagar nous soldats. La vila va fer un gran desplegament per tal d'acceptar militars nousvinguts i ajudar a l'exèrcit, fins al 1794 va ser favorable a Espanya però a partir del maig els francesos van entrar a Catalunya, el sometent va mobilitzar la gent de la terra, enviant d'aquesta forma 117 homes a la guerra.

Jurisdicció i senyories

Es va declarar el decret de Nova Planta, de manera que es van eliminar totes les institucions i privilegis de Catalunya. Desapareix la Generalitat i es crea l'Audiència presidida pel capità general Filipi. Desapareixen les vegueries i s'instauen els corregiments, on el rei nomenava als corregidors i regidors. L'Audiència nomenava als batlles i regidors dels altres pobles. De manera que Sabadell que era fins ara sotsvegueria del Vallès passa a ser corregiment de Mataró amb capital a Granollers. El procurador reial és substituït pel Batlle i l'autoritat judicial estava sota control del regidor i corregidor. En quant a les senyories, els Dalmases i els Togores són substituïts pels Duran i a Arraona als Pinós els substitueixen els Torres del Pla.

El municipi

Degut a la Nova Planta el consell passa a ser ajuntament, el procurador passa a batlle i els consellers passen a ser regidors. A Sabadell hi havia un batlle i sis regidors. Al 1760 es va crear el síndic procurador als ajuntaments per fiscalitzar l'administració municipal. De tota manera, a la vila continuaven els antics oficials: prohoms de terme, col·lector de propis, administradors d'hospital i càrrecs eclesiàstics.

Es van començar a fer talls o repartiments però al 1716 el nou regim ho va prohibir. Els antics recursos es van dividir en propis i arbitris. Els propis eren immobles i els arbitris els antics impostos, poc canviats que els del segle anterior, a les carnisseries, fleca, taverna, hostal, pesca salada, aiguarent, oli, mesuratges i prestació de bancs i taules pel mercat. Al 1772 la taverna es va dividir en tres i per tant tenia tres arrendataris. Els arbitris van donar a l'ajuntament 2152 rals en 1760 i 15660 en 1775. Al 1799 es va arribar a 25.350. Això assenyala la prosperitat de Sabadell.

Obra del municipi

Es van fer reformes a les lleis de l'aigua, sobretot per mantenir a ratlla als pagesos de Sant Julià, al 12 d'agost de 1752 s'obté una intendència del Principat per obtenir el privilegi de l'aigua de la Riereta. Durant la sequera es va retirar la ploma concedida a la casa dels Meca (1758) i se li va retornar al 1767.

Al 1791 l'ajuntament va canviar el regim de l'hospital el qual passaria a mans d'uns administradors, un regidor i el primer obrer de la parròquia, aquests foren els antecessors de la Junta de Beneficència.

Un altre aspecte preocupant és la cultura, sobretot del llatí, necessari per accedir als estudis superiors. Només hi havia un mestre a la vila. De manera que es va demanar que portés a terme aquesta funció al beneficiat de Sant Joan o el de la Puríssima Sang, que eren del patronat de l'ajuntament.

Al 1724 es comencen les obres del campanar i el dia 17 de juny es posa la primera pedra. L'arquitecte Garrido es va encarregar de l'obra. Es va acabar al 1738. Es va pagar amb talls i donatius a part del treball voluntari de moltes persones.

El campanar i l'església de Sant Salvador. Actualment només es conserva el campanar i és l'església de Sant Fèlix.

Una altra obra gran va ser la del quarter de la vila, es van acabar al 1727. També es va canviar l'emplaçament de l'Hospital, va passar a la gran casa del Retir, entre el carrer Alt del Pedregar i Sant Joan. Al 1727 l'ajuntament va comprar la casa al cantó del carrer de Manresa i En Jonc per destinar-la a carnisseria i degollador de bestiar. Al 1733 van adquirir una altra casa per fer el magatzem de palla. L'església també va sofrir una reforma, es va allargar i ampliar. Es va eixamplar el cementiri.

Vida a la vila

Després de la Guerra de Successió la indústria sabadellenca va prosperar de tal manera que els paraires van demanar al bisbe de Barcelona que s'estriquessin els dies de festa. Van afavorir les noves ordenances del gremi de paraires de 1732, on s'imposava el pas de tres anys d'aprenentatge abans de poder exercir l'ofici i uns exàmens per poder fer-se mestres. Les disputes entre teixidors i paraires continuaven i al 1773 van reclamar la llibertat per poder teixir draps per als forasters, de manera que així podrien ampliar el negoci. De tal forma

que a mitjans del segle els teixidors passen a ser fabricants. Així doncs la diferència entre classe superior dels paraires i inferior dels teixidors es va anar esborrant. Els teixidors fabricants també ho van acabar fent tot, i al final també portaven el seu propi negoci, per tant es van convertir en empresaris, de manera que van acabar assimilant als paraires i prenent el nom d'empresaris. Aquests empresaris ja tenien a les seves ordres obrers a jornal o preu fet. Van començar a sortir les primeres indústries tal i com les coneixem ara. Tot això va succeir abans de 1778, quan van poder comerciar amb Amèrica, de forma que el negoci va prosperar moltíssim.

Hi havien dos molins de paper, un d'estrassa i estampa i l'altre de paper blanc. Al 1770 es va instal·lar una fàbrica de filferro al costat del riu. El gremi de rajolers també va sofrir un augment important. El comerç de draps va passar els murs de Catalunya estenent-se a Castella i Madrid.

L'agricultura de Sabadell era sobretot de cereals, ordi, venia i blat, però també es conreava molt fajol i cànem.

Pobladors i oficis

Va pujar molt la població durant aquesta cantúria, l'any 1704 hi havien 234 famílies, uns 1170 habitants i a l'any 1789 ja arribava als 2210. Van aparèixer personatges il·lustres com: Francesc Rifós, Francesc Salvatela, Francesc Juncà, Fèlix Amat o Bosch i Cardellach.

Es va eixamplar la vila per totes bandes i es van aixecar les casernes a l'actual plaça Sant Roc (1725-1727). A finals del segle, es van començar dos carrers, el Rera Quarter i un que anava perpendicular que es va acabar dient dels Estricadors. Per la banda del carrer Sant Quirze s'iniciaren els carrers de Sant Cugat, Sant Jaume, Sant Feliu i Font (1772). Es va allargar el carrer Sant Antoni i el carrer de Gràcia, al 1767 es va enderrocar el portal d'aquest.

La població de Sabadell es considerava dividia en barris o enramades, aquesta divisió afavoria la vida administrativa i parroquial.

2. 1. 2. Edat Contemporània

Segle XIX. Primer quart

L'època

La història de Catalunya i Espanya van lligades per l'abast que tingueren la guerra de la Independència i les dues etapes constitucionals escanyades per les reaccions absolutistes.

Espanya es veu obligada a aliar-se a França amb les guerres contra Portugal i Anglaterra. Governada per Napoleó, v voler també incorporar Espanya al seu domini. Carles IV li va cedir el regne l'any 1808.

Per la seva banda, el poble va inicià una rebel·lió contra els francesos. Els sometents dels Brucs bateren les tropes del general Schwartz, les quals es dirigien a castigar les revoltes, començant així la guerra de la independència. Els catalans s'organitzaren en juntes de Corregiment i van constituí la junta superior del Principat, que dirigí la resistència que feren contra l'enemic.

Els francesos seguien provant de conquerir territori, però la oposició anava derrotant tropes. El 1813 França ja tenia tota Europa a sobre i començà a cedir. L'abril de 1814 ja no quedaven francesos.

Amb la guerra Espanya quedà en llibertat política i en conseqüència es reuniren les corts a Cadis, on promulgaren la constitució de 1812. Acabada la guerra el rei Ferran tornà i les dissolgué, anul·lant tots els actes i iniciant una persecució dels promotors del règim constitucional.

L'exèrcit va secundar a la conspiració de Quiroga i Riego, reobrint d'aquesta manera les corts. Els absolutistes s'aixecaren, establiren un govern facciós (Consell de Regència), i venceren les tropes constitucionals amb l'ajuda de la resta de monarquies europees.

A Sabadell es completa la desaparició d'institucions antigues. Es marca també la separació de l'ajuntament i la parròquia a causa de la minva en la força de les tradicions.

Esdeveniments que feren època a Sabadell:

- L'any vuit: 1808

Dies després de la primera batalla dels Brucs, l'ajuntament va rebre ordre d'enviar un comissionat a la junta governativa era l'organització del sometent.

A l'agost passaren per la vila les tropes del Comte Caldagués, i a les rodalies van llançar el francès Duhesme, que n'intentava el setge.

- L'any nou: 1809

Va ser l'any més penós per Sabadell, a causa de les nombroses entrades de francesos i la repercussió de la lluita al volt de Girona.

Primera part de l'any: al gener s'esdevingué el pas dels francesos a la població, de la qual s'acomiadaren amb destruccions i robatoris. Al març feren nova entrada, de la que els sometents expulsaren. Però per venjança

tornaren i s'apoderaren de la població, la qual van vexar amb saqueigs de béns i morts.

Segona part de l'any: la població es veia apretada pels sacrificis que li exigien. Sabadell havia de fer continus bagatges, avenços que es feren a l'exèrcit i contribucions per a mantenir els sometents. D'aquesta manera es van exhaurir els cabals i van menar a gran pobresa els veïns.

- L'any deu: 1810

El fet més assenyalat de l'any va ser la victòria sobre les tropes del general francès Schwartz, prop de Sabadell.

L'elecció dels diputats que havien d'anar a les corts a en nom de Catalunya es feren a Sabadell.

- L'any onze: 1811

L'exèrcit francès del Mariscal Macdonals va acampar a prop de Sabadell destruint els conductes d'aigua de la vila.

- Els anys dotze i tretze: 1812-1813

Amb la promulgació de la constitució es varen fer a Sabadell les primeres eleccions municipals, amb sufragi de dos graus.

Els francesos imposaren contribucions coma senyors de la vila. Manso va batre el general francès Menier i li va cremar el campament situat a Sabadell.

- Segon període constitucional i pesta de 1820

Tornant el rei Ferran els ajuntaments reprengueren el govern de 1808. Acabada la guerra el 1814 estigueren tranquils, però amb la revolta de Riego va tornar el règim constitucional. El nou ajuntament va haver d'acordar mesures contra la pesta, es va constituir la junta de sanitat i calgué formar ronda per evitar l'entrada de gent malalta la vila.

- Rebel·lió dels apostòlics. Milícia de Sabadell

S'inicià la rebel·lió dels absolutistes que defensaven els drets omnímodes del rei alhora que es dedicaven al bandolerisme. Per tal de combatre'ls ajudaren a la milícia voluntària de Terrassa.

Per evitar segrestos per parts dels rebels, la població va demanar fortificar la ciutat. A fi de pagar les obres es van imposar drets de portes sobre mercaderies entrants a la vila.

El 1823 s'esdevingué l'entrada de l'exèrcit francès, que venien a enderrocar la constitució. Les tropes constitucionals abandonaren sense resistència

destruint el porxo de la Plaça. La tornada del rei Ferran abolí totes les creacions dels constitucionals.

Jurisdicció i senyories

Les autoritats constitucionals van instituir els tràmits de conciliació en els judicis, crearen els jutjats de primera instància enlloc dels corregiments i tinències i la divisió en províncies del territori espanyol, repartint Catalunya en les quatre actuals. Tot quedà sense validesa amb el retorn de Ferran.

El municipi

En aquests 25 anys l'ajuntament va ésser nomenat per tres autoritats diferents: l'audiència de Barcelona, la junta superior del Principat i el poble, segons el període en el que es trobava.

Fins el 1805 es van designar cada any els regidors encarregats d'ordenar els serveis d'allotjaments i bagatges. Els càrrecs de prohoms de terme i el de pesador de carn van ser els únics que duraren tota l'època. Es conservaren els mateixos oficials d'ajuntament que els segle passat. El 1824 l'ajuntament va decidir que els obrers s'encarreguessin per sempre de l'administració de la confraria del Sagrament.

El 1802 es dividí la fleca, monopoli de l'ajuntament fins aleshores. Des del 1817 s'obtingué la venda lliure de vi, pa i carn. Entre el 1821 i el 23 s'acabaren de trencar els monopolis municipals, quedant arrendat només l'hostal i l'escrivania. Tot i així l'ajuntament cobrava un percentatge als venedors de gènere. Se suprimiren els drets de mesures i el de tant per venda. L'any 1824 es van restaurar aquests arbitris.

Empremta d'una matriu de ferro, amb l'escut de Sabadell, que s'utilitzava el segle XIX per marcar al foc del bestiar de la vila.

Obra del municipi

Acabada la guerra del Francès l'ajuntament inicià tràmits per a la fundació del col·legi, acord que es va fer amb els Escolapis. Per junta general s'acordà sobrepuja a les carns per pagar la manutenció, i es va donar el Palau dels Meca, al Alt Pedregar (actual plaça del Doctor Robert) com a residència.

Dels tres administradors se'n va donar poder absolut a un, el qual aconseguí amb donacions i treballs personals ajudar a construir un nou edifici per a l'hospital, situat entre l'església dels missioners i la casa cantonera dels carrers Alt i Baix Pedregar. Lloc on es mantingué fins que el 1856 es traslladà al carrer convent.

Traslladat el cementiri per les pestes, aquest va estar abandonar durant molt de temps. El 1820 s'aixecaren muralles per evitar les bèsties.

A causa de la sequedat s'hagueren d'obrir nous pous a la vila i enfondir les mines de la Riereta.

Vida a la vila

La guerra del Francès va repercutir em els primers anys de producció. Però no van tardar gaire temps en reanimar-se. Amb l'augment de fàbriques augmentaren el nombre de treballadors, i amb la introducció de les màquines augmentaren la producció. Aquesta introducció va fer recuperar l'economia de la ciutat.

Pobladors i oficis

El nombre d'habitants de la ciutat va augmentar considerablement, essent repercussió de la guerra de la Independència, provocant l'emigració de moltes famílies en busca d'estabilitat. La immigració a Sabadell era procedent d'arreu de Catalunya.

Per altra banda, s'acabà la presència de famílies nobiliàries a la ciutat. Aquesta ja no necessitava famílies senyorials, els fills de la ciutat ja li donaven esplendor.

Segle XIX. Segon quart

L'època

El rei Ferran exercia recolzat pels cossos de voluntaris realistes enlloc de les milícies. Els absolutistes trobaven feble al rei per perseguir als liberals i feren un aixecament a Catalunya que acabà aquell mateix any.

La mort de Ferran VI, va deixar sota regència de la seva esposa Cristina, la seva filla Isabel. El infant Carles va reivindicar els seus drets i provocà la primera guerra civil o dels set anys (1833-1840).

Amb tot es produïren canvis polítics que iniciaren la tercera etapa del règim constitucional, formant una revolució fins el 1843.

El juliol del 1834 va esclata l'epidèmia de còlera, de la que foren acusats falsament els religiosos.

L'any 1835 el govern va suprimir alguns convents, la qual cosa provocà episodis violents contra els frares. L'any 1836, al caure Mendizàbal, hi va haver noves revoltes i pronunciaments, tornant a instaurar la constitució de Cadis. El 1837 es donà una altra constitució informada de l'esperit dels progressistes. El 1840 van ésser desbancats a causa de l'aixecament de l'opinió pública i l'agitació que va portar la llei d'Ajuntaments, ja que reduïa les facultats que els pertocava. La reina deixà el seu càrrec al progressista Espartero.

El 1843 Andalusia es va començar a aixecar contra Espartero, escampant-se també a Catalunya. A Barcelona es va constituir una junta de govern per a dirigir la revolta, la qual va establir la seva primera residència a Sabadell.

Espartero hagué d'abandonar Espanya, però la revolució a Catalunya va continuar. Començà l'imperi dels moderats dissolent la milícia nacional i combatent les insurreccions d'aquest partit. A Catalunya es va introduir per primer cop l'operació sorteig en les lleves de l'exèrcit, la qual cosa provocà la revolta de les quintes l'any 1845.

L'aixecament dels carlins a Catalunya contra Carles VI provocà la segona guerra civil o guerra dels matiners.

Aprofitant la Revolució a França i la dèbil situació del govern, els republicans començaren a tenir partit, acabant la revolta amb els carlins.

L'administració de l'estat s'anava perfeccionant, cosa que va afavorir els interessos comuns. Estimulat pel govern, s'aplicava el vapor a la indústria, multiplicant així la producció, però per altra banda sorgien problemes socials.

Sabadell va passar a ser una vila d'actualitat donada la repercussió dels moviments. La indústria es va doblar i l'obra es va organitzar per bastir les necessitats de l'augment de població. Tot el conjunt feu que la població es comencés a aplegar en societats.

Esdeveniments que feren època a Sabadell:

- Reialistes. Malcontents. Visita del rei Ferran.

L'obertura de l'allistament de voluntaris reialistes a Sabadell va ésser molt reduït a causa de l'entusiasme absolutista.

La revolta dels malcontents al 1827 va fer portar a Sabadell les tropes del General Manso. La revolta feu venir el rei Ferran, el qual visità la ciutat i donà diners per la construcció del temple dels escolapis.

- Les milícies de Sabadell en la guerra dels set anys. El batalló novè lleuger. L'esclat de la guerra civil feu que la població prengués causa de la reina Isabel, fent allistaments de milícies voluntàries. Les milícies liberals es van refondre amb les de servei obligatori, essent classificades com a novè lleuger la milícia de Sabadell.

- Accions de guerra de les forces sabadellenques. Les tropes sabadellenques hagueren de fer sortides de llargues distàncies a causa de la manca de tropes del govern.

El municipi

La designació de l'ajuntament va fer una sèrie de mudances en funció dels passos que seguia la política.

En aquest període es crearen les comissions d'hisenda, neteja i ornamentació pública, mustassaferia i salubritat, allotjaments i per últim beneficència, culte i instrucció.

Tot això va comportà un augment de funcionaris. Es van perdre també costums i càrrecs antics.

En aquests vint-i-cinc anys va canviar tota la organització, desapareixent la major part dels recursos que l'havien mantingut, i essent substituïts per altres de nous.

En conseqüència s'estengué la contribució de consums, agafant la forma actual de territori i industrial.

Obra del municipi

S'allargà la mina d'aigua del carrer Convent cap a Collsalarca. Es dona a l'ajuntament un tros de terra amb la condició de bastir a la ciutat d'un safareig o rentador públic i una font. Aquesta va ser la primera de moltes que es construïren a la ciutat. El safareig tardà 30 anys en arribà.

L'ús d'aigua dels fabricants provocava manca d'aquesta per a la població, fet que es va ajuntar amb la recerca d'aigües per part de Terrassa, cosa que feu que alguns particulars fessin provisió d'aigües. Aleshores es fundà l'Associació

dels Amants de l'Agricultura i Indústria de Sabadell, destinada a l'obtenció d'aigua. L'ajuntament aprofità per fer contracte amb l'associació i aplicar aigües al servei públic.

Es començà l'ensenyament a noies de manera particular. Unes religioses que es trobaven a la ciutat fundaren el Institut de les Filles de Maria, Mares escolàpies. Subvencionat per l'ajuntament va ser un dels primers.

L'ajuntament va començar a canviar l'aspecte de la població: s'encarregà fer les voravies, adobar el sòl dels carrers amb grava i es pintaren els noms dels carrers i els números a les cases.

Es va tirar a terra el Portal del Carme, al costat de la Casa Duran del Pedregar. S'eixamplà la placeta de Sant Roc, havent de canviar terres amb els escolapis, tot i que en aquests s'hagué de construir un fort per al cos de guarda. Per tot calgué i s'encarregà un plànol com a guia de les obres.

Va començar essent el carrer de Barcelona, creant-se amb les cases edificades a la seva vora. Es va fer venir un tècnic per establir l'amplada del carrer, i es compraren els terrenys que ocupaven part de la Rambla. El 1847 es començaren a plantar arbres.

El 1839 s'inicià la col·locació de fanals d'oli als carrers de la ciutat.

El 1825 es va renovar el porxo de la Plaça Major. Es volgué destinar l'arruïnat convent dels caputxins a escola de pàrvuls i hospital, però a causa de la guerra dels Matiners acabà essent un quarter, fet que no agradà als ciutadans.

Es vengueren els terrenys del cementiri vell per a fer cases, reservant els baixos per a carnisseries.

Vida a la vila

Per donació del rei Ferran s'aixecà el Temple dels Escolapis, aixecant l'actual església dels pares missioners.

S'inicia la creació de institucions socials, professionals de beneficència.

La indústria va continuar el seu progrés augmentant la producció, aplicant més màquines i introduint el vapor. Això va fer créixer els establiments en número, treballadors i importància.

La indústria es va ressentir a causa de les agitacions esdevingudes sota el govern progressista primer, i des del trasbals de la guerra dels Matiners

després. Per aquesta raó hagueren de tancar importants fàbriques, però les veïns benestants feren pinya donant feina als aturats.

Sorgiren els primers conflictes socials, principalment amb origen a la indústria cotonera. El mateix creixement en va ser causa, ja que en conseqüència establia competència o necessitat de guanys, perjudicant als treballadors. Amb els progressistes al govern els obrers s'enfrontaren als patrons, aconseguint al cap dels temps un conveni.

Pobladors i oficis

La població creixia, tot i que amb algun sotrac, gràcies a la immigració extraordinària atreta per la indústria de la ciutat. Principalment provenia de pobles de tot Catalunya, però començaren a arribar d'Alacant, València, Albatera i Murcia.

Els sotracs van ser causa de les crisis, fet que feu tornà algunes famílies al seus orígens.

Les famílies rellogades volgueren la seva casa pròpia, cosa que provocà la construcció de les típiques cases obreres d'una planta amb la conseqüent creació de carrers.

Segle XIX. Tercer quart

L'època

S'accentua la inestabilitat dels primer mig segle. Les variacions polítiques condueixen a:

- Canvi de dinastia: s'inicia aquest quart de segle amb predomini dels moderats amb una política autoritària i severa contra els progressistes.
- La Revolució del Juliol de 1854 derrota els moderats i la Reina Isabel dóna el poder al progressista Espartero i comença a reformar la constitució.
- El Juliol de 1856 Espartero deixa el càrrec. El moderat O'Donnell dissol les milícies que mantenien el govern progressista i reimplanta el sistema anterior.
- El sistema moderat es manté durant varis governs, tots subjectes a la reina i les seves idees absolutistes fins el 1868. El setembre d'aquell any esclata una revolució progressista i es destrona la reina Isabel. Es posa el Duc de la Torre en regència. Posteriorment es nomena a Amadeu de Savoia com a rei (1871).

Dos anys més tard Amadeu abdicava. Llavors les corts proclamen la república amb una forma federalista. Els presidents van lluitar contra carlins i federals extremistes. El 1874 Pavía dissol les corts constituents.

El nou govern s'anomena "poder executiu", un govern també republicà però amb president no reunit amb el de les corts. La feblesa d'aquest govern feu que proclamessin rei a Alfons XII l'any 1874, començant la restauració.

Esdeveniments que feren època a Sabadell:

- Lluites civils. Milícia Nacional:

Els escamots de trabucaires que quedaven de la guerra dels matiners es dedicaven al bandolerisme de manera que es va mantenir part de la tropa a la població. Al 1854 la població s'adhereix al pronunciament d'O'Donnell i es creà la milícia nacional, però només varen haver d'actuar per persecució als carlins.

La guerra civil va deixar un record trist. Es feu una temptativa d'aixecament a la què els sabadellencs no es pogueren unir ja que els van capturar i condemnar a mort.

- Revolta de juliol de 1856:

Amb la caiguda d'Espartero la ciutat de Sabadell també es va manifestar. La milícia s'uní a la dels pobles de la rodalia de Barcelona.

- Aixecament de 1867:

La ciutat va rebre amb goig l'aixecament republicà d'aquell agost. Més tard la capitania general va destituir l'ajuntament popular i desterrar alguns progressistes assenyalats per la població.

- Revolució de Setembre:

S'inicià el 18 la sublevació de l'esquadra a Cadis, estenent-se per tota Espanya. La reina abandonà el país el dia 30, i el 3 d'octubre es constituí un nou govern.

- Període de regència:

Es va constituí a Sabadell el batalló de voluntaris de la llibertat per a defensar el nou estat polític. La revolució va empitjorar la crisi econòmica. Es va celebrar la obertura de les corts. Els voluntaris de la llibertat hagueren d'actuar a causa de l'agitació produïda per l'aixecament dels federals.

- Qüestions sobre l'edifici de l'Escola Pia:

Davant la petició dels escolapis per l'aixecament d'un nou edifici a la plaça Sant Roc, l'ajuntament feu ús de la llicència d'enderrocament de la casa-fort, amb la condició de deixar sales per a la segona ensenyança.

Es escolapis, però, volgueren edificar en una línia més avançada de la senyalada en els plànols, pel que obtingueren permís del governador. Aquest fet provocà una disputa que es prolongà durant quatre anys, passant inclús pel jutjat de Terrassa i la substitució de l'ajuntament per part del governador.

- Tercera guerra civil. República i aixecament federal:
S'establiren cassetes de sentinella a varis punts de la vila.

La proclamació de la república espanyola l'any 1873 feu que la força local de voluntaris no volgués desarmar-se, ja que s'havia anat omplint de realistes, cosa que provocà un conflicte, el qual va solucionar l'ajuntament.

El increment de la guerra obligà a constituir el batalló de voluntaris de la república, i posteriorment la Junta d'Armament i Defensa de la Vila.

Establerta la república federal es renovaren els ajuntaments, i el de Sabadell va quedar subjecta al bloqueig de les forces rebels per no pagar la contribució. Per evitar-ho es van encarregar armes, deixant la ciutat sense diners.

Amb el cop d'estat de Pavía, la columna d'operacions de Barcelona va destituir l'ajuntament federal, havent de continuar la guerra amb dos batallons de milícia forçosa i tancant o fortificant la població.

- Vies de comunicació:

Carril del nord. El 1850 es sol·licita la línia de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses, passant per Granollers i Montcada. El 1851 es fa concessió de la línia fèrria Barcelona-Sabadell, arribant el 1852. El 1855 s'inaugura la línia fins Sabadell, fent la totalitat el 1861, fins Saragossa.

Carreteres. El 1852 s'inaugurà la carretera de Barcelona a Terrassa. En lloc de la carretera per unir Sabadell i Granollers es feu un camí veïnal de Sabadell a Caldes, construint així el pont per travessar el Ripoll, i tardant 25 anys en arribar a Caldes.

Jurisdicció i senyories

Jutjats de Primera Instància

Sabadell augmentava la seva importància i el prestigi sobre la comarca, er la qual cosa volia deixar d'estar subordinada al jutjat de primera instància de Terrassa i elevar-se a capital de partit judicial.

El 1868 s'organitzà una junta revolucionària amb els pobles del voltant on decidiren que volien formar el nou partit, però el govern s'oposà. El 1872

s'establiren tribunals de partit enlloc dels jutjats, però malgrat l'esforç, Sabadell no aconseguí establir-ne un a la vila.

Jutjats Municipals

Per reial decret, el 1855, els alcaldes deixaven d'intervenir en els actes de conciliació i judicis verbals. En el seu lloc s'establiren jutges municipals i suplents, en el mateix nombre d'alcalde i tinentes.

Extensió del terme de la vila

Sabadell estava atrapada en territori, especialment per la banda Nord – Nord Oest, per la Parròquia de Sant Vicenç de Jonqueres, pertanyent a Sant Pere de Terrassa. Iniciada la formació de la barriada de la Creu Alta a finals del segle XVIII, havent ja ocasionat molèsties, el 1852 s'uní a Sabadell per reial ordre, el territori de Sant Vicenç.

El municipi

Amb els canvis de lleis i la creixença de la vila, la composició de l'Ajuntament canvià, el qual es va dividir en comissions. Aquest fet comportà un augment de funcionaris, ja que s'havia de complir amb més serveis a la ciutat.

Amb les lleis generals, la hisenda va continuar el canvi iniciat en l'anterior època, mantenint únicament el recurs de la notaria, i deixant el cens de l'escorxador i l'hostal.

Durant aquest anys es van anar modificant en els pressupostos municipals els impostos, agregant i suprimint conceptes, els quals eren els ingressos pròpiament municipals. Per cobrir el dèficit es recorria a recàrregues sobre les contribucions.

Obra del municipi

Degut a l'augment de població obrera i els sotracs de la indústria, va créixer la el nombre de necessitats de l'assistència pública junt amb la beneficència.

El govern tenia destinat el Convent dels Caputxins a quarter, però la població hi volia un hospital, el qual es construïa amb diners recaptats. El 1855 el govern acceptava, passant a ser hospital i casa de beneficència al mateix temps.

Sabadell va experimentar un augment cultural, Es crearen quatre escoles nois (1859), la primera escolta superior de noi (1861), i l'escola de pàrvuls (1863). El 1866 es va promoure a Col·legi de Segona Ensenyança de Primera Classe, l'Escola Escolàpia, donant tot el batxillerat i convertint-se en municipal durant cinc anys.

Es creà la primera escola d'Espanya industrial i mercantil de perfeccionament obrer (1873).

A la vegada es fundaren dos cossos musicals, la capella parroquial i el de música municipal, els quals s'acabaren convertint en la l'Escola Municipal de Música i la Banda Municipal, respectivament.

Es va veure la necessitat de reduir en ordre i plànol la ciutat a causa del impuls que duia la construcció o el ràpid creixement. El 1858 l'Ajuntament encarregava acabar un plànol ja començat, essent entregat 6 mesos més tard. Aquest va ser impugnat pels propietaris.

Així doncs, el 1861 s'encarregava a l'arquitecte de la província una segona proposta de plànol, i va ser entregat a l'Ajuntament el Maig de 1864. Aquest va ser portat a Madrid per obtenir l'aprovació del govern, sent considerat de les millors obres, i va tornar a Sabadell i presentat el Juliol de 1866.

El número d'expropiacions i la generositat en què es concedia el terreny alarmà als propietaris, fet que provocà una modificació del projecte, el qual ja no depenia de l'aprovació de Madrid. El nou alcalde, però, va aprovar el plànol anterior. L'obra no es va portar a terme.

El 1854 s'establia l'alçada dels edificis segons l'amplada del carrer, com havia de subjectar-se el pis, i s'obligava a la construcció de voravies davant de cada casa junt amb la conducció d'aigües de la teulada sota aquestes mitjançant canals. Malgrat els recordatoris, aquestes dues últimes no es varen complir fins al 1872.

L'octubre del mateix any aprovà acollí el projecte de rectificació d'alineacions de la Plaça Major i els carrers que hi arribaven. S'inicià també la construcció formal de clavegueres.

Estat de la Plaça Major de la rectificació d'alineacions.

El 1853 va arribar la il·luminació per gas als carrers principals, deixant els més apartats i els de poca importància amb oli fins el 1870. El 1872 s'introduí el petroli, però era massa car per a tota la ciutat.

La ciutat havia arribat al cementiri del Taulí i, per ordre del governador de Barcelona, va ser traslladat a les Planes de Sant Nicolau l'any 1864. Aquestes terres són els solars de l'antiga Arraona, l'origen de la ciutat.

L'escorxador de 1845 va passar d'estar allunyat a ser cèntric, quedant petit. Amb això i el temps de còlera, es decidí la construcció d'un de nou a la vora del Ripoll. A causa de la morositat en la venda de l'antic, només es va poder instal·lar el nou escorxador en un edifici cedit, per qüestions de salut.

Enderrocant la vella Casa del Comú i l'antic Hostal, per estat ruïnós, es va començar a construir una Casa del Comú, però el solar restà buit. Essent així, el 1869, va ser destinat a mercat, arrecerant les taules amb porxos rudimentaris.

El 1859 s'organitzà el cos de bombers, el qual era ajudat a créixer pels grans industrials, interessats pels continus perills d'incendi de les fàbriques.

Vida a la vila

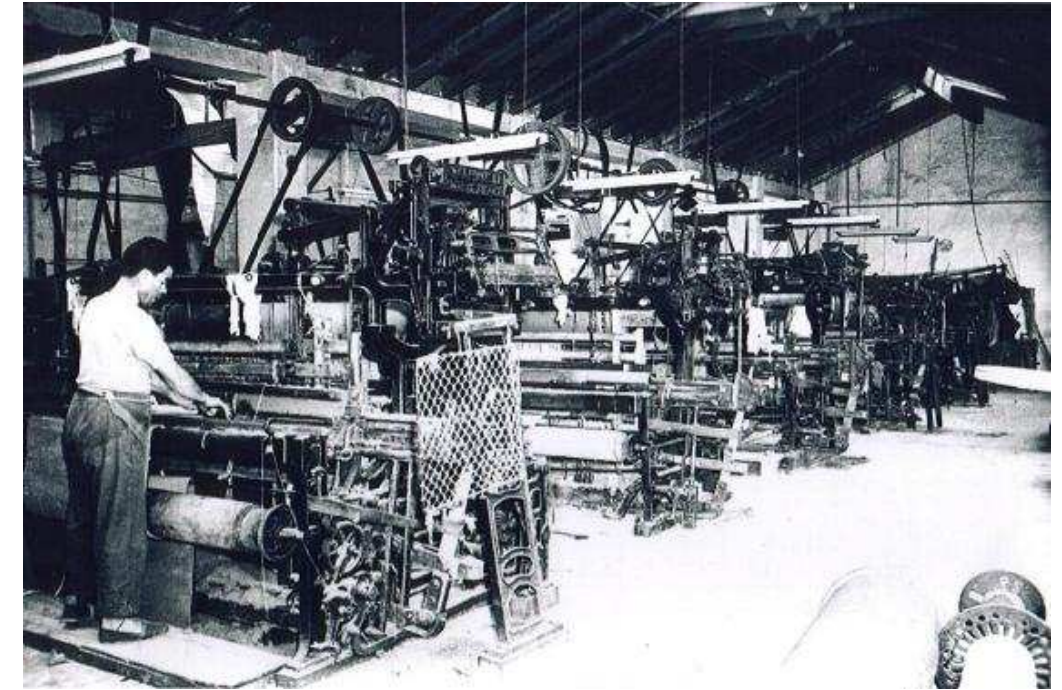
Hi hagué una brotada de societats de tota mena, en desig de complir les grans tasques que agermanen els homes. Continuaren i augmentaren les de beneficència i d'oficis, i se'n formaren nombroses d'artístiques, recreatives, polítiques i culturals.

De la mateixa manera que es creaven les societats, van aparèixer publicacions periòdiques varies, deixant veure l'animació política.

La indústria continuava avançant, propagant-se ràpidament l'aplicació de la força del vapor i la construcció de noves indústries. La creació de nous edificis s'inicià a l'eixample, provocant la naixença de carrers i cases al seu voltant.

Les màquines de vapor alimentant telers mecànics produí també crisis de feina. Tot i així, el número de indústries anava creixent en totes les seves fases.

Les fortes crisis remogueren agitacions polítiques. El 1854 les continues agitacions obreres obligaren a establir tribunals industrials als pobles formats per l'alcalde, un tinent i un regidor. Mica en mica, però, es formaren comissions mixtes de patrons i obrers.

Amb la caiguda d'Espartero obligaren a dissoldre's les societats obreres, tot i que seguien actuant d'amagat. El 1871 es federen les societats, constituint el Centre de les Societats Obreres de Sabadell i Rodalies. Es funden també dues cooperatives de producció i una de consum per tal de lluitar contra el individualisme.

L'arribada de la Caixa d'Estalvis, després d'una dura lluita i passada la revolució progressista i l'epidèmia de còlera, va ésser molt beneficiosa per la ciutat, tant en obra social com per la Caixa.

La Població

Amb l'obertura de la Carretera de Terrassa i el Carril de Barcelona, junt amb les nombroses fàbriques de vapors, feu que Sabadell augmentés la població notablement entre 1850 i 1857, mantenint-se estable. Aquest fet provocà el creixement de la ciutat, construint nous carrers i edificis per totes bandes.

Segle XIX. Darrer quart

L'època

Temps de restauració de la dinastia caiguda en 1868 per Alfons XII, fins 1885, i succeït per Alfons XIII el 1902 amb regència de Maria Cristina fins aleshores.

Els carlins van sofrir grans desfetes. El febrer de 1876 es donà per acabada la tercera guerra civil. Només hi havia exaltacions del moviment republicà i qüestions socials esdevingudes per la creixença de la indústria. L'Espanya no catalana estava tranquil·la amb la restauració de les corts el 1874.

Catalunya seguia desperta amb la defensa del seu dret, llengua i interessos. Mitjançant la pròspera renaixença literària la força republicana agafava força, mobilitzant-se en política.

Sabadell obté un lloc singular en la terra i es fa la primera ciutat senyalera. Una ciutat poderosa i original vida pròpia, amb un intens fogar de cultura, i membre insubstituïble en el cos de Catalunya.

Esdeveniments que feren època a Sabadell:

- Acabament de la Guerra Civil:

Els darrers episodis de lluita esdevingueren al Vallès. Acabada la guerra s'anaven presentant a la comandància militar de Sabadell els rebels de les partides dissoltes per acollir-se al indult.

- Concòrdia d'Ajuntament i Escolapis:

L'Ajuntament pactà un conveni amb l'Escola Pia, on es deixava escrit que a canvi de 285.000pts, obtingudes d'emprèstit i vendes de propietats de l'Ajuntament, els escolapis donaven els seus tres edificis, entre ells l'actual seu central de l'Ajuntament. D'aquesta manera l'Escola Pia construïa un nou edifici i l'Ajuntament obtenia una casa digna, podent ordenar els seus serveis i renovar les parts més cèntriques.

- Vies de comunicació:

Durant aquesta època s'estenien les vies que havien de fer que Sabadell fos un centre vital de la comarca. La més important fou la carretera de l'estat, de tercer grau, que unia Molins de Rei i Caldes. Amb esforços, l'Ajuntament aconseguí que entre l'estat i la diputació s'anessin construint, amb alguna que altra modificació, el tros de comunicació amb Rubí, habilitessin la carretera de Prats de Lluçanès, els camins veïnals fins a Mollet, passant per Santa Perpètua, fins a Matadepera, la carretera de Sabadell a Granollers.

Jurisdicció i senyories

L'estat reconeixia la importància de Sabadell, així que el 17 d'abril de 1877 Alfons XII decretà que Sabadell passava de ser vila a ciutat.

Amb el títol de ciutat a la mà, Sabadell ja podia elevar-se a capital del partit judicial i exercir autoritat a la comarca. S'aconseguí per decret la formació i registre de la propietat del partit de Sabadell, seguit del districte electoral, que a través d'instàncies Sabadell i els seus pobles es van desvincular del de Terrassa.

El municipi

Tal com exigia el nombre i varietat de la població, junt amb els conflictes industrials, es van incrementar els serveis municipals, començant pels cossos

de vigilància, reorganitzant també la vigilància nocturna. Incloent també l'augment de la policia urbana

Amb l'augment de població l'Ajuntament va obtenir aigua del Ripoll i es va veure obligat a reobrir el pou del Pedregar, extraient aigua amb motor elèctric, ja que l'aigua de consum públic era escassa. El 1881 es va inaugurar la primera font monumental a la Plaça Major.

Entre 1875 i 1903 el servei sanitari evolucionà, tenint al principi dos cossos de metges (domiciliar i hospitalari), els quals es convertiren en servei municipal. Es creà una casa de socors (dispensari) pels accidents causats pel volum de maquinària, i es construï l'Hospital Taulí.

Obra del municipi

Es començaren a construir els primers empedrats dels carrers, constituïts per fileres espaiades de llambordes, de dret i de través, assegurant d'aquesta manera la grava i la duració dels adobs de la via pública. També s'impulsà l'obra de les clavegueres.

Fins l'any 1894 la il·luminació era mitjançant gas i petroli. A partir d'aquest any alguns carrers van començar a estar il·luminats per electricitat, deixant el petroli als extrems de la ciutat i subsistint en diversos carrers de l'eixampla durant els primers anys del nou segle.

En aquella època es varen construir i renovar varis edificis del municipi: el primer monument de la ciutat, al duc de la Victòria (1877), un nou escorxador (1872-1893), ampliació de les peixateries i construcció dels nous coberts (1880-1882) i els safareigs de la Plaça Sant Joan i el de la mina d'En Casalí (1883). També hi van haver canvis dins l'organització municipal: trasllat de l'Ajuntament al nou edifici dels Escolapis, adaptant-lo al nou ús i essent eixamplat i ampliat amb les dues torres (1885), trasllat dels jutjats a la casa del carrer Sant Antoni (actual Museu d'Història) i posteriorment als baixos de l'Ajuntament, es va situar la presó al carrer Pedregar, portant-la a la casa dels missioners (1886), construint després la presó del Partit Judicial, la primera a Espanya amb sistema panòptic (1887), edifici derruït el 1971.

El segon edifici que els escolapis tingueren a havia ,passat a casa constitucional. Per tal d'adaptar-ho al nou destí s'efectuaren importants reformes al interior.

L'erecció o millora d'edificis públics notables va ornamentar i donar caràcter a molts carrers.

Durant aquests 25 anys es van fer reformes urbanes a tota la ciutat per tal de regularitzar el traçat dels carrers. La primera reforma d'importància va ser la de la Plaça Major, per la qual es van enderrocar varies cases, aconseguint ampliar la plaça i millorar els carrers que hi donen accés (obra acabada el 1901). Es va portar a terme la rectificació del carrer Palanca (1891-1905). Es va millorar la comunicació amb la carretera de Manresa, desfent la complicació de les Placetes de Manresa i de l'Àngel, les quals es van acabar unint (1894), i rectificant després la mateixa carretera. S'acordà el perllongament de la Rambla fins al terme municipal de Barberà (1877) el de la Gran Via fins la carretera de Barcelona a Terrassa (1884). La Plaça del Doctor Robert va començar essent el pati de l'Escola dels Escolapis (actual Ajuntament), situat entre els dos edificis, però en passà a mans de l'Ajuntament, aquest decideix enderrocar-lo degut el seu estat, ajuntant el solar al pati existent (1899). El 1904-1905 s'amplià la Plaça enderrocant les cases velles de la Travessia de l'Església, prenent forma i nom actuals.

Es van començar a formar molts carrers en totes direccions de la ciutat: ponent, migdia, llevant i tramuntana. El moviment d'edificació va desplegar el seu gran impuls enllà del cinyell que formaven la carretera de Terrassa, la línia nord, els cingles de la Cobertera i el terme municipal.

Vida a la vila

El 1894 es va crear l'arxiprestat de Sabadell, amb jurisdicció sobre deu pobles del rodal, establint-se d'aquesta manera l'Església de Sant Feliu (actual Sant Fèlix) centre eclesiàstic de la comarca.

Van ser anys de creacions de societats, tant noves de noves com de creixença de les existents. Es tractava de germandats d'oficis, societats recreatives, culturals i corals. Cal destacar la creació de l'Ateneu Sabadellenc, el qual va obrir classes de primera ensenyança i dins el que nasqué l'Acadèmia de Belles Arts, així com la constitució del Centre Català, una de les primeres entitats polítiques a tot Catalunya. Amb tot també es crearen multitud de publicacions de tota mena i estils.

Malgrat els trastorns de la Guerra Colonial la indústria sabadellenca es mantenia i avançava. S'ha de dir que en aquests anys es va fundar el Banc de Sabadell (1882), la indústria llanera ascendia al mateix temps que la cotonera s'estancava, apareixia l'electricitat i s'incrementava la metal·lúrgica.

La situació de la gran població obrera, junt amb el desig de benestar, les internes commocions del país i l'extensió de les idees reformadores, fomentava als moviments socials, arribant en alguns casos a la violència. En conseqüència es van començar a formar sindicats, com també es convocaren nombroses vagues. L'1 de Maig de l'any 1890 va ser el primer en el que es celebrà el dia del treballador, i es reivindicava la jornada de vuit hores.

Pobladors

Entre 1875 i el 1900 el nombre d'immigrants a Sabadell era superior al de naturals del municipi. Això va ser degut a la crisi existent, raó per la qual els sabadellencs de naixença abandonaren la ciutat, deixant lloc als nousvinguts. Aquests eren vinguts de totes bandes, però cal destacar l'afluència d'alcoians, generalitzant-se per tota la terra valenciana, com també els vinguts d'Aragó.

2.2. Sabadell, abans i ara. Reportatge Fotogràfic

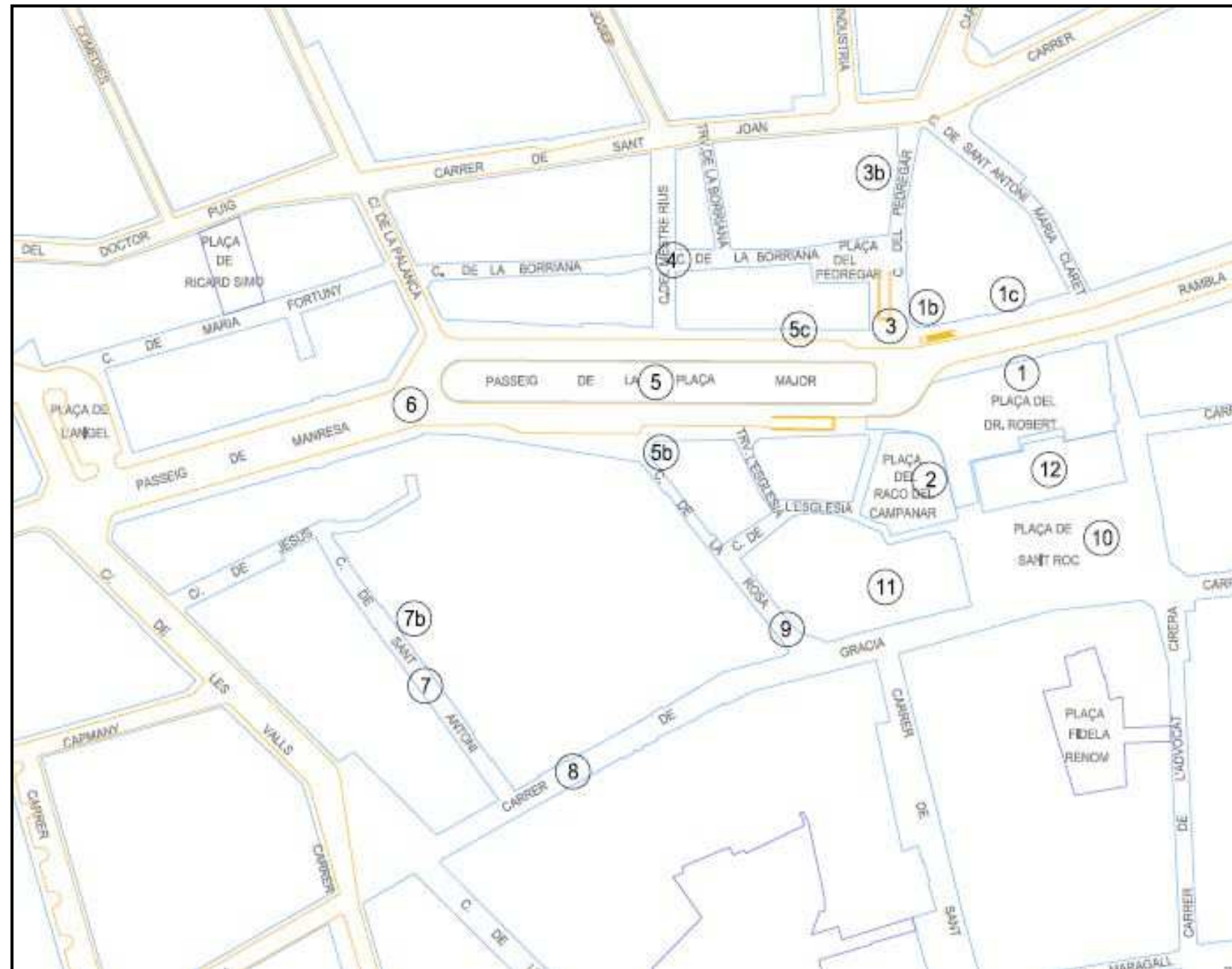
En el transcurs dels anys, especialment de les últimes dècades, la ciutat de Sabadell ha sofert un notable creixement. Ens trobem doncs, davant un municipi on podem visitar indrets totalment nous, i indrets amb anys, i inclús segles, d'antiguitat. Aquesta vila ha vist com els seus edificis, places i carrers canviaven a la vegada que d'altres restaven allà in mòbils, veient passar el temps.

Així doncs, seguidament oferim un reportatge fotogràfic on podrem observar els canvis que ha patit el nucli antic de la ciutat. Per poder-ho fer es mostren varies

fotografies ubicades aproximadament en el mateix lloc en el transcurs dels anys. Veurem doncs, imatges antigues i la que es pot observar a l'actualitat.

D'aquesta manera, també es veurà quins han sigut els canvis més notables que ha patit el nostre nucli antic i quins aspectes s'han conservat.

Tot seguit s'inclou un petit plànol de la zona indicant on situem cada una de les seqüències que presentem.

1. Plaça del Doctor Robert:

1903. Fent cantonada es situa l'antiga presó de la ciutat. Al costat l'Església dels Pares Claretians (1b).

1920. la totalitat de la illa de cases. A l'esquerra de l'església encara hi ha les cases que foren enderrocades per la construcció de l'edifici de La Caixa. A la dreta ja no hi ha la presó.

1925. La Pl. Del Dr. Robert era coneguda com "Els Jardinets".

1931. L'antiga Casa Fonolleda va ser substituïda per l'edifici de La Caixa, l'any 1923 (1c). Al fons el principi de La Rambla.

1948. Fins aquell any a la plaça s'hi ubicava aquest quiosc.

1949. S'afegiren a la façana de l'església les dues escultures en representació de Sant Antoni Mª Claret i el Dr. Feliu Sardà

1958. Els ciutadans passejant s'anaven canviant per automòbils.

2010. Actualment l'únic edifici que ha canviat és la presó, on actualment s'hi ubiquen oficines i un comerç.

2. Plaça de Racó del Campanar:

1945. Aquesta plaça antigament era la "Plaza del Monumento a los Caídos"

2005. La Plaça del Racó del Campanar és un punt de trobada pels ciutadans.

2010. Actualment està en obres.

3. Carrer del Pedregar:

1948. Perspectiva del tot el carrer. En aquells moments existia el Carrer de l'Alt Pedregar i el Carrer del Baix Pedregar.

1957. Cantonada d'accés des del principi del Passeig de la Plaça Major. La Casa Fonollada ja s'havia enderrocat i hi havia l'edifici de La Caixa.

1985. L'accés al carrer va ser ampliat i els petits edificis van ser substituïts per alts edificis de vivendes.

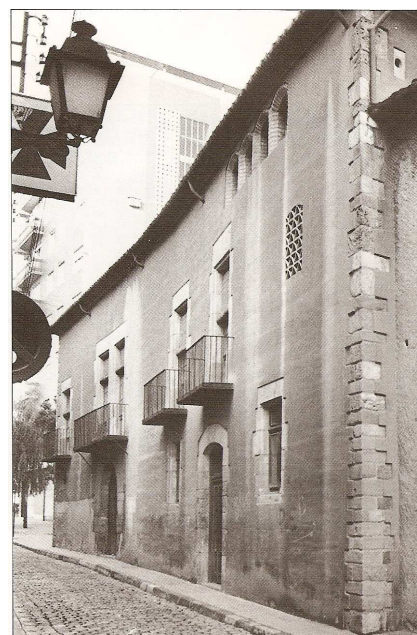

2009. Actualment el carrer és peatonal.

La Casa Duran (3b)

La Casa Duran del Pedregar va començar a ser construïda l'any 1578, tocant a la muralla medieval. Era una casa agrícola.

1985. Fa molts anys que la casa ja no estava habitada i era propietat de La Caixa, que la va cedir a l'Ajuntament l'any 2000.

2009. Actualment és patrimoni de la ciutat i equipament municipal cultural. L'any 2000 es va començar una rehabilitació que ha durat 8 anys.

4. Carrer de la Borriana:

Primers anys del 1800. L'arc de la foto va aguantar fins a principis del segle XX.

1932. En aquells moments el carrer era pràcticament residencial.

1985. Tot i els carrers estrets, els pocs cotxes que hi havia podien circular per aquests carrers.

2009. Actualment es troba en una zona peatonal amb comerços, oficines i vivendes.

5. Passeig de la Plaça Major:

Abans del 1948

1831. Els dies de mercat el que era la Plaça Major, s'omplia.

1877. Tot i ja ser ciutat a partir d'aquest any, la sensació segueix essent de poble.

1920. La plaça a principis de segle.

1930. La plaça Major se seguia omplint els dies de Mercat 100 anys després. Podem veure com la Plaça arribava només fins "El Globo", al Carrer de la Rosa

La creació de l'actual espai l'any 1948

Enderroc de la casa de mobles Casa Guillem.

Enderroc de les primeres cases del Carrer Pedregar.

Enderrocs finalitzats. Ajuntament al fons

Inauguració del Passeig de la Plaça Major. 1 d'Agost de 1948

Després de la reforma del 1948

1950. Vista general del passeig després de a reforma.

1985.

Anys 90. Després es va col·locar el Mercat Central provisional en la zona central.

2009. Al treure el Mercat provisional es va posar un passeig també provisional pensant en les obres actuals

La Sastreria El Globo avui dia encara es recorda (5b):

1985. Allà fins on originalment arribava la Plaça Major i fundada el 1873, El globo va seguir en funcionament fins a principis els anys 80.

2009. Actualment hi trobemuna galeria d'art.

La Botiga de fotografia Monistrol és un clàssic de la ciutat (5c):

1955. Aquesta botiga de fotografies va ser fundada el 1916.

1985. S'ha anat modernitzant amb el pas del temps.

2009. Actualment segueix en ple funcionament.

Aquests dos establiments són només dos exemples de llocs emblemàtics que la població de Sabadell recorda.

6. Passeig Manresa:

Principis del segle XX. En aquell moment encara no s'havia reformat aquest costat de la Plaça Major per a la comunicació amb el que era la carretera de Manresa.

Anys 50. Un cop reformat sempre s'ha pres com una continuació del Passeig de la Plaça Major.

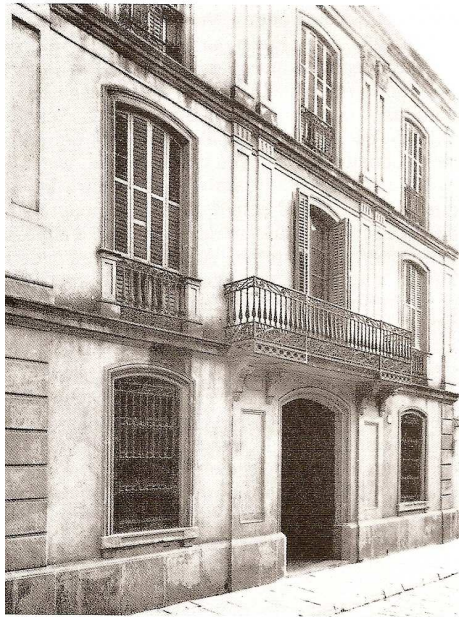
1985. Des d'aquest any a l'Actualitat no ha canviat.

2009. L'única variació és l'esta d'obres com la resta del Passeig de la Plaça Major.

7. Carrer de Sant Antoni:

1859. Es va edificar la Casa d'Antoni Casanoves i Bosch. (7b)

1940. En aquella època era un carrer de cases agrícoles.

1985. Des de fa molts anys és un carrer principalment comercial. Encara es conserven dues de les cases agrícoles.

2009. Després de passar-hi la presó i el jutjat de primera instància de la ciutat, des del 1931 és el Museu d'Història de Sabadell. (7b)

8. Carrer de Gràcia:

1950. El carrer Gràcia.

1985. L'augment d'automòbils va fer que les voreres es fessin estretes pels peatons.

2009. Actualment el carrer és peatonal, amb accés exclusiu pels veïns.

9. Carrer de la Rosa:

1885. A la cantonada amb el Carrer Gràcia es trobava situada la Casa de la Vila fins aquest mateix any quan es va traslladar a l'emplaçament actual.

1985. El que era la casa de la vila va ser durant molts anys la coneguda Casa Barbosa, recordada encara avui. En aquesta època ja era un carrer peatonal i bàsicament comercial

2009. Actualment segueix en el mateix caire. La Casa Barbosa s'ha convertit en un restaurant, el qual exposa darrera un vidre un tros de la muralla medieval.

10. Plaça de Sant Roc:

1724-38. En el seu origen la plaça era totalment plana amb zona verda. Es podia accedir al lateral de l'Església de Sant Salvador.

1896. La plaça en si no havia canviat gaire, però l'accés directe a l'església ja no existia, estava tapat per una casa.

1925-35. Amb el canvi de segle les coses no varen canviar.

1962. Per aquesta plaça ja hi circulaven automòbils. Després de la destrucció de l'Església de Sant Salvador, es va contruir l'actual Església de Sant Fèlix, canviant-la de sentit. Només es conserva el campanar de l'església original.

1985. En aquesta vista es pot veure com la circulació i aparcament pels automòbils es va menjar molta superfície pels peatons.

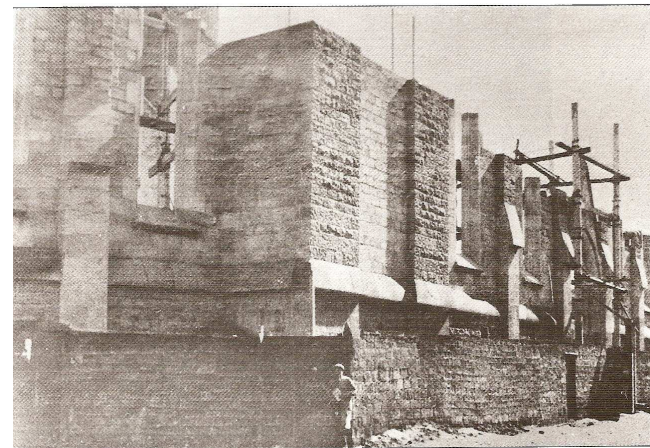

2009. Actualment la plaça ha tornat a la idea original, amb la que va començar.

11. Església de Sant Fèlix:

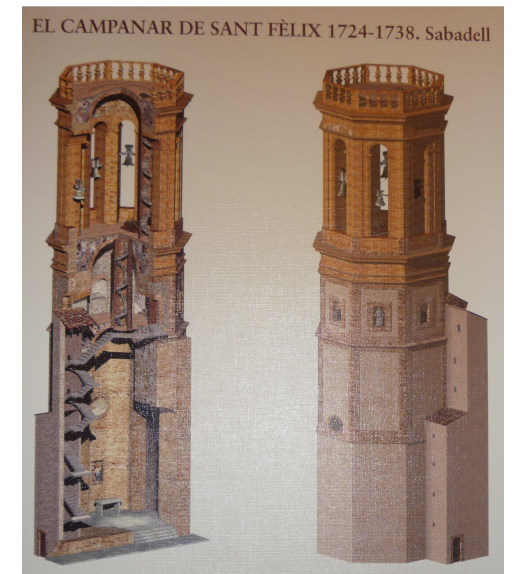
1890. Originalment l'Església estava col·locada perpendicular a l'actual i s'entrava pel Carrer Gràcia.

1916. Duran la seva construcció després de les revoltes que l'enderrocaren.

1985. El seu lateral, on originalment s'ubicava la porta principal. L'actual dona a la Plaça Sant Roc.

De tota l'església només es conserva de la origina el Campanar.

12. Ajuntament:

1875. Acabada la seva construcció com a Escola dels Pares Escolapis. La seva ubicació anterior a la Casa dels Meca passà a ser residencial.

1882. Els Pares Escolapis ocuparen aquesta escola només durant 10 anys. Aquí es pot veure com ja havien urbanitzat la Plaça Sant Roc al seu davant.

1950. Des del 1885 aquest edifici era l'Ajuntament, el qual pactaren amb l'escola per a la construcció d'un nou centre. Per a la seva adaptació es feren reformes interiors i s'amplia l'edifici amb dues torres laterals al darrera. El pati de l'escola van passar a ser "Els Jardinetes".

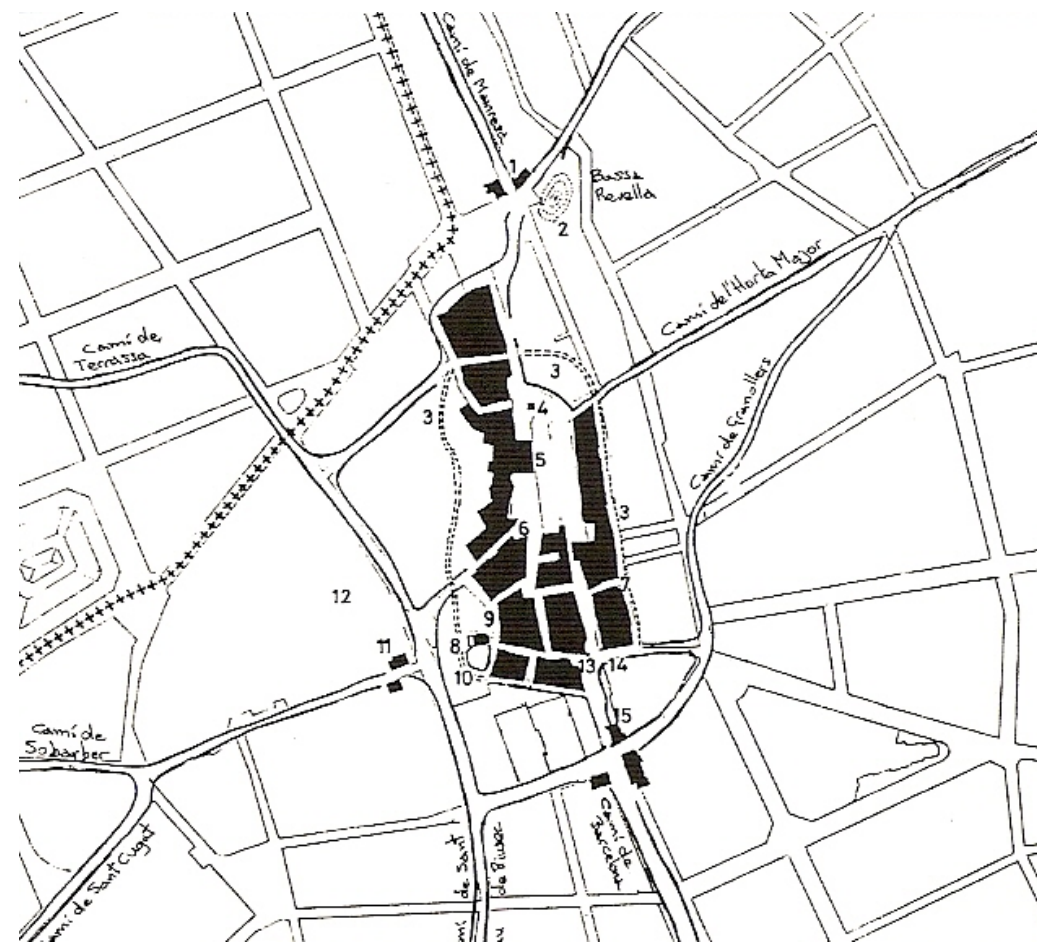
1985. Els canvis que hi ha hagut des de llavors han sigut bàsicament exteriors, com ja hem vist.

2009. A l'actualitat.

2.3. Cartografia històrica

Plànol del centre de Sabadell

Data : Segle XIII

Elements Remarcables :

1. Capsavila
2. Basa Revella
3. Valls de la Vila
4. Forn de Puges
5. Escrivania
6. Plaça de les Gallines
7. Arc d'en Ferreró
8. Església de Sant Salvador
9. Casa del Baró o Pabordia
10. Cementiri
11. El Barri
12. La Borrromera
13. Hospital
14. Porta Barrera
15. Portal de Barcelona

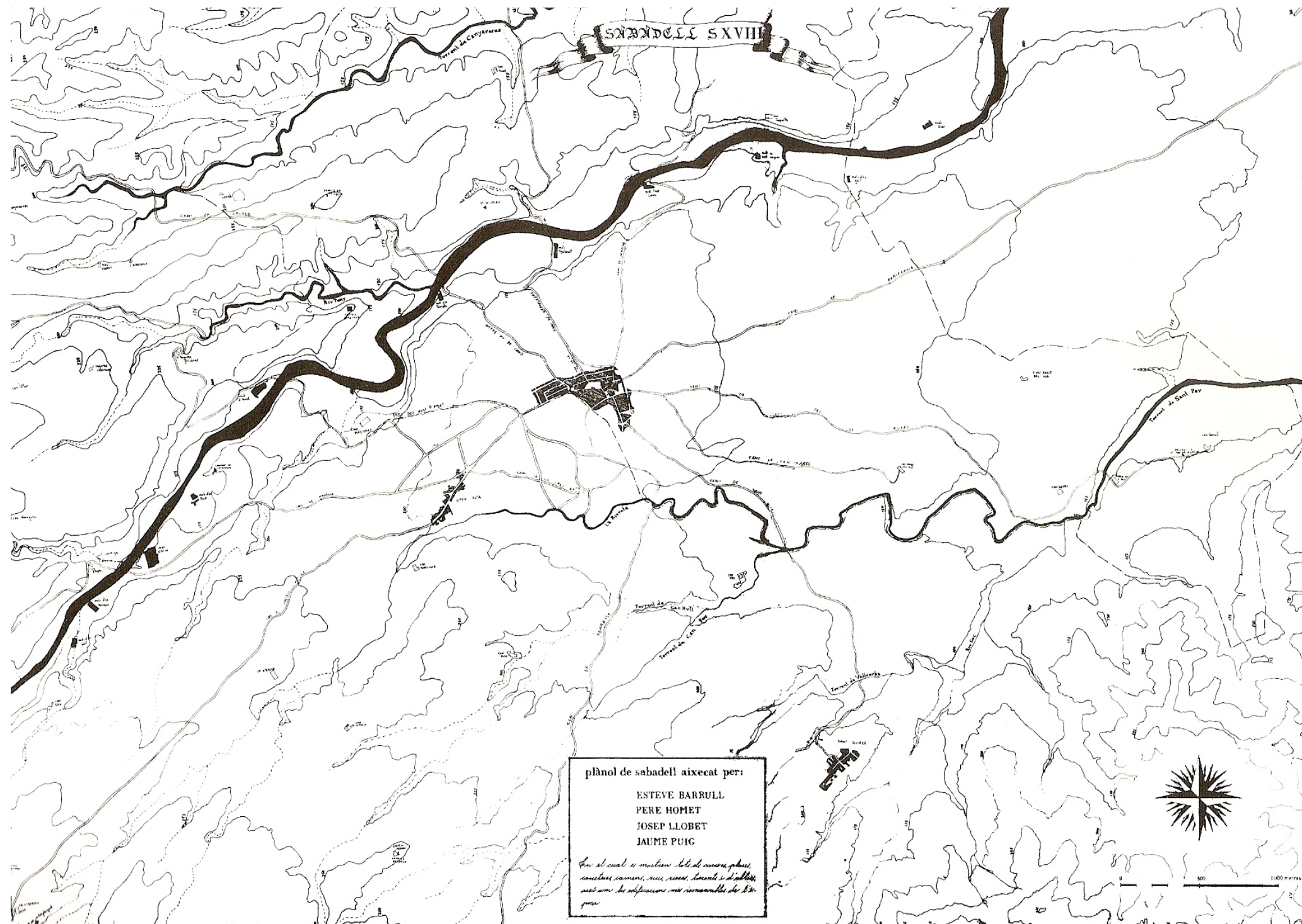
Plànol centre de la Vila de Sabadell

Data : Segle XV

Elements remarcables :

1. Font de davant el Portal de Manresa
2. Plaça del Pou
3. Taulas de carn
4. Font i abeurador de la Plaça
5. Font de la placeta de l'Hospital
6. Safareig

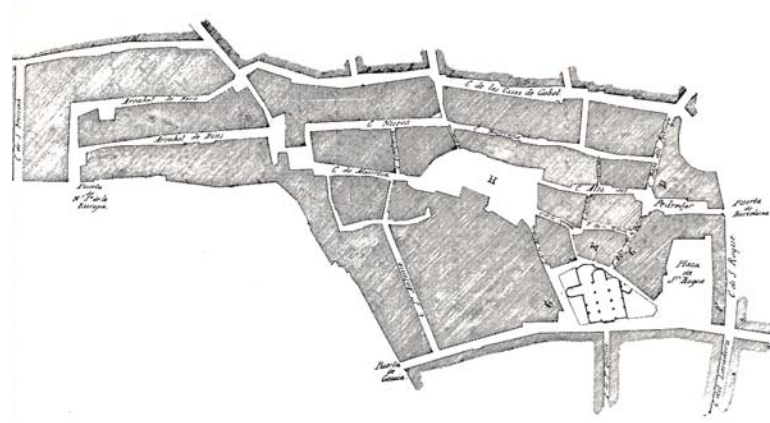
Plànol Topogràfic de la situació de la Vila de Sabadell

Data : Segle XVIII

Autors : Esteve Barrull, Pere Homet i Jaume Puig

Escala : 1/1000

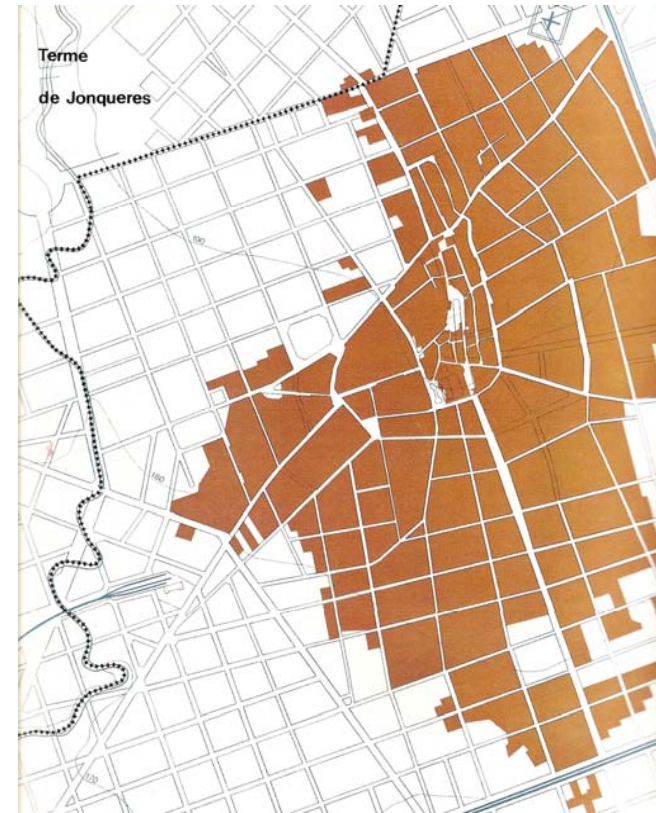
Text: L'extensió urbana del final del segle XVIII pel que fa al territori es pot comprovar com el traçat dels carrers encara és irregular, tot seguint el curs dels camins i els reguerots.

Plànol del Centre de Sabadell

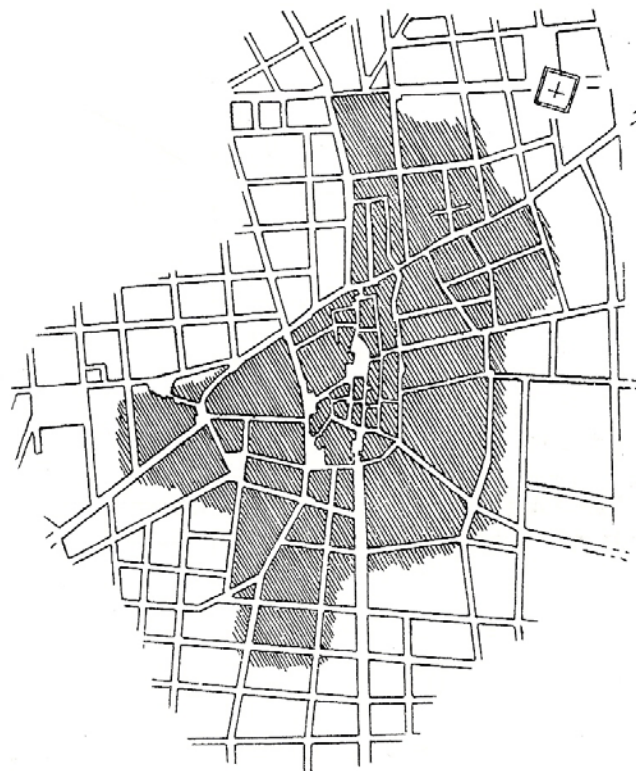
Data : Finals Segle XVIII
 Autor : Miquel Pascual i Tintorer

Text: Correspon a la Memòria del Projecte d'Eixampla i Reforma de Miquel Pascual i Tintorer (1886) basat en el que realitzà Bosch i Cardellach, de manera esquemàtica.

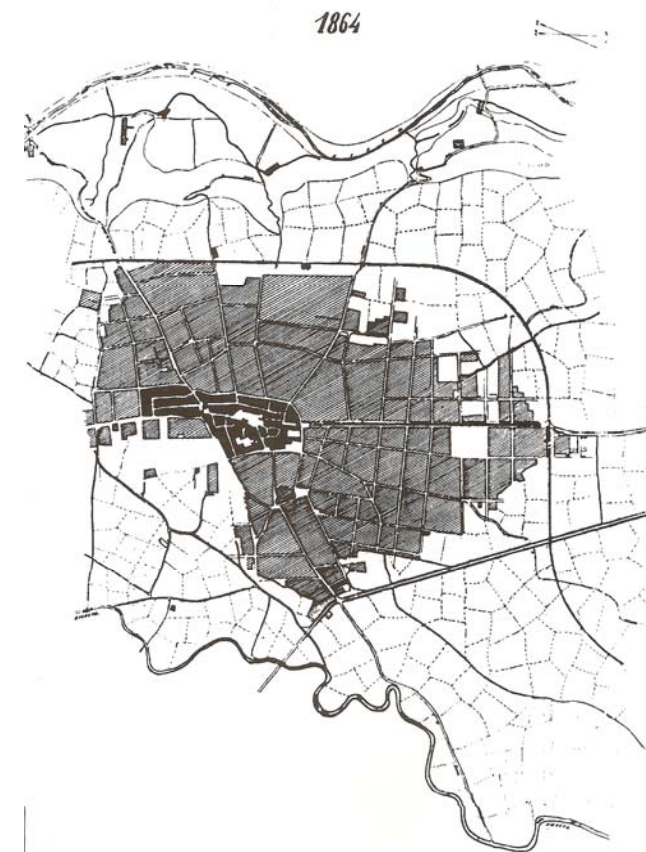
Plànol de Sabadell de 1864

Data: 1864
 Text: En comparació al anterior plànol de l'any 1841 es veiem una forta estirada que reflecteix bé el seu progrés demogràfic de mitjans de segle. Es poden observar que els nous carrers de l'Eixample que es van formant són rectilinis.

Principis de la industrialització

Data: 1841
 Text: Sabadell encara no ha fet la l'estirada definitiva, però ja es veu la seva franca expansió. Limitada per Terrassa, va creixent en la resta de sentits, creant nous carrers i allargant-ne d'altres.

Plànol del Centre i Eixample de Sabadell

Data : 1864

Descripció : Degut al gran desenvolupament urbà que es registrà a Sabadell a partir de 1792, es van passar de 2.444 habitants a 15.090 es va haver d'expandir la ciutat. Destaquen les zones lliures que foren fruit de la nova adquisició de terrenys per part del terme de Sabadell

Plànol de la Reforma del nucli de Sabadell

Data : 1857 – 1919

Els principals canvis són :

1. Rectificació de la carretera de Manresa en 1889
2. Eixampla del carrer de la Salut, de 1909 a 1911
3. Cases del carrer dels Valls i de les placetes de l'Àngel i de Manresa, derrocades en 1889
4. Edificis de la plaça de L'àngel i del carrer Nou, aterrats en 1905
5. Cases dels carrers de Jesús i Manresa, enrunades en 1890
6. Primer tros del carrer de la Palanca obert en 1891, substituint l'antic carretó d'En Quaranta, visible costat sud
7. Cases del segon tros del carrer de la Palanca, demolides en 1905
8. Cases Antigament dites de "Sobre les voltes de la Plaça"
9. Indret de l'Arc de la Borriana, enrunat en 1905
10. Placeta de l'Estudi. El queixal del nord va ésser omplert en 1867, amb l'engrandiment de la casa del Comú. El queixal sud va desaparèixer amb la reconstrucció de l'església, cremada en 1909
11. Solar de l'antic hostal de la vila, aterrat en 1857, destinat més tard a peixateries.
12. Cases derrocades en 1880 per incorporar llur solar a les peixateries.
13. Antiga casa dels Rifós, tirada a terra en 1901
14. Primer tros del carrer Mestre Rius, obert en 1923
15. Segon tros del mateix, obert en 1913 i completat en 1916 i 1919
16. Part sortint de les cases Salvany i Turull, derrocada en 1880
17. Part del carrer de la travessia de l'Església, aterrada en 1904 i 1905
18. Fort de Sant Roc, aterrat en 1871
19. Casal dels Meca i primer col·legi escolapi, demolit en 1899
20. Volta que unia els dos edificis escolapis, cremada en 1893

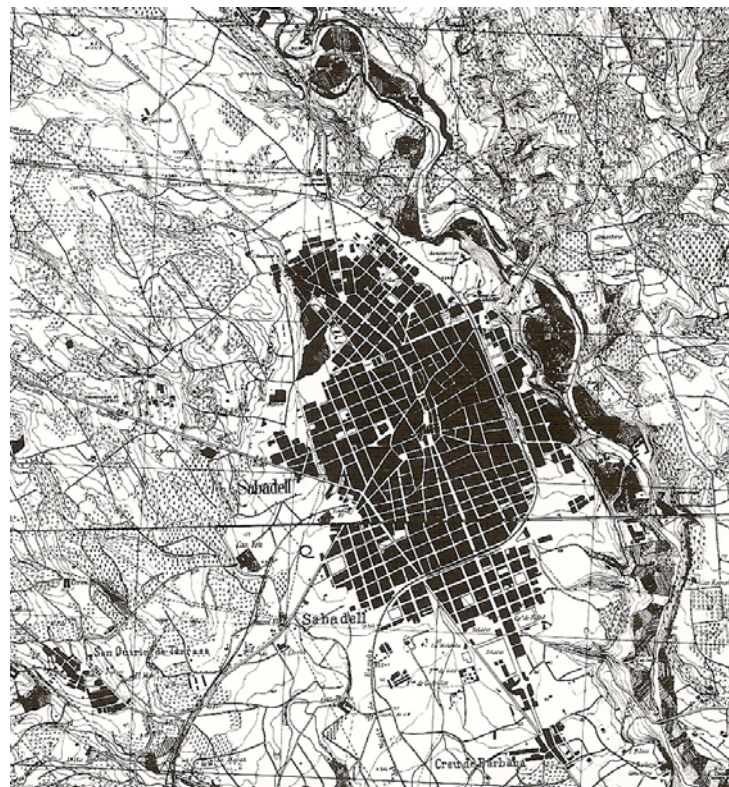
Reformes efectuades al centre de la ciutat en el període 1870-1920.

Data: 1870-1910

Text: Aquestes reformes van significar l'adaptació a les noves necessitats urbanes dels espais de la vila medieval i de les seves expansions immediates:

1. Rectificació de la carretera de Manresa, actual Via Massagué. 1889.
2. Eixamplat del carrer de la Salut. 1909-1911.
3. Formació de la Plaça de l'Àngel, que significà la desaparició de les placetes del Raval i de Manresa. 1889-1905.
4. Prolongació i eixamplament del carrer de la Palanca. 1891-1905.
5. Alineació de les façanes del costat de ponent de la Plaça Major amb l'enderroc de les cases anomenades *sobre les voltes de la Plaça*, antiga Escrivania.
6. Pavimentació i construcció d'una font monumental. 1880-1893.
7. Rectificació del carrer de la Borriana.
8. Ocupació de la placeta de l'Estudi. 1867, per a l'engrandiment de la casa del Comú i per la reconstrucció de l'església. 1909.
9. Antic hostel de la vila enderrocat el 1857, on es construïren les Peixateries.
10. Cases enderrocades per a construir les noves peixateries el 1880.
11. Eixamplament del carrer Alt del Pedregar. 1901. Obertura del carrer Sant Quirze.
12. Enderroc del fort de Sant Roc per a la construcció del nou edifici dels escolapis, actual edifici de l'Ajuntament, 1871.
13. Casal dels Meca i primer col·legi escolapi, enrunat el 1890 per a la primera urbanització de la plaça del Doctor Robert.
14. Portal de Barcelona, que unia els dos edificis dels escolapis, derruïda per un incendi el 1873.

Plànol Ciutat Sabadell

Data : 1934

Descripció : Destaquen els ompliments de les illes de l'eixample, corresponents a Creu Alta, Gràcia i de l'avinguda. Es formen noves barriades així com la Creu de Barberà i Can Rull

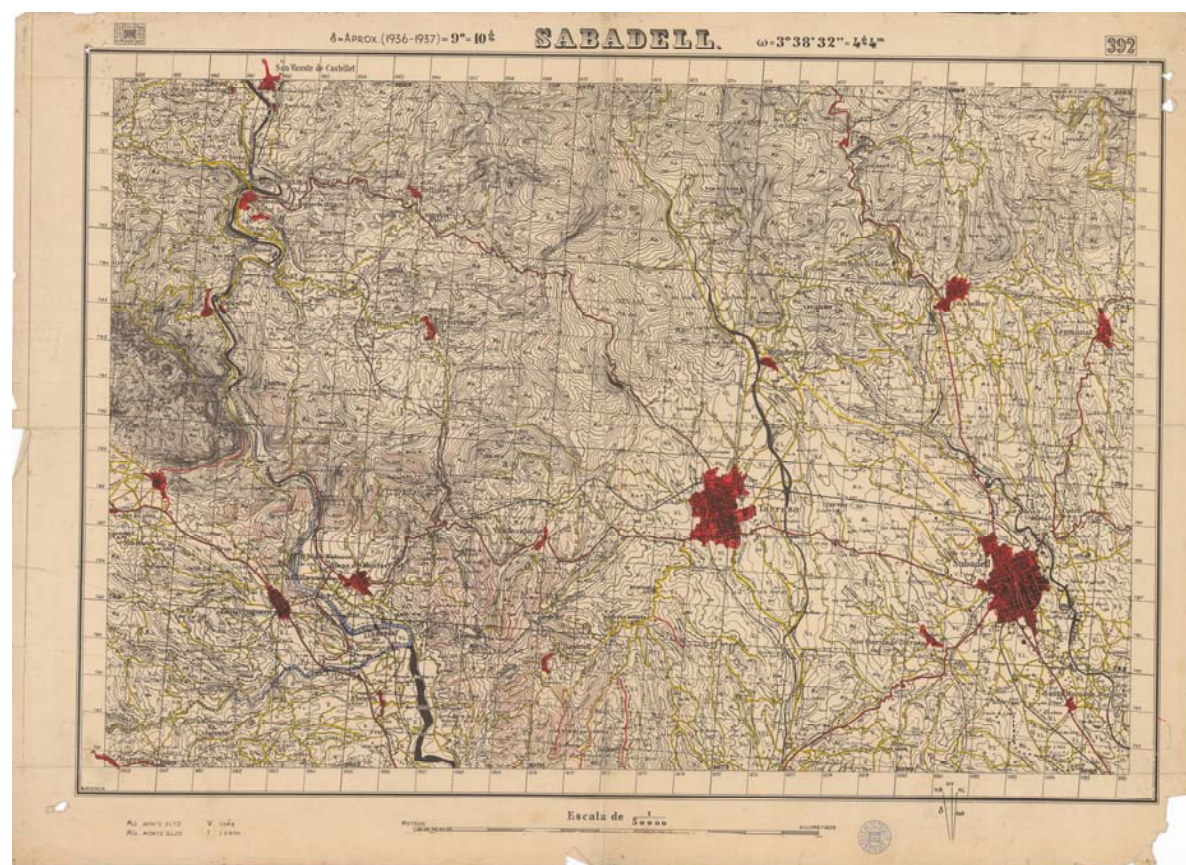

A dalt:

Situació de la ciutat al 1950

Data: 1950

Text: Ja han adquirit una dimensió considerable els nuclis de població exempts de l'extensió homogènia i contínua, característica de Sabadell, tot seguint la trama ortogonal de l'eixample.

Títol Mapa de España 1: 50.000 Full 392 Sabadell (edició de la guerra civil espanyola)

Núm. full 0392

Sèrie Mapa topogràfic nacional 1:50 000

Any original [1936-1939]

Escala 1: 50 000

Àrea geogràfica Sabadell (Vallès Occidental)

Dimensions 37,5 x 57 cm (sense marges)

Registre RM.252039

Tipus de recurs Imatge

Matèria Mapa

Editor digital Institut Cartogràfic de Catalunya

Disponible des de 2008-05-19

Format JPEG

Resolució 300 ppi

Foto aèrea de la banda del riu Ripoll.

Autor Diputació Provincial de Barcelona

Any original 1967

Altres autors Treballs fotogràfics Aeris, S.A. (Madrid)

Descripció Fotografies aèries de la província de Barcelona, escala 1:5 000

Escala 1:5 000

Àrea geogràfica Polinyà (Vallès Occidental)

Sabadell (Vallès Occidental)

Registre RM.115055

Tipus de recurs Imatge

Matèria Fotografia aèria vertical

Editor digital Institut Cartogràfic de Catalunya

Disponible des de 2008-12-11

Format JPEG

Resolució 300 ppi

Foto aèrea del casc antic.

Autor: ICC

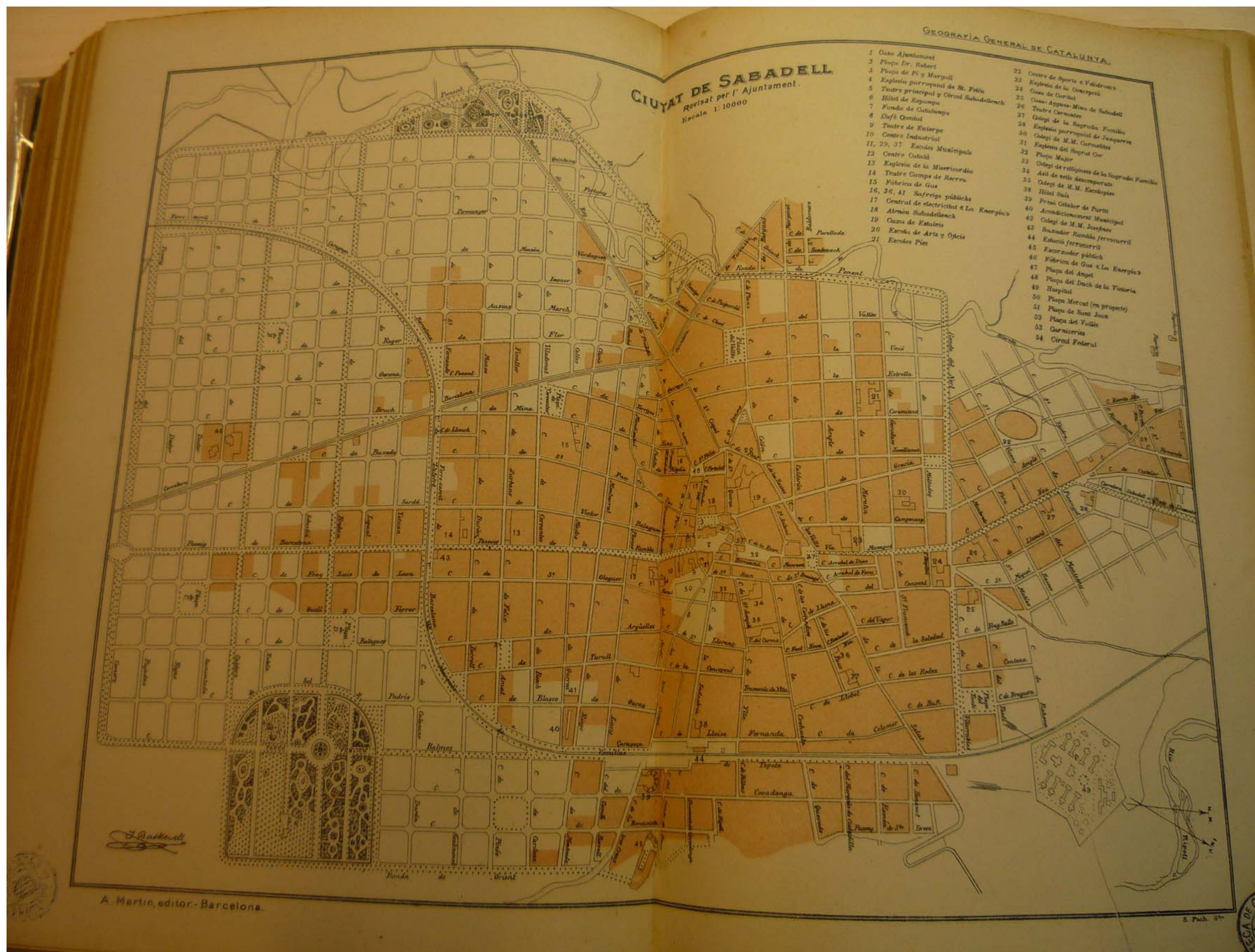
Any: 1967

Escala: 1:2000 (aprox)

Num. De vol: 20.002

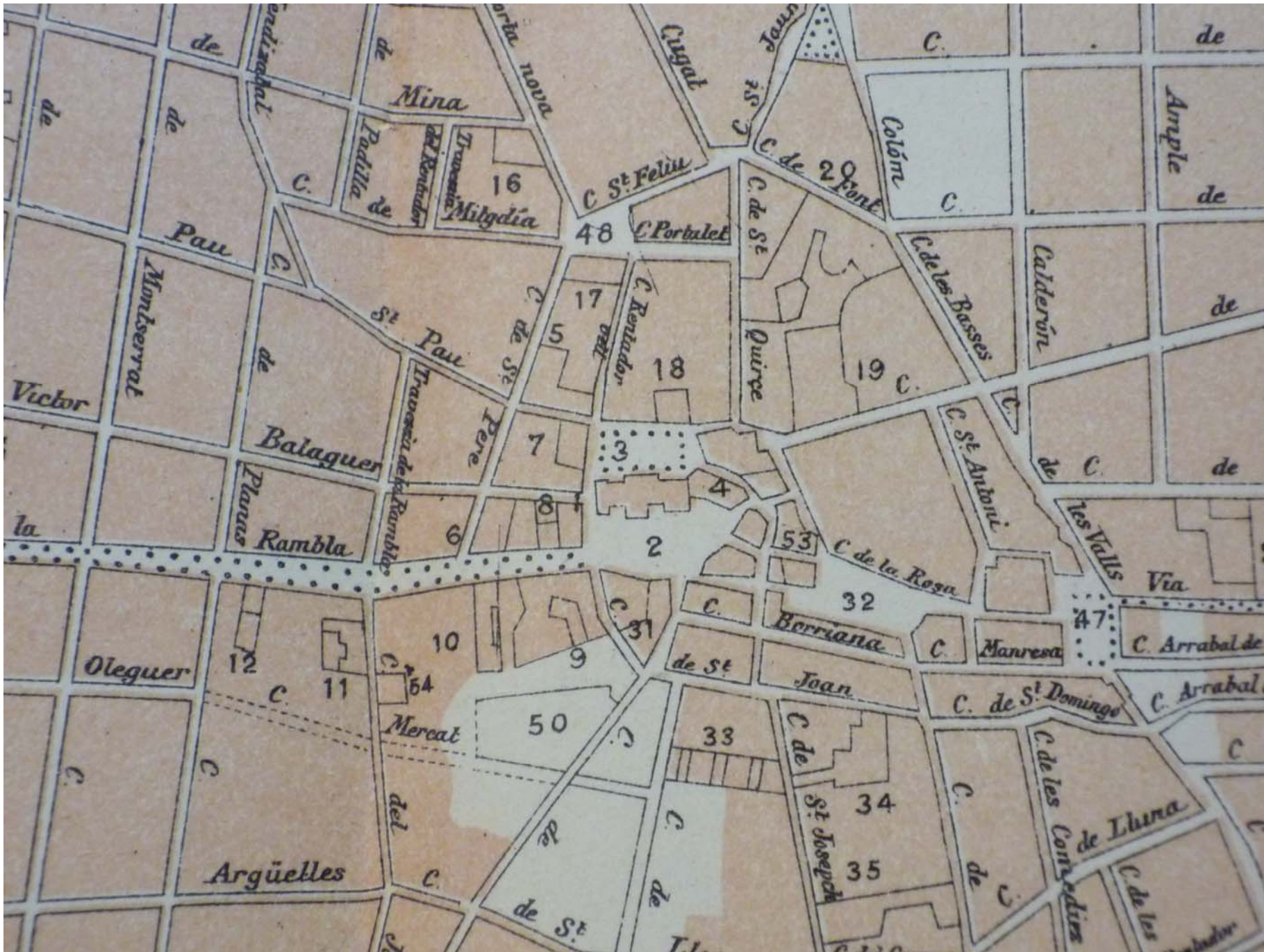
Extreta del Institut Cartogràfic de Catalunya.

A l'esquerra mapa extret de la Biblioteca de Catalunya de 1969, es representa el mapa topogràfic de la ciutat de Sabadell després de les últimes reformes i l'Eixampla.

(Veure detall a la pàgina següent)

Al costat detall que representa la part de l'aixecament de façanes. A destacar els punts :

1. Casa Ajuntament
2. Plaça del Dr. Robert
3. Plaça Pi i Maragall
4. Església parroquial de Sant Felíu
5. Teatre principal i Cercle Sabadellenc
6. Hotel d'Espanya
7. Fonda de Catalunya
8. Cafè Comtal
9. Teatre Euterpe
10. Centre Industrial
11. Escola municipal
12. Centre Català
13. Església de la Misericòrdia
14. Teatre Camps de Recreo
15. Fabrica de Gas
16. Safareigs públics
17. Central d'electricitat "La Energia"
18. Ateneu Sabadellenc
19. Caixa d'Estalvis
20. Escola d'Arts i Oficis
21. Escoles Pies
22. Centre d'Esports "Velòdrom"
23. Església de la Concepció
24. Casa de Caritat
25. Casa Aigües-Mina de Sabadell
26. Teatre Cervantes
27. Col·legi de la Sagrada Família
28. Església Parroquial de la Jonquera
29. Escoles Municipals
30. Col·legi de M.M. Carmelites
31. Església Sagrat Cor
32. Plaça Major
33. Col·legi de les religioses de la Sagrada Família
34. Asil de vells desemparats

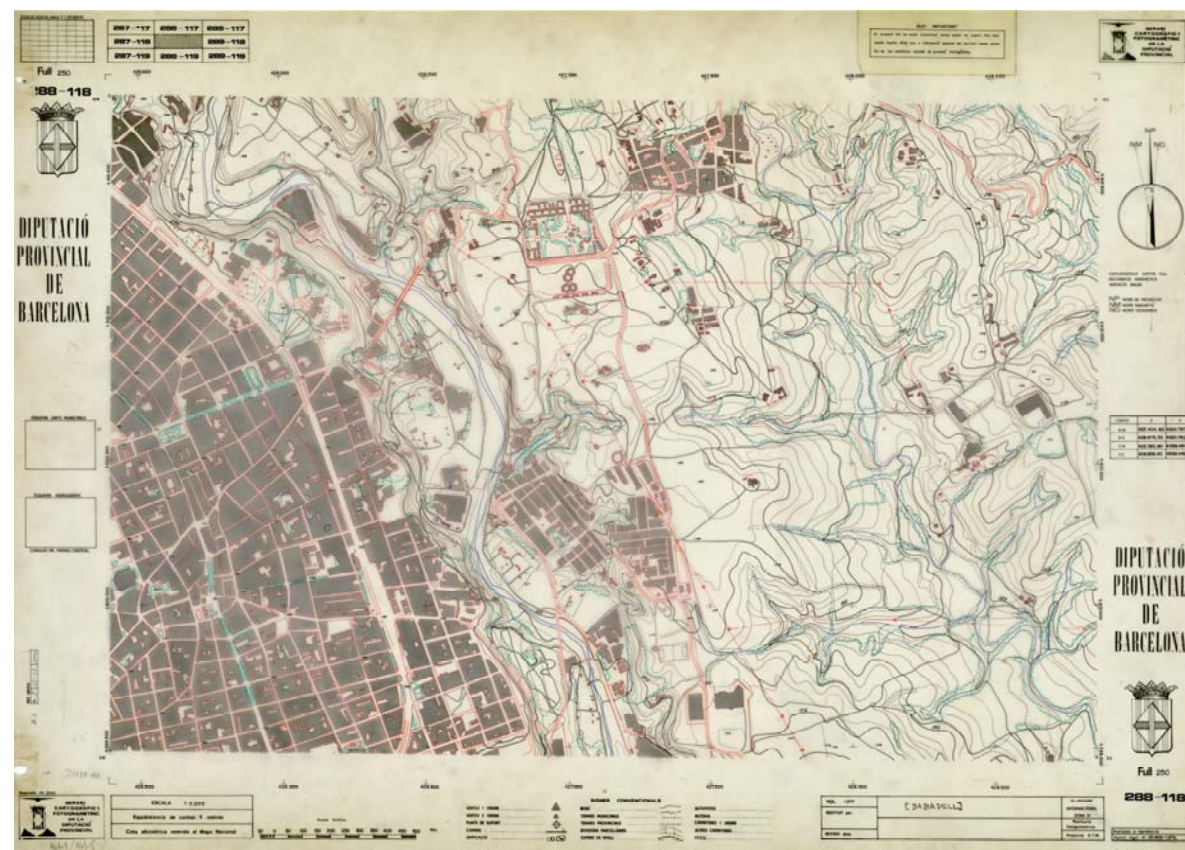
35. Col·legi de M.M. Escolàpies
36. Safareigs Públics
37. Escoles Municipals
38. Hotel Suís
39. Presó Cel·lular de Partit
40. Condicionament Municipal
41. Safareig Públics

42. Col·legi de M.M. Josefines
43. Baixador Rambla ferrocarril
44. Estació Ferrocarril
45. Escorxador Públic
46. Fàbrica de Gas "La Energia"
47. Plaça de l'Àngel
48. Plaça del Duc de la Victòria

49. Hospital
50. Plaça del Mercat (en projecte)
51. Plaça de Sant Joan
52. Plaça del Vallès
53. Carnisseries
54. Cercle Federal

Aquests punts també pertanyen al mapa de la pàgina anterior.

Títol del full [Sabadell]

Data de vol 1977

Data d'edició 1976

Escala 1:5 000

Àrea geogràfica Sabadell (Vallès Occidental), Polinyà (Vallès Occidental)

Núm. full 288-118 Núm. alternatiu 392-8-6

Autor Servei de Cartografia i Fotogrametria de la Diputació de Barcelona

Descripció 1 full delineat en paper polièster. Sense toponímia.

Dimensions 50 x 70 cm.

Registre RM.98125

Tipus de recurs Imatge

Editor digital Institut Cartogràfic de Catalunya

Disponible des de 2009-06-10

Format JPEG

Resolució 254 ppi

El casc antic de Sabadell a l'actualitat

Data de vol: 2008

Num. De vol: 2008-06

Escala: 1/5000 (aprox)

Full Abs.: 288-118

Full rel.: 392-8-2

Autor: ICC

Tipus de recurs: ortofoto, imatge digital

Format JPG

Extreta de la web del Institut Cartogràfic de Catalunya

3. ZONA OBJECTE D'ESTUDI

3. ZONA OBJECTE D'ESTUDI

3.1. Àmbit d'estudi

L'àmbit d'estudi on s'emplacen els carrers del present projecte final de carrera és el centre històric de Sabadell, punt de ramificació cultural en el passat i que a data d'avui és un punt de referència.

La Rambla de Sabadell que travessa en sentit Nord-Sud és una via de trànsit constant a totes hores. Juntament amb el teixit residencial hi conviuen els usos terciaris amb molta intensitat.

Entorn els anys 80 es comencen obres de transformació dels carrers a fi i efecte d'habilitar els mateixos per al trànsit de vianants, tancant el pas de vehicles. Aquest fet innegablement ha potenciat el caire comercial de l'entorn, ha lliurat els espais públics de l'aparcament en superfície i ha convertit l'entorn en una zona d'esbarjo en tots els sentits.

És corrent trobar davant de l'església i l'Ajuntament, actes públics on gràcies als amplis espais oberts, es permet la congregació dels sabadellencs.

Només cal allunyar-se un carrer a l'entorn de l'Ajuntament per començar a trobar edificis d'ús residencial.

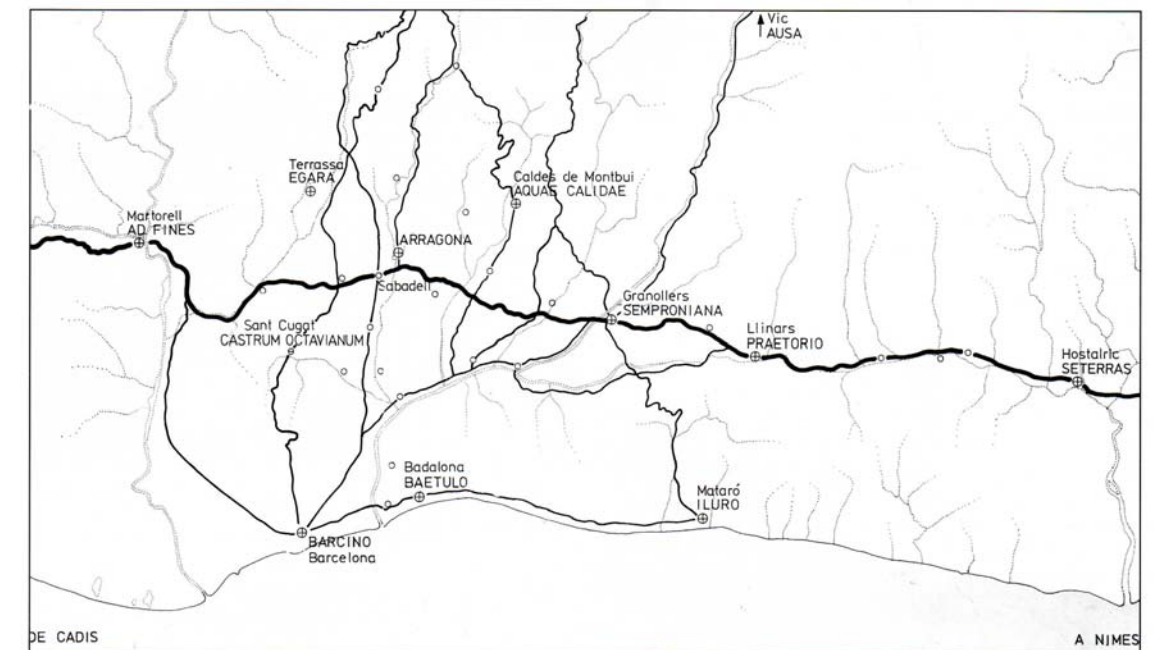
Tot i les transformacions constants de la ciutat, el Pla vigent al nostre àmbit d'estudi té com objectiu conservar les característiques d'aquest. Per un costat es regula morfològicament els immobles a promoure per tal de respectar l'entorn i d'altre banda, es regulen les activitat per tal de contenir el tarannà de l'àmbit.

3.2. Origen dels carrers

Així com ara hi ha carreteres de varies classes o ordres i les de major importància són les generals que van de la capital del país a les fronteres, el mateix passava en aquell temps dels romans, a les carreteres generals en deien vies. La via que hem trobat que passava per aquí s'anomena Via Aurèlia i era la carretera general que anava d'Itàlia cap a Provença i Narbona i Catalunya, València, Murcia i Andalusia fins arribar a Cadis.

La via Aurèlia ja devia ésser una ruta utilitzada des del neolític pels pobles que emigraven del sud de la península.

Les característiques geogràfiques fan de Sabadell una zona bàsicament de pas. La conversió en centre aglutinador amb un desenvolupament urbà important no s'esdevé fins a mitjans segle passat.

Al segle XI la població sabadellenca vivia escampada per les terres pageses, i podem dir amb seguretat que no hi havia cap nucli de població, es tenen notícia que el 1039 ja existia l'església de Sant Salvador. Era la parròquia de les masies d'un i altre costat del riu Ripoll i significava un primer element que n'aglutinava els habitants. També el castell d'Arraona estava situat al mateix marge, al peu del riu Tort.

Les primeres edificacions possiblement es van construir a la cantonada formada pel carrer de l'Església i la seva travessia, a les acaballes del segle XI, i foren el inici del primitiu nucli de construccions que es formà al costat de llevant de la capella de Sant Salvador, des del carrer la Rosa fins als terrenys ocupats per l'actual ajuntament, i

no confluien els diversos camins que manaven a Sant Cugat , Caldes, Granollers, Sant Pau de Riu-sec (església consagrada l' any 1054) i Terrassa.

Al segle XII es va dividir la terra de Sabadell entre la Camareria de Sant Cugat que va ser Sant Llorenç de Munt que era la mes antiga, després la de Sant Salvador, i la família dels Montcada, i per això s' anomenava l' alou dels tres senyors.

Del 1111 ja es tenen referències que havia un mercat prop de l' església de Sant Salvador. És la primera vegada que apareix el nom de Sabadell (fòrum Sabatellí).

La importància creixent del mercat va comportar l' establiment de construccions al voltant, i es va consolidar un espai i els seus accessos , la plaça major. Aquesta primera organització del creixement urbà establí les futures dificultats per travessar el centre urbà o per accedir-hi. Això sembla resta clar d' antuvi i així va néixer un recorregut alternatiu a llevant: el carrer Nou o de les Borrianes i posteriorment, el carrer de Fortuny, (també anomenat Nou, originalment) tot aprofitant les traces del valls.

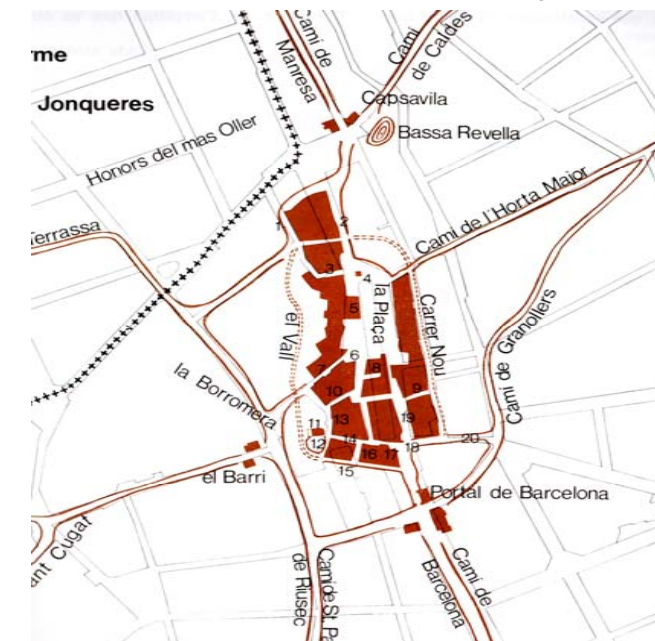
Així era segons la versió de Domènec Soler artista sabadellenc (Portal de Barcelona, segle XIII).

L'emplaçament de l' església, amb la nau orientada tal com era tradició, és a dir, amb l' altar situat mirant a llevant, interrompia el camí de Sant Cugat en direcció a Caldes i a Granollers. Al costat de migdia hi havia el fossar que no fou traslladat a l' extrem nord-est de la vila fins el 1808 (plaça del Taulí).

Quan calia tancar la vila, principalment per qüestions comercial o sanitàries, mes que militars, aquesta presentava un modest clos. Consistia en el fet que les parets de les construccions que donaven a l' exterior del recinte edificat no tenien obertures, o sols guaites, i les entrades pels camins eren tancades per mitjà de portes.

D'entre aquestes sobresortiria el portal de Barcelona en accés principal. Les entrades o portes que la vila tingué variaren segons l'expansió, la disposició de les construccions perifèriques i les necessitats estratègiques militars, sanitàries o comercials; tot i així, podem esmentar les portals següents per donar una idea de la dimensions de la vila quan tenia entre 500 i 600 habitants.

- *Plànol de la vila de Sabadell a finals del segle XIII , sobreposat a la part corresponent de l'actual*

1. Colomar d' En Botet
2. Carrer d' Arnau Botet
3. Cortal de Na Burguesa
4. Forn de pugues
5. L' Escrivania
6. Plaça de les Gallines
7. Carrer d' En Rossa
8. Carreró de Saltells
9. Arc d' En Ferreró
10. Carreró de la Plaça a l' església
11. Església de sant Salvador
12. El Fossar
13. Casa de la Pabordia o del Baró
14. Carrer de l' Hospital a l' església
15. Carreró d' En Mir
16. Branca del carreró d' En Mir
17. L' Hospital
18. Porta Barrera
19. Carrer Sa Muntada
20. Carrer Sa Joura

Porta de Manresa, a la cantonada del passeig de Manresa i la plaça de l' Angel traslladat , el segle XVII a la cruïlla del carrer de Mare de Deu de les Neus amb la via de Massagué.

Portal de la Palanca, emplaçat a la cantonada del carrer de la Palanca amb el de Sant Joan. Adreçava a l' Horta vella o Major.

Portal de Granollers , situat a la cruïlla entre el carrer pedregar i el de Sant Joan.

Portal de Barcelona, a l' extrem sud de la plaça del Doctor Robert, el segle XIII s' anomenava porta Barrera i estava situat a l' extrem nord de la mateixa plaça.

Porta de Mas Mateu, d' ell partien els camins cap a l' Horta Novella i Sant Pau de Riu-sec. Estava situat a la desembocadura del carrer de gràcia a la plaça de sant Roc.

Portal d' en Vidal, a voltes també anomenat d' Mateu. Situat a la cruïlla del carrer de la rosa amb el de Gràcia. D' ell partia un tram de camí comú que menava a Sant Cugat i a Sant Quirze i un ramal del de terrassa.

Portal de Terrassa, al carrer de Sant Antoni , al final del tram de traçat irregular.

El cost de les tanques anava a càrrec de cada propietat que donava al vall. El comú pagava les portes. Fins i tot, en algun cas , es canvi de poder edificar per sobre el carrer. també era al seu càrrec la conservació.

Ja en el segle XIII, més enllà del nucli consolidat, a fora es formaren barris, però aquets barris varen desaparèixer amb el descens demogràfic de la primera meitat del segle XV.

L'interior del nucli era format per carrers amb el traçat irregular, característic dels assentaments medievals, l'espai viari era el mínim necessari per accedir a les diferents cases i encara s' utilitzava per altres usos que difícilment es podien realitzar a

l'interior, ja que disposaven de poca il·luminació per als oficis artesanals i no tenien aigua ni sistemes de sanejament per a la matança d' animals.

Així, el carrer estava supeditat a la funcionalitat de les construccions , mentre es reservaven espais de majors dimensions per a activitats de caràcter públic : mercat, festes, etc.

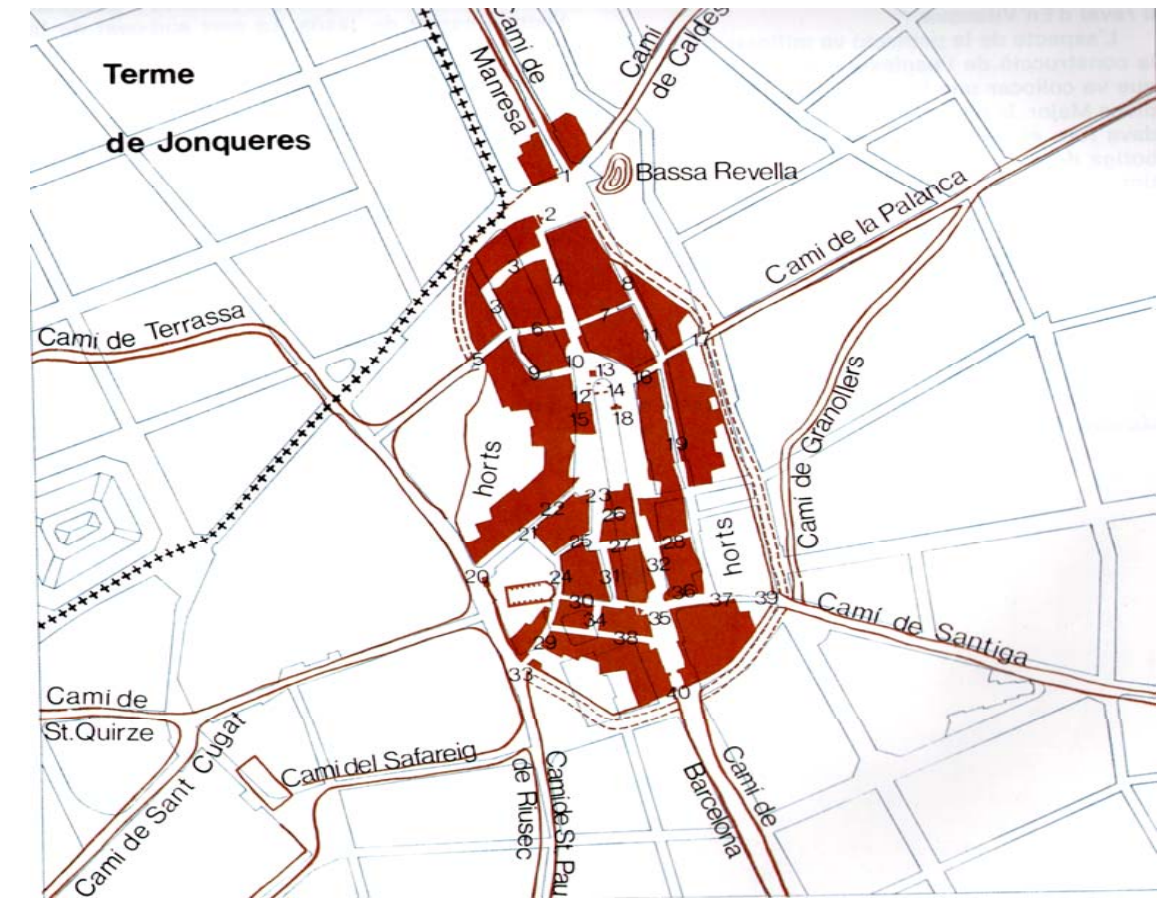
La toponímia dels carrers es refereix principalment al nom dels propietaris que havien iniciat la construcció.

La importància de l'aigua té una repercussió important en la morfologia urbana. Es consoliden uns espais petites places, on primer hi ha un pou i després una font i un abeurador per als animals.

Els camins sí que jugaven un paper important en el creixement de la vila, perquè les construccions els feien servir per estalviar-se l'obertura de nous carrers. Això comporta el traçat irregular característic d'aquestes vies . Els valls i els reguerots eren els altres elements preexistents aprofitats per a construir-hi noves cases. El comú anava establint els valls per poder edificar quan el creixement de la vila els havia passat, els carrer de les valls, Fortuny , Borriana, Sant Antoni Maria i claret i sant Joan.

Al 1605, ja es disposava d' una font a l'extrem nord del raval de Dins, a la cantonada amb el carrer de Viladomat (Mare de Déu de les Neus). El 1622 es traslladà el portal del Raval de Fora: quedava definit un nou recinte urbà.

- *Les ampliacions de l' església parroquial donen a entendre l' evolució demogràfica de la vila, durant els segles XVII i XVIII.*

1. Raval de Manresa o carrer d' En Vilanova	21. Carrer d' En Rossa
2. Font " dabant del portal de Manresa"	22. Carrer d' En Rossa
3. Carrer dit del Colomer d' En Botet	23. Carrer de mas Mateu
4. Carrer dit d' En Botet i després de Manresa	24. Carrer de la Plaça a l' església
5. Portal de Terrasa	25.
6. Carrer que al portal de Terrasa	26. Carrer dit de Na Vergera
7. Carrer de Na Gila	27. Carreró de davant les cases d' En Degant
8. Carrer d' En Rosseta o d' En Catllar	28. Carreró o call d' En Ferreró o d' En Rubio
9. Cortal de Na Burguesa	29. Carrer de la Plaça a l' església
10. Entrada del Cortal de Na Burguesa	30. Carrer de l' Hospital a l' Església, " Tries"
11. Carrer d' En Llonch	31. Carrer d' En Soler
12. Plaça dita del Pu	32. Carrer d' En Sa Muntada
13. Forn de pujada	33. Portal d' En Mateu o del mas Mateu
14. Taules de Carn i carnisseria	34. Carreró d' En Marquet o En Miro
15. "sobre la volta" cos sortint d' edifici	35. Font de la placeta de l' Hospital
16. Entrada del carrer estret , C de la palanca	36. Casa sortint
17. Portal de la Palanca	37. Carrer de Granollers
18. Font i abeurador de la Plaça	38. Carrer d' En Marques
19. Carrer Nou	39. Portal de Granollers
20. Portal d' Estany	40. Portal de Barcelona

Es registraren dues direccionalitats en l'expansió de la vila medieval ; una més important, cap al nord i una altra cap a ponent. Però no fou fins al segle XVIII quan van passar a constituir-ne com a zones d'expansió del nucli , i establiren una verdadera continuïtat urbana.

Es formaren els ravals , tot seguint la traça del camí de Manresa, present una certa racionalitat a l'hora d'edificar tenint en conte la parcel·lació i la irregularitat dels carrers.

El raval de Dins tenia els dos fronts amb façanes principals i els darreres donaven al camí de Manresa i al raval de Fora. Així , aquest sols disposava de façanes principals en front de llevant.

L'espai urbà característic de la vila és la plaça Major, tot i així , Sabadell disposava d'alguns petits espais que eren també fruit d'una determinada funció com ara ; pou, font, antiga porta de entrada al recinte, un d'aquests és la placeta de Manresa que junt amb la veïna placeta de l'Àngel comunicaven el carrer de Manresa amb el raval de Dins i el carrer de la Salut.

El traçat actual del carrer de Sant Quirze és substancialment diferent del traçat primitiu, tant pel que fa a la regularitat, com per les amplades.

La formació fou força ràpida , la qual cosa li conferí homogeneïtat pel que fa al tipus de construccions que s'hi aixecaren , principalment cases de planta baixa i dos pisos. Algunes les més antigues denotaven la dedicació agrícola dels seus estadants, en disposar d'un darrer pis, destinat assecar els productes del camp.

Espais urbans característics de la vila del segle XVIII de la plaça Major, (Domènec Soler)

A la segona meitat del segle s'inicia la construcció de les primeres cases a la cruïlla del camí de Manresa amb el camí de Castellar del Vallès (carrer Major i carrer de Castellar). Aquestes terres estaven sota la jurisdicció del municipi de Sant Pere de Terrassa, amb un terme molt extens i poc nombre de habitants que provocava problemes a les expansions urbanes de Terrassa i de Sabadell. Les terres properes del

terme de Sant Pere eren cultivades en bona part per sabadellencs. I també foren habitants de la mateixa vila els qui incentivaren la formació i el creixement del nucli de la Creu Alta.

La proximitat del nucli de Sabadell comportà l'aparició de diversos establiments , que oferien els productes a uns preus més baixos. Aquesta situació provocà un enfrontament constant entre les autoritats dels dos municipis , que no desaparegué fins la darrera agregació , el 1904 de les terres de Sant Vicenç de Jonqueres i de Sant Julia d'Altura.

Les construccions , encara que més modestes, eren semblants a les que s'aixecaren durant la segona meitat del segle XVIII en la expansió urbana de la vila. De tota manera , cal entendre una diferència fruit de la dedicació agrícola i comercial de la població que comportava a destinar la part davantera de la planta baixa de l'habitatge a funcions no domèstiques.

Aquest nucli tenia originàriament l'església parroquial al costat del Ripoll , sant Vicenç de Jonqueres, reconstruïda el 1984 . No fou fins al final del segle passat , quan s'edificà l'església en l'indret on es troba l'actual, davant la demanda de la creixent població que s'anava assentant entorn la cruïlla del camí de Manresa (carrer Major) amb el de Castellar del Vallès (carrer de Castellar).

Obviament, el creixement de la Vila seguia les traces dels elements preexistents, però s'aprecia ja des del segle XV una voluntat d'ordenar l'espai urbà en algunes indrets i per aspectes molt concrets com ara no permetre llançar aigües brutes, neteja de pedres , o alineacions dels carrers.

El control es produïa bàsicament a les construccions que donaven als valls, ja que es fixaven les alçades que havien de tenir les tanques de les eixides.

Però a partir de 1504 s'obliga a demanar la llicència d'obres per a qualsevol edificació , possiblement amb un caràcter més aviat fiscal. Que no pas amb una clara voluntat de regular l'edificació.

Durant el segle XVII s'anava apreciand cada vegada més la voluntat d'ordenar l'espai públic per mitjà de les disposicions del Comú

1624 el Comú planteja la conveniència que la vila comptés amb un monestir de frares. Trenta anys després era construït, a l'extrem nord del terme , que donarà nom al carrer del Convent.

El 1772 es determinà per primera vegada l'amplada d'un carrer (32 pams), es definia el primer carrer rectilini de Sabadell, el de Sant Francesc separava la zona dels ravals de l'horta del convent dels caputxins.

Durant el segon terç del segle XIX es produeixen canvis notables en la vida sabadellenca, seguint el pols de la societat catalana. Es dissolen les estructures feudals que encara perviuen per crear un ordre social fruit de la societat industrial naixent. S'inicia un procés de concentració demogràfica en determinats indrets de la geografia catalana, davant el reclam de l'ocupació indústria, en detriment de l'agrícola. El 1838 entrà en funcionament el primer vapor a Sabadell, al carrer de Manaut. A partir de aquest moment, la industrialització a la vila es va anar estenent, primer amb el cotó i finalment amb la llana. La imatge de poble es transformà per mitjà de la construcció d'edificacions industrials amb les seves característiques xemenieies.

Però aquesta naixent industrialització necessitava unes bones comunicacions. El 1848 s'inagurà el primer ferrocarril de l'Estat Espanyol que cobrirà el trajecte Barcelona Mataró, set anys després arribarà a Sabadell.

3.3. Edificis de Patrimoni Històric

En primer lloc cal definir el que és el patrimoni. La llei 9/93 de 30 de setembre estableix que es considera patrimoni cultural, el testimoni de la trajectòria i d'identitat d'una col·lectivitat. Així doncs, dins d'aquesta catalogació podem agrupar els valors del patrimoni de diferent manera: valor arquitectònics – com és el nostre cas –, valors ambientals, valors arqueològics, etc.

L'Ajuntament de Sabadell ha iniciat, ha afavorit i ha dut a terme la rehabilitació de nombrosos edificis històrics. Les diverses obres de rehabilitació permeten recuperar el patrimoni històric, fent-lo compatible amb usos actuals, transformant-lo en equipaments i espais culturals.

Aquets son alguns dels edificis dins el patrimoni arquitectònic de Sabadell:

- **La Casa Duran del Pedregar**

La Casa Duran va passar a ser patrimoni municipal l'any 2001. Es tracta d'un casal del segle XVI ubicat al carrer del Pedregar, al centre històric de la ciutat de Sabadell.

Aquesta casa és un bé patrimonial protegit des del 1958 i declarat Bé cultural d'Interès Nacional.

La intervenció arquitectònica ha tingut com a objectiu principal la recuperació del caràcter patrimonial que ha permès que obri portes a la ciutat.

Una de les actuacions més destacades ha estat la restauració de les pintures murals i sostres de les estances de la primera planta, així com la restauració integral feta al celler.

- **Edifici la Caixa de Pensions**

El disseny d'aquest edifici fou encarregat originalment a l'arquitecte Lluís Planes l'any 1923. No obstant això, dos anys més tard s'encarregà un segon disseny a Enric Sagnier, arquitecte que ja havia concebut altres edificis per a l'entitat.

L'edifici fa xamfrà, i la porta principal n'ocupa el vèrtex. Les dues façanes adjacents són simètriques en relació al mateix. El 1952 es van afegir les dues plantes superiors, i l'àtic amb pèrgoles d'obrar.

L'edifici és definitori de l'eclecticisme de Sagnier, amb la combinació d'elements goticitzants, com la finestra coronella del xamfrà, amb altres més aviat influenciats pel noucentisme.

Un conjunt escultòric, de Frederic Marès, corona el conjunt.

- **Església de sant Antoni Maria Claret**

L'Església denominada dels Pares o església dels Escolapis, fou inaugurada en 1832, es neoclàssica i va ser dissenyada per el arquitecte Antoni Cellés. Des de 1899 pertany al missioners Claretians que van arribar aquest any a Sabadell.

Les dues estàtues que i han a la façana es van posar al 1949, i son obra del escultor sabadellenc Camil Fàbregas i representen a Sant Antoni Maria Claret i al doctor Feliu Sardà Salvany.

- **Església de sant Felix**

Al segle XV, i a d'indret on actualment s'alça l'església de Sant Fèlix (Sant Feliu), hi havia la apella de Sant Salvador. Durant el segle XX, la capella es va enderrocar (ja que era molt petita) i se'n va erigir una de més gran, on es poguessin traslladar els altars de la capella de Sant Feliu d'Arraona (actual Sant Nicolau). D'aquest temple, que es va consagrar l'any 1488, només en queda actualment l' absis amb els quatre finestrals que donen al carrer de l'Església i que allotja l'anomenada capella del Santíssim.

Enric Sagnier Villavecchia fou el responsable de la construcció d'arcs de reforç de la Capella del Roser l'any 1910. Jeroni Martorell Terrats participà també, en dates semblants en alguna de les obres de reconstrucció.

- **Ajuntament de Sabadell**

El edifici de l'ajuntament fou construït com a col·legi al any 1871 i 1872 per els Pares Escolapis, en 1880 l'ajuntament va adquirir el edifici i en 1885 es va instal·lar al consistori. La reforma més important es va fer 1900 quan es va tornar a fer la façana posterior . En la actualitat el edifici de l' ajuntament esta estructurat en planta baixa, entresòl, pis, i àtic.

- **Casa Antoni Casanovas (Museu d'Història de Sabadell)**

A l' any 1859, el fabricant i alcalde Sabadellenc Antoni Casanovas va manar construir una casa al carrer Sant Antoni. El edifici obra del arquitecte Josep Antoni Obrador, és representatiu d'una construcció mixta formada per una vivenda y una part industrial que dona a la part de darrera.

Després de donar us com a vivenda Casanova va acollir a diverses institucions, Fou seda dels jutjats, de la Caixa d' Estalvis de Sabadell i d'Escola industrial fins a 1931 que fou destinat a ser el Museu d' Historia de la ciutat, en 1971.

- **La Farinera -Cal Fideuer**

Aquest edifici originàriament construït per Eduard Ma. Balcells i Buïgas 1915, era una fàbrica de pasta, popularment era coneguda com cal fideuer; el seu propietari era el Sr. Boix.

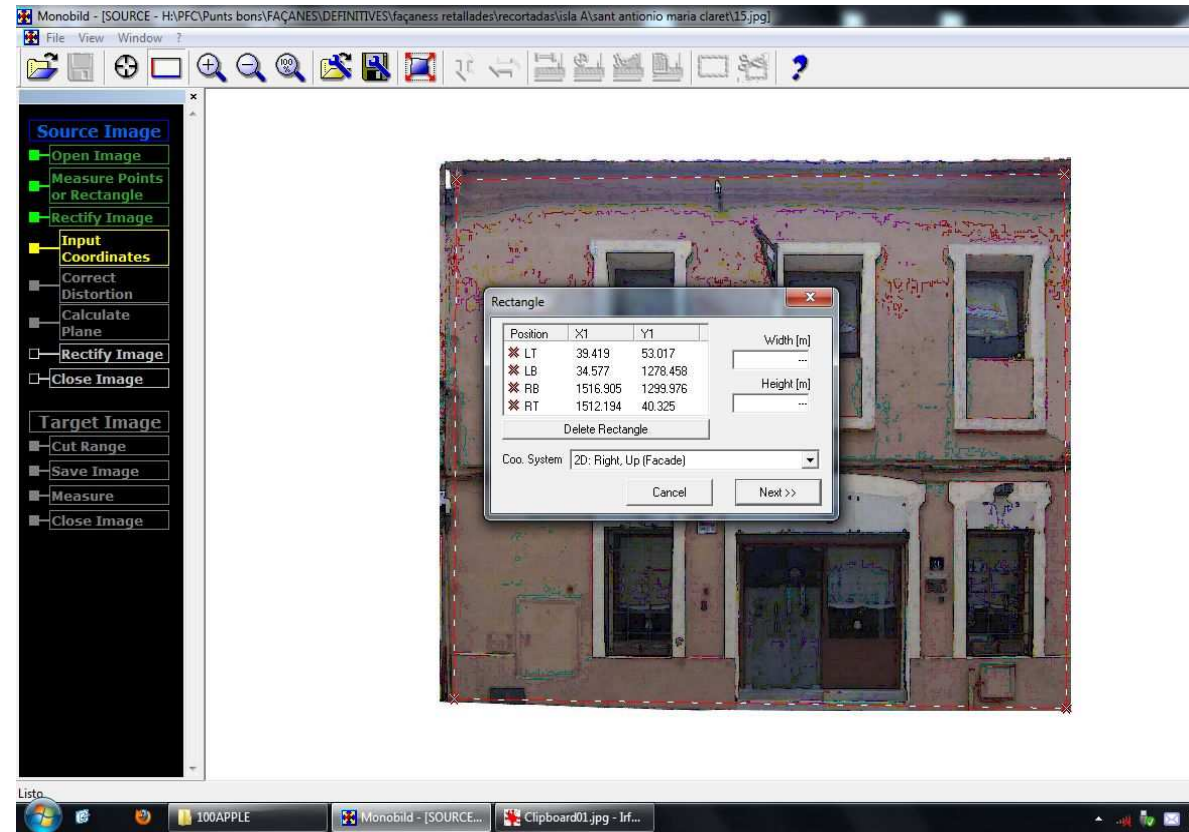
Actualment en aquest edifici s'hi troben les dependències de l'Orfeó, ubicades al primer pis des de l'any 1955-1956. Al pis superior actualment hi ha un habitatge.

4. METODOLOGIA DEL TREBALL

Una vegada es disposava de tota la composició d'una façana, aquells elements que no eren propis de la mateixa (papereres, arbres, senyalitzacions urbanes, persones, etc.) eren eliminades d'aquesta.

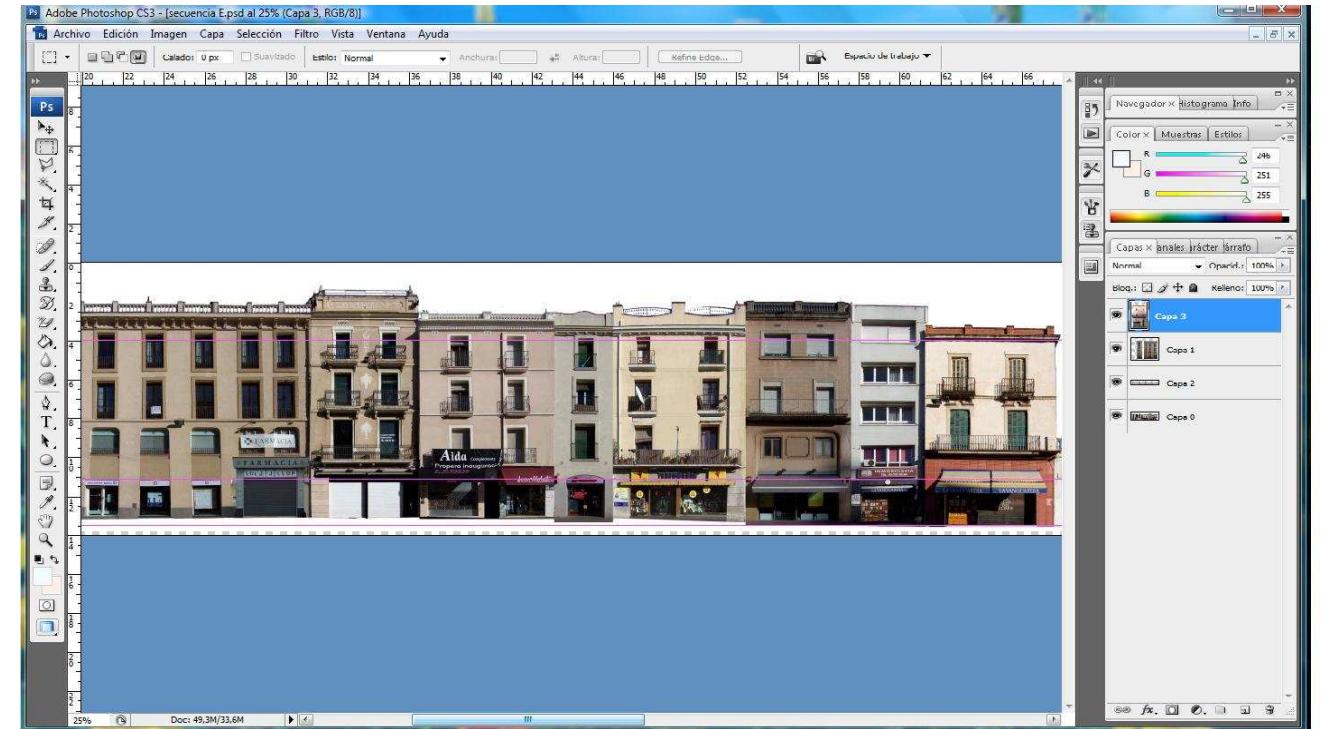
En el moment que la composició fotogràfica es donava per finalitzada, es passava a l'aplicació MonoImage, amb la qual es procedia a aixecar-la per tal de situar tots els seus elements en un pla vertical. D'aquesta manera, es podria prendre mesures i es podria treballar sobre ella per elaborar els plànols d'alçats de façanes.

4.5. Interpretació fotogràfica i representació gràfica de cada carrer

Així que tenim totes les fotografies d'un mateix carrer sobre un pla vertical, retornem a l'aplicació Photoshop per tal de disposar de manera alineada totes les façanes que el componen.

Una vegada feta la composició, la mateixa es passa a AutoCAD on – coneixent les mesures preses en el treball de camp i verificades posteriorment – s'escala la imatge a la magnitud de treball en CAD emprada (1ut=1m) i arribats a aquest punt, es pot procedir al grafiat de les mateixes.

4.6. Catalogació dels edificis

Per a facilitar l'elaboració tant inicial com final d'aquest treball, i seguint les recomanacions dels nostres tutors, s'han realitzat unes fitxes de seguiment per a la catalogació de cada un dels edificis situats a la nostra zona d'estudi.

Així doncs, tal com s'ha explicat prèviament en el segon punt d'aquest apartat, a mesura que anàvem prenent mesures i anotant a les fotografies de base, en el dors d'aquesta es va fer una fitxa orientativa per a la classificació de les dades de l'edifici que s'havien d'incloure a la fitxa de catalogació.

Un cop acabada la presa total de dades, es van omplir les fitxes definitives, realitzant una visita final al Arxiu Històric de Sabadell per acabar de buscar les dades que ens mancaven.

SITUACIÓ Passatge de la Plaça Major 58
 US Plu Hab. i com.
 PLANTES PB+3
 U HAB. ??
 PROPIETAT TRIV
 TIPOLOGIA ANTIGUA
 OCUPACIÓ TOTAL
 US PLANTA BAIXA LOCAL
 US PLANTA PIS HAB.

5. CONCLUSIONS

6. BIBLIOGRAFIA

7. AGRAÏMENTS

5. CONCLUSIONS

Amb la realització d'aquest projecte hem obtingut un fons documental del nucli històric de Sabadell, permetent-nos visualitzar l'evolució de la zona tractada des del seu origen fins a l'actualitat.

Els objectius plantejats en el punt inicial d'aquest projecte s'han assolit amb èxit, podent completar cada un dels punts i inclús ampliant-los en funció de la informació trobada, ja que molts cops es veia necessari arribar una mica més lluny.

Per a poder veure l'evolució que ha seguit la ciutat des del seu origen, hem hagut d'aprendre a interpretar documents i arxius antics, com per exemple "*Les obres de construcció del nou temple parroquial de Sabadell*" del 1403, extret de l'Arxiu Històric Municipal de Sabadell, el qual hem anat varies vegades per tal de completar i verificar la informació obtinguda a les biblioteques municipals de la ciutat. S'han aprofitat també les visites guiades organitzades per l'Ajuntament de Sabadell durant dies assenyalats, podent resoldre dubtes sorgits en la investigació. Per altra banda hem tingut la oportunitat de fer consultes històriques al personal i tècnics especialitzats que formen part del Museu d'Història de Sabadell i de l'Arxiu Històric Municipal de Sabadell.

De tota aquesta investigació s'han pogut desenvolupar gairebé la totalitat del punt número dos d'aquest projecte, compost pels apartats de: "Història i evolució del nucli antic", "Sabadell abans i ara. Reportatge fotogràfic", i part de "Cartografia històrica".

Per tal de completar l'apartat de "Cartografia històrica" es va realitzar una visita al Institut Cartogràfic de Catalunya, on molt amablement ens van ensenyar a buscar en el seu arxiu documental digitalitzat i ens mostraren i deixaren fotografiar llibres antics on es descrivia la ciutat i contenia un plànol amb la situació dels elements singulars de la vila.

Un gran repte d'aquest projecte ha estat poder portar a terme la presa de fotografies i de mides per la nostra part i realitzar el treball. Aquest fet és degut a l'estat d'obres en el que es troba el centre de Sabadell, per la qual cosa ens vam trobar tota la part central de la nostra zona d'estudi vallada en tota la longitud del Passeig de la Plaça Major. L'estat actual ens ha dificultat el procés del treball, donat que la presència de balles i murets de formigó provoca un estretament dels carrers, i el pas per als vianants.

Així doncs, a l'hora de la presa de mides teníem un espai limitat, en uns carrers per les obres i en altres per ser estret en sí, arribant a disposar únicament de tres metres d'amplada.

A la esquerra s'aprecia la longitud del ballat. A la dreta l'espai del que es disposava.

Per altra banda, la presència de tota la obra ha comportat que el muntatge fotogràfic sigui més complex. La presa de fotografies s'havia de realitzar per una banda del ballat, fent que aquest sortís reflectit, o per l'altra banda, provocant un augment en nombre de fotografies donada la proximitat de la façana des de la distància màxima a la que ens podíem situar.

A l'hora d'omplir les fitxes de catalogació dels edificis ens hem adonat que no totes les fonts documentals són sempre completes ni del tot fiables. És per aquest motiu que tenim edificis amb dos registres cadastrals o bé varis edificis registrats en una mateixa referència.

Tot el conjunt del treball, i més concretament l'estudi de l'evolució, ens ha ajudat a entendre la configuració actual del casc antic de la ciutat, així com també l'origen d'alguns carrers i la procedència dels seus noms.

Aquest treball de investigació ha exigut un esforç laboriós i el resultat és positiu, raó per la qual estem plenament satisfetes amb el resultat final obtingut.

6. BIBLIOGRAFIA

LLIBRES I REVISTES

- Eudald Carbonell (1997), **Els primers pobladors. El paleolític, caçadors i recol·lectors de la plana prelitoral.** Museu d' Història de Sabadell.
- Jaume Puig i Castells. **El procés de formació de la ciutat de Sabadell.** Ajuntament de Sabadell.
- Clara Lorencio (1982). **Primeres aproximacions al paleolític del Vallès.** Arraona, número 14 Tardo. Sabadell.
- Bosch i Cardellach A. (1882), **Memòries de Sabadell.** Establecimiento tipografico de Juan Baqués e hijos. Sabadell.
- Antonio Bosch i Cardellach. (1992), **Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el de 1770 (volum I i II)** Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- Vicente Renom Costa i Luis Mas Gomis.(1952), **Las excavaciones del poblado de Arragona,** Publicacions de la Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- Mercè Argemí Relat.(2003), **Itinerari. L'Horta Vella (Sabadell, Vallès Occidental).** Museu d'Història de Sabadell. Ajuntament de Sabadell. Sabadell.
- Joan Callarisa, Silvia Comellas i Laura Tricuera.(2003), **Itinerari. Sabadell, de vila a ciutat (Vallès Occidental.** Museu d'Història de Sabadell. Ajuntament de Sabadell. Sabadell.
- Museu d'Història de Sabadell, **Mapa arqueològic de Sabadell.** Ajuntament de Sabadell.
- Josep Casamartina i Parasols.(Juny 2000), **Josep Renom, Arquitecte.** Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- Museu d'Història de Sabadell.(1998), **Sabadell, Memòries d'una vila. Segles SVI-SVIII,** Sabadell.
- Joan Alsina Giralt.(1998), **Fortificacions Sabadellenques del segle XIX.** Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- Jaume Puig i Castells.(1987), **L'habitatge i la construcció de la ciutat. Sabadell 1850-1950.** Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- Pere Roca i Garriga.(1972), **Les muralles de Sabadell,** Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach. Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- Montse Carbó, Eva Ventura i Silvia Comellas. **La Salut: El santuari i la vila romana (Sabadell, Vallès Occidental),** Museu d'Història de Sabadell. Ajuntament de Sabadell.
- Joan Cuscó i Aymami i Agustí M Vidal i Salavert.(1982), **Dels carrers de Sabadell,** Amics de les arts i de les lletres de Sabadell. Sabadell.
- Antoni Grau i López. Col·labora Ajuntament de Sabadell.(2003), **Sabadell, crònica en imatges,** Castellar del Vallès.
- Urban Sabadell. **Sabadell, centre ciutat. El programa urban i altres actuacions.** Ajuntament de Sabadell.
- Miquel Carreras.(1932), **Elements d' història de Sabadell.** Ed de 1967, de la Caixa d'Estalvis de Sabadell.
- Antoni Grau i López. (2000), **Del Sabadell de l'avi al Sabadell del nét.** Col·labora Ajuntament de Sabadell, Fundació Caixa Sabadell i El Corte Inglés. Castellar del Vallès.
- Roig, A. i Roig J. (2002) **La vila medieval de Sabadell segles XI-XVI.** Quaderns d'Arqueologia, i, MHS. Sabadell.
- Josep Torrella.(1981), **Una història de Sabadell per a tots.** Fundació Amics de les Arts i de les lletres. Sabadell.
- Jordi Calvet i Josep Mª Renaul (1984), **Sabadell tal com era(1864-1909).** Ajuntament de Sabadell.
- Jordi Calvet i Puig (1987), **Sabadell tal com era(1910-1929).** Ajuntament de Sabadell
- Isidre Carner, Teresa Lozano (1993), **Sabadell tal com era(130-1939).** Ajuntament de Sabadell

TESIS, PROJECTES I TREBALLS DE FINAL DE CARRERA

- Marcel Mencia i Ester Penya (2009), Aixecament arquitectònic del nucli històric d'Hostalric. Tutor: Sonia Loewe
- Veronica Panaigua Ecinas i Ana Arjona Boillos (2008), Aixecament arquitectònic de la masia Can Planes de la Muntanya de la Roca del Vallès Tutor: Santiago Canosa Reboredo.
- Roca Muntet , M .i , Rosell Rivera, J.(2005), Levantamiento arquitectónico y estudio físicoconstructivo de la Masia "Can Roquet", en Tordera. Tutor: S. Canosa Reboredo.
- Albert Fuente Homs i Max Koschmierder de Juan (2009), Aixecament arquitectònic físic-constructiu de la masia Mas Joan. Tutor: Santiago Canosa.
- Santiago Pérez Huertas (2009), Catalogació i aixecament arquitectònic de façanes d'una illa de l'eixample: (València, Balmes, Aragó, Plaça Letamendi, Enrique Granados. Tutors: Julio A. Iglesias Prieto, Jordi Xiqués.
- Juan A. Tur Moreno (2009), Catalogació i aixecament arquitectònic de la illa delimitada pels carrers Viladomat, Gran Via de les Corts Catalanes, Compte Borrell i carrer de la Diputació tutors: Julio A. Iglesias Prieto, Jordi Xiqués.
- Joan Marc Blanchart Castillón, Marcos Pérez Seguí (2008), Catalogació i aixecament arquitectònic de façanes de dues illes de l'Eixample situades entre els carrers de Balmes, Mallorca, Rambla Catalunya i Aragó. tutors: Julio A. Iglesias Prieto, Gustavo de Gisbert Irigoyen.
- Anna Juvé Lira, Mireia Mercader Macià (2006), Catalogació i aixecament arquitectònic de dues illes de l'Eixample ; tutor: Julio Angel Iglesias

PÀGINES WEB

Ajuntament de Sabadell
www.sabadell.cat

Biblioteques de Sabadell
www.sabadell.cat/bims

Arxiu històric de Sabadell
www.sabadell.cat/websajsab/arxiu

Biblioteca UPC
www.bibliotecnica.upc.edu/

Institut Cartogràfic de Catalunya
www.icc.es

Consorci de biblioteques universitàries de Catalunya.
www.tesisenxarxa.net/TDX-0321102-144158/#documents

Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.
www.20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/DGPC

Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació.
www.edu3.cat/

Museu Municipal de Sabadell
www.sabadell.cat/fitxes/repertori/repertori_136.htm

Consell Comarcal del Vallès Occidental
www.ccvoc.org/ccvoc2/portada/index.php

APLICACIONS INFORMÀTIQUES UTILITZADES

- Les aplicacions informàtiques que hem utilitzat en l'elaboració del projecte han estat les següents:

Processador de textos:	OpenOffice Writer
Full de càlcul:	OpenOffice Calc
Presentacions:	OpenOffice Impress
Dibuix:	AutoCAD 2008
Mapes satèl·lit:	Google Earth
	Bing Maps
Rectificació imatges:	MonoImage
	ShiftN
Edició imatges:	Photoshop Cs3, Paint, Office Picture Manager
Navegador internet:	Firefox
	Internet Explore
Creació i edició d'arxius pdf:	Adobe Acrobat Professional
Escaneig:	Hp Photosmart C3100 I Epson SW 515
Edició vídeo:	3D Studio
	VirtualDub,
Creació de 3D:	SketchUp 7

7. AGRAÏMENTS

Als nostres directors de projecte, Jordi Xiqués Triquell i Julio Ángel Iglesias Prieto, per la seva ajuda i orientació per la realització del treball.

A la biblioteca de la EPSEB per ajudar-nos a buscar informació de projectes ja presentats amb anterioritat.

A les biblioteques municipals de Sabadell per mostrar-se comprensives durant les hores que hem passat treballant allà, ja que saben que un projecte final de carrera és llarg i laboriós.

Als tècnics que componen l'equip de l'Arxiu Històric Municipal de Sabadell per passar hores amb nosaltres buscant informació en documents antics, i la recerca en les llibretes de llicències d'obres que encara avui dia no estan informatitzades.

Els tècnics del Museu d'Història de Sabadell per a la informació donada referent als períodes prehistòrics, de l'Edat antiga i Mitjana, ja que són els inicials i més difícils de documentar.

A la Elisenda tècnica del Institut Cartogràfic de Catalunya, per la seva amabilitat per deixar-nos consultar i fotografiar documentació protegida, així com ensenyar-nos la millor manera de buscar els mapes cartogràfics històrics dins la seva base de dades informatitzada.

Als amics i coneguts de l'Ajuntament de Sabadell per passar-nos informació urbanística.

A la Mari, la Maria i l'Angeles, del bar de l'EPSEB, per animar-nos i xerrar durant els anys de la carrera.

A la família per aguantar-nos en els moments difícils. Sobretot a les nostres parelles, Raúl Abad i Jordi Salmerón, per ajudar-nos en les tasques domèstiques i sortir a fer encàrrecs que necessitàvem i nosaltres poder seguir treballant en aquest projecte. També agrair a la "Ma", la mare de la Laia, per fer-nos el dinar durant molts dies.

Als amics, que han sabut esperar i comprés, que els nostres aniversaris havien d'esperar a ser celebrats dies més tard, un cop acabat i presentat aquest projecte.

A tots ells, molts gràcies per la ajuda i comprensió.

8. CONTINGUT DEL DVD

8. CONTINGUT DEL DVD

- Portada
- Resum
- Sumari
- Sumari de plànols
- Cos del projecte
  1. Introducció
  2. Evolució històrica de Sabadell
    - 2.1. Història i evolució del nucli antic
    - 2.2. Sabadell abans i ara. Reportatge fotogràfic.
    - 2.3. Cartografia històrica
  3. Zona objecte d'estudi
    - 3.1. Àmbit d'estudi
    - 3.2. Orígens dels carrers
    - 3.3. Edificis de Patrimoni Històric
  4. Metodologia del treball
    - 4.1. Recopilació i cerca de informació
    - 4.2. Representació fotogràfica i presa de mides
    - 4.3. Presa de fotografies per a l'aixecament de façanes
    - 4.4. Rectificació de les imatges
    - 4.5. Interpretació fotogràfica i representació gràfica de cada carrer
    - 4.6. Catalogació dels edificis
  5. Conclusions
  6. Bibliografia
  7. Agraïments
  8. Contingut del DVD
  9. Annex I. Muntatge fotogràfic i representació gràfica de les façanes.
  10. Annex II. Fitxes de Catalogació

La Torre de l'Aigua és un símbol emblemàtic de la ciutat junt a altres elements.

Es començà a construir el 1916 i inaugurada dos anys més tard per a bastir d'aigua tota la ciutat